

בעזה"י

שירת התורה

פרשת ויקהל – פרה

שנת תשפ"ה

שנה ה' גליון 237

לע"נ

זקנתי הרבנית מרת בריינלא ב"ר משה ארי' במברגר זצ"ל
אשת חבר למוח"ז הג"ר בנימין זאב קויפמן זצ"ל
נלב"ע ט"ז אדר תשפ"ה

תוכן העניינים

דברים חדשים מצויינים בכוכב

פרשת ויקהל

השראת השכינה הוא רק ע"י ההתקהלות של משה רבינו
ויקהל דשבת ומלאכת המשכן רמז לקריאת פ' שקלים...ה
חשיבות ההתקהלות בפרט בשבת ויו"ט...ה
בטעם שנכתב הבערה לחוד...ו
ביאור גדר חילוק מלאכות...ו
בטעם שנקט הבערה יותר משאר ל"ט מלאכות...ז
מחלוקת שו"ע הרב ואב"ז בגדר מלאכת הבערה...ז
לשון הפסוק משמע מצד הכילוי...ח
מחלוקת רמב"ם וראב"ד בגחלת של מתכות...ח
אי גחלת של מתחת נקרא אש...ט
שני עניני אש ע"פ פנימיות...י
האש של הסנה ושל מ"ת ה' בחי' אש המאיר...י
על האדם להלהיב אש ההתלהבות כבר בימות החול...י
הנדבה צריך להיות מעצמו בלי חיקוי...י
ביאור ענין נשיאות הלב...יא
ביאור ענין ביאת האנשים על הנשים...יב
הבאת האנשים ה' מיוסד על הרצונות של הנשים...יג
הנשים הרימו את בעליהם עד שלא הוצרכו למראות
ותכשיטים...יד
למה זכו נשים לר"ח והתחדשות...יד
נשים צדקניות לדורות...יד
זקנתי הרבנית חנה יהודית חי' ע"ה...טו
ההבדל בין כומוז למראות הצובאות...טז
ביאור ענין טווייה ע"ג העיזים דוקא...טז
ה' קפידא שיהי' דין עיזים דוקא...יז
בעיזים יש כח העזות...יח
ביאור ענין העצלות אצל הנשיאים...יח
כוונת הנדבה לא ה' בשביל התעלות עצמית...יח
ללמד לאחרים בצורה ברורה הוא מתנה מן השמים...יט

ביאור מלאכת מחשבת...יט
מלאכת שבת תלוי בחוט השערה דמלאכת מחשבת...כ
*איזה הרים בהלכות שבת תלויים בשערה...כ
*האם מלאכה שאצל"ג זה מדין מלאכת מחשבת...כא
*שיטת התוס' ביומא ושבת בענין זה...כב
*רש"י ותו' לשיטתם בגדר מלאכה שאצל"ג...כג
*ביאור דברי רש"י ביצה ח...כד
*כל הפטורים התלויים בשערה דמלאכת מחשבת...כד
*האם יש דין מחשבת ביו"ט ויו"כ ושביעית...כה
*האם רבי יהודה מודה לדרשא דמחשבת...כו
*אל ההרים אשא עיני כהלל ולא כשמאי...כז
*הר סיני במתן תורה הוא ההר התלוי בשערה...כז
ביאור תיבת "ועשה" בצלאל...כז
עבודת ההשכמה נצרכת לבניית המשכן...כח
הפסקת ההבאה ה' כדי להגביר בהם ההשתוקקות...כח
עבודת החזרה על עשיית המשכן ובגדי כהונה בפרשת
ויקה"פ...כח
*העסק בפי' המשכן כאילו עשה בפועל...כט
כחם של אבותינו במשכן ה' לדורות...כט
גודל חשיבות קריאת התורה דויקה"פ...ל
מסירות נפש של בצלאל...ל
פרשת פרה...לא
פרה בא לתקן שורש ענין מיתה...לב
טהרת הפרה נובע מעצם דברי התורה של פרה...לב
השייכות בין פורים לפרה...לג
פרה ענינה ביטול הדעת...לד
האם פרה הוא לכפרה...לה
מה ששרפו את הפרה רק בב' ניסן...לה
השייכות בין פורים לפסח...לו
דברים לרגל היארציית השלישי של מרן הגאון רבי חיים
קנייבסקי זי"ע ועכ"י...לז

לתגובות להנצחות ולקבלת הגליון במייל

שמעון יצחק ראקאוו 0527614717

syrakow79@gmail.com

שיעור שבועי (עברית) בביהמ"ד משובב נתיבות אור ליום חמישי משעה 11:30

אפשר לשמוע בקול הלשון: 03-6171111-7-916717 בענגלאנד: 02 08-1917000-7-916717

או בקו משובב נתיבות 0733718341-7

פרשת ויקהל

דמאי נפק"מ אם זה ע"פ דיבורו או בידים, דפשיטא שאינו בידים.

ב: את כל עדת בני: לרמב"ן בא להוסיף גם הנשים, אבל לש"ך עה"ת בא להוסיף גם הטף כמש"כ אצל הקהל, וצ"ב מה הענין להביא גם הטף הרי העיקר בשביל תרומת המשכן ואין ענין לטף בזה.

ג: אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם: ובגמ' שבת צז: רמזו כאן ל"ט מלאכות שבת, ד"אל"ה גי' ל"ו ו"דברים" משמע שנים, וה' ד"ה"דברים עוד אחד, והובא בבעל הטורים כאן. ולרמב"ן וחזקוני ביאור הציורי הוא על מלאכת המשכן שאלה ל"ט מלאכות יעשו שם, רק שאגב, ציוו על איסור שבת, וצ"ע וכי הי' ציווי לעשות דוקא ל"ט מלאכות הרי במקרה יצא ל"ט מלאכות, ואי קאי על הל"ט מלאכות שעושים בימות החול ג"כ ק' וכי יש ציווי לעשות ל"ט מלאכות הרי בעיקר הוא היתר לעשות כל מלאכה, ובשבת אסור מה שאפשר לעשות בחול או מה שהי' במשכן, וא"כ א"צ להדגיש יכולת המלאכה בחול, ואי קאי על השביתה בשבת ק' דל"ש כלל ל' עשיי' בשבת, דהרי העיקר הוא שלא לעשות, ואיך יתכן לומר לעשות אותם, ובאור החיים הק' פי' דמקבל שכר כאילו הוא בגדר עשיי', או דכיון דחטאו בע"ז ששקול נגד כה"ת וע"י שבת שקול נגד כה"ת מתקנים הכל, הוי כאילו תיקנו ועשה כה"ת.

ג: ששת ימים תעשה מלאכה וגו' הנה עיקר הדבר שצווה כאן על שבת צ"ע, דהרי נצטוו על שבת כבר פעמים רבות, ואי כדי לומר שלא ידחה משכן את השבת כבר ידענו זה מפ' כי תשא, ואי לחזור על מה שצווה לו הקב"ה שיגיד לישראל הרי הקב"ה צווהו לבסוף מעשה המשכן, ולמה החליט משה להפך הסדר. וכבר נתק' בזה הראשונים ותוס' השלם תי' דפחד משה שאם יגיד להם הביאו נדבה תחלה מרוב חבת הקודש יבואו מיד ויחללו שבת, ובית הלוי תי' דמשכן בגדר תכשיטים ושבת בגדר עיקר ומוכרח, ולפני חטא העגל היו חביבים ולכן הקדים התכשיטין לפני העיקר, אבל אחר החטא הקדים העיקר מה שמוכרח ואח"כ הוסיף התכשיטין. וצ"ב הרי אם הדבר תלוי במשה ומשה הרי מסר נפשו עבור ישראל ורצה מאד בטובתם, ומה איכפ"ל להתחיל עם התכשיטין.

ומשך חכמה תי' דלפני חטא העגל הי' בניית המשכן כא' הקרבנות שדוחה שבת כיון דכבר הי' השראת השכינה גם בלי המשכן, אבל אחר החטא לא הי' השראת השכינה רק ע"י המשכן, וממילא אין בכח בנין המשכן לדחות שבת, אבל הוא בעצמו כ' דד"ז נסתר מרש"י כי תשא שכ' גם שם דילפי' דאין משכן דוחה שבת.

פרשה זו נקרא ויקהל הוא ע"ש מה שהקהיל משה את כל ישראל להגיד להם ענין שבת ומשכן, ואם כל הפרשה נקרא כן, משמע דכל ענין הפרשה תלוי בענין ההתקהלות וההתכללות וצ"ב איך.

ואיתא בילקוט שמעוני כאן רמז ת"ח "רבותינו בעלי אגדה אומרים מתחלת התורה ועד סופה אין בה פרשה שנאמר בראשה ויקהל אלא זאת בלבד אמר הקדוש ברוך הוא עשה לך קהלות גדולות ודרוש לפניכם ברכים הלכות שבת כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהלות בכל שבת ושבת ולכנוס בבתי מדרשות ללמד ולהורות לישראל דברי תורה איסור והיתר כדי שיהא שמי הגדול מתקלס בין בני, מכאן אמרו משה תקן להם לישראל שיהיו דורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות החג בחג וכו' ורואים שיש חשיבות מיוחדת לפרשה זו שאין לשום פרשה בתורה בזה שמתחיל עם ענין "ויקהל" ושייכא במסויים לשבת, וצ"ע דלרוב ראשונים מה שהקהיל משה את ישראל הי' לצורך מלאכת המשכן וכדהבאנו לקמן, ולילקוט הי' זה מחמת שבת, ואיך אפשר לצרף שתי הדברים ביחד שיהי' כל פרשת ויקהל תלוי בהקהלה.

גם ברוב שנים פרשת פקודי מצורף לפ' ויקהל ובאמת שתי שמות אלו סותרים זא"ז. דויקהל הוא ע"ש ההתקהלות וההתכללות, ופקודי הוא ע"ש הפרטיות וההשגחה על כל פרט ופרט לשוקלו למנותו. ויש לבאר איך הם מצטרפים ביחד.

ונקדים כמה שאלות על פסוקים הראשונים:

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם: ששת ימים תעשה מלאכה וגו' [ל"ה א-ב]

א: ויקהל: צ"ע למה כ' כאן ל' ויקהל יותר מכל פעם שמשה דיבר אל כל ישראל דלא כתוב לשון ויקהל, ומשמע דהי' כאן סבה מיוחדת להקהלה דוקא, ובאור החיים הק' פי' כיון דפחדו מן המסוה בפ' הקודמת לכן הוצרך להקהילם שלא יפחדו. ורשב"ם כתב כדי לקחת מהם מחצה"ש ולהזהירם על המשכן, ולרמב"ן להודיעם שנתרצה להם הקב"ה, ולפ"ז ההתקהלות הי' רק היכי תמצי שכולם ידעו מזה, והי' יכול להודיע למקצתם והם יגידו הלאה.

והנה ברש"י כ' ויקהל לשון הפעיל שאינו אוסף אנשים בידים אלא הן נאספים ע"פ דיבורו, וצ"ב מה מונח בזה

ובאמת בני"הם אחדות א' רק שהפסולת מתערב ביניהם ומשה רבינו הוריש לבני"ה שיוכלו להיות קהלה אחת, וזהו בשבת ולכ"כ "אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות" הגם כי שבת הוא שלא לעשות, אבל א"א לתקן העשיי רק מי שיש לו כח למעלה מן העשיי, ולכן בני"ה יכולין לתקן העשיי דימות החול רק כיון שיש להם אחיזה בשבת שהוא למעלה מן העשיי. [תרנ"ח]

והנה כל ענין המשכן הוא תיקון הנפרדים דע"י החטא נפלו למקום הפירוד, ולכן נקרא ב' פקודי "פקודי המשכן", שהוא ענין הפרט כל אחד במקומו המיוחד, אבל הוא פרט הצריך לכלל כי הברכה שורה רק בכללות האחדות, ולכ"כ "ע"פ משה" שעל ידו דוקא נמשך הפרט אחר הכלל, לבוא לכלל ברכה ולכ"כ אח"כ ויברך אותם משה. [תרל"ח ע"ש באריכות]

המבואר מכל דברי שפ"א, דאחר חטא העגל נפלו לבחי' הפירוד והפרט ובחי' עולם העשיי ומעשה בראשית, ולכן כדי להביא השראת השכינה היו צריכים קודם כאו"א לתקן בחי' הפרט, ובחי' עולם העשיי ע"י מלאכת המשכן שהוא בעשיי, אבל על הפרט והפירוד ל"ש ברכה ולא השראת השכינה, לכן צריך דוקא כח הקהילה והאחדות וזה לא הי' רק אצל משה שלא נפל ממדרגתו, ולכן ע"י שהתבטלו לכח הקהילה והכלל, ממילא חלה עליהם כוחו של משה, ובשבת קודש מתגלה תמיד כוחו של משה שהוא כח הקהילה והכלל, וע"י גופא נתקן בחינת הפירוד והפרט של ששת ימי המעשה, ולכן הי' צריך להקדים כוחו של שבת דבלי כח השבת לא יהא אפשר להמשיך כח הכלל והברכה, וזה עומק הענין להקהיל קהלות ברכים בשבת דוקא ולעסוק בתורת משה, דאז ממשיכים כוחו של משה.

ולפ"ז יתיישבו כל השאלות בעז"ה:

א: הי' צריך בדוקא כח הקהילה, דרך ע"י הקהילה היה אפשר להביא השראת השכינה ע"י משה, וכל עבודת האדם אחרי חטא העגל צריך אח"כ כח הקהילה של משה.

ב: לא מדובר על תרומה של כסף וזהב דוקא, אלא מדובר לקשר כל כלל ישראל לכוחו של משה ע"י כח הקהילה, וכח הקהילה כוללת אנשים נשים וטף כמבואר במצות הקהל, וגם עם תינוק אומרים הפסוק תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב.

ג: הציווי על מלאכת המשכן והציווי לעשות מלאכות בימות החול והשביתה ממלאכות ביסודם דבר אחד הוא, דע"י שיש אחיזה בכח השבת שהוא למעלה מן הטבע ע"י גופא נתקן העשיי דימות החול, ולכן יש ציווי

והג"ר אליהו דיסקין שליט"א תי' ע"פ יסוד הבית הלוי דמלאכת המשכן הי' תיקון חטא העגל כיון שעיקר החטא הי' שרצו לחפש מדרגות בלי ציווי ה', ולכן בכל מעשה המשכן כתוב כסדר **כאשר צוה ה' את משה** דכל דבר נעשה רק ע"פ ציווי ה' ובשביל ציווי ה', וכדי לברר ד"ז נתן להם מקודם דין שבת ואז בע"ש גם אם היו באמצע מלאכת המשכן והי' להם חשק עצום להמשיך כדי להביא השראת השכינה מ"מ יצטרכו להפסיק ממלאכתם בשביל ציווי ה' לשמור את השבת, וזה גופא תיקון חטא העגל. ומ"מ זה לא מסביר כ"כ למה הי' צריך להקדימו ולשנות מסדר שאמר הקב"ה.

השראת השכינה הוא רק ע"י ההתקהלות

של משה רבינו

והנראה בעז"ה בהקדם דבריו הנפלאים של **השפת אמת**, דעשיית המשכן הוא תיקון מעשה בראשית דהוא דרך המוסתר בתוך הטבע, כיון שנכשלו בחטא העגל הוצרכו מעכשיו לתקן הכל דרך עולם העשיי והגשמי, אבל משה רבינו שלא נכשל זכה להשאר במדרגה הראשונה וזיכה את כל כלל ישראל כמ"ש **"ומשה יקח את האהל"** וגו' דחלילה לומר כי לא הי' לטובת בני"ה כי משה הרי מסר נפשו עבורינו אלא ע"י גופא שפירש עצמו נשאר במדרגתו העליונה, ע"י עצמו **ויקהל משה**, וז"ש "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" שהוא כלל הצריך לפרט כאשר לא יכלו בני"ה להשאר במדרגה הראשונה, אז כשישראל זוכים לאחדות ובחי' קהלה אז מוריש להם משה את התורה, וצריך להתבטל להיות אחד דוקא ואז חלה כוחו של משה, וזש"כ **ויקהל** אחר סו"פ **כי תשא**, שכ' ששם על פני מסוה, דע"י גופא שפירש לעצמו גרם בעבודתו להטות בני"ה ונקהלו מכוחו, ולכן **ויקהל** לי **נפעל** שלא הקהיל אותם בידיו, רק דנעשה ממילא ע"פ עבודתו. [תרמ"ו]

והנה בשבת מחזיר מרע"ה לבני"ה את הכתרים כי כוחו של משה מתגלה בשבת, ובימי המעשה יש מסוה שהוא התלבשות אור התורה במעשה בראשית ובשבת מתגלה אור התורה בעצם, [ולכן יש קריאת התורה בשבת] **ויקהל** הוא התעוררות הבא מלמעלה, כדאיתא **במדרשים** שאמר הקב"ה למשה "עשה לך קהלות גדולות ללמד לבני"ה הלכות שבת" ומכאן תיקן משה לישראל לדרוש בענינו של חג בחג וכדו' וכמ"ש תורה צוה וגו' ע"י קהלת יעקב, דע"י כח הקהילה גופא שמתאספין מעוררין המשכה מלמעלה, ובמלאכת המשכן הוצרכו להתאסף מעצמו וזה קהלות קטנות, אבל בש"ק בא כח הקהילה שזה כח כלל גדול מלמעלה שלא בהדרגה. [תרנ"ז]

דתעשה מלאכה בימי המעשה בצורה כזה שיהי' נתקן ע"י שבת, וכן מלאכת המשכן יהי' נעשה באופן של ל"ט מלאכות, כדי שיחול עלי' כח הקדושה של משה רבינו שמתגלה בשבת.

ומיושב למה נצטוו כאן על השבת עוה"פ, ולמה דוקא לפני ציווי המשכן דאחרי שנכשלו בעגל לא הי' שייך השראת השכינה בלי שיצטרפו לכוחו של משה שמתגלה בשבת, ולכן הקהילים וציווים על שבת, ואחר שיש להם כח השבת ממילא אפשר להביא מביתם התרומה למשכן.

ובנוס"א כ' שפ"א פרשת שקלים תרל"ח בשם החי' הרי"ם, שכשהיו בני' במדרגה טובה היו ימי המעשה הכנה לשבת. ואחר החטא צריכין למשוך כח מקדושת שבת לתקן המעשה בחול כו'. עי"ש באריכות.¹

עכ"פ יבואר היטב לפ"ו שמם של הפרשיות ויקהל פקודי שלא סותרים זה לזה אלא משלימים זה את זה, שכיון שנפלו למצב של פירוט ופרטים, הי' עיקר העבודה להביא כל הפרטים למשה ושיהי' כח הקהילה ועי"ז הי' השראת השכינה.

וראה בתחלת פ' פקודי מה שביארנו משמעות ענין פקודי.

ויקהל דשבת ומלאכת המשכן רמז

לקריאת פ' שקלים

הנה לפעמים פ' ויקהל מצורף לפ' שקלים כגון בשנה מעוברת ויל"פ השייכות ביניהם. והנה לנתבאר נמצא דענין ההקהלה דמשה רבינו הי' נוגע גם למלאכת המשכן, וכ"מ ממש"כ אח"כ ויצאו כל עדת בני' מלפני משה משמע דעד עכשיו נמשך ענין ההקהלה, וכן

¹ הנה בפ' כי תשא הערנו למה רש"י בד' מקומות בש"ס כ' דמלאכת שבת נלמד ממה דנסמך שבת למלאכת המשכן בויקהל ולא כתב פ' כי תשא ככמה ראשונים שם, שוב התבוננתי דבג' מקומות ביצה יג: חגיגה י: זבחים מז. רש"י קאי על מלאכת מחשבת, וא"כ א"ש דלשון "לעשות בכל מלאכת מחשבת" כתוב רק בפ' ויקהל [לקמן ל"ה ל"ג] אבל בפרשת כי תשא כ' [ל"א ג-ד] "לעשות בכל מלאכה" "ולחשוב מחשבות" וא"כ לא כ' דעצם המלאכה יהי' מחשבת עי' משך חכמה לקמן ל"ו א' בביאור למה באמת כ' כן רק בפ' ויקהל, אלא דאכתי ק' רש"י שבת ה: דלא מיירי בענין מלאכת מחשבת, וכעת י"ל דבפ' כי תשא הי' ציווי ה' אחרי כל מלאכת המשכן בתור פרט להזכיר שגם בכל חשיבות מלאכת המשכן לא ידחה את השבת, אבל משה שמתחיל עם שבת שאין ביאור למה מתחיל עם זה כשעדיין לא צווה על מהשכן, לזה מ' דבא להסמך משכן לשבת כדי שמלאכת המשכן יבא לפרש ולהסביר דיני שבת, כיון דבציווי דשבת לא נתפרש איזה הם ל"ט מלאכות, ולד' חי' הרי"ם מתפרש עוד יותר דלפני חטא העגל ל"ט מלאכות דמשכן שהי' נעשה בימות החול הי' בונה קדושת שבת וא"כ אין הכרח גמור דאסור מלאכה דשבת הוא מה שהי' במשכן, אבל אחרי חטא העגל עיקר קדושת שבת בנוי על מניעת ל"ט מלאכות כדי להשפיע קדושה לל"ט מלאכות החול וא"כ כל מלאכה שנעשה במשכן הי' נצרך לקדושת שבת להשפיע עלי'.

מבואר בראשונים דרשב"ם כ' דטעם ההקהלה כדי לקחת מכ"א מחצית השקל, ולהזהירם על ציווי המשכן, וראב"ע כ' כדי שכולם ישמעו ציווי המשכן, ובכור שור הוסיף כדי שלא יכול אחד להתרעם אח"כ שלא שמע על ציווי המשכן ולכן לא זכה לנדב, ורמב"ן כ' דמטרת ההקהלה להודיע להם שהקב"ה התרצה להשרות שכינתו אצלם ומשמע מדבריהם שעיקר ההקהלה מצד מלאכת המשכן, אולם מדברי הילקוט שהבאנו בריש דברינו מבואר דעיקר ההקהלה הי' מצד מצות שבת דעשה לך קהלות גדולות וכו' ולדברינו ע"פ שפ"א הכל אחד. אולם בשו"ת בנין שלמה סי' נ"ד דקדק מדברי הילקוט הנ"ל דענין ויקהל ל"ש רק למצות שבת שכל שבת ילמד הלכות שבת, ולכן הק' דאיך נסמך לזה מלאכת המשכן דל"ש לומר בזה שיהי' מצוה לדרוש בזה כל שבת דהא אינו מצוה רק לשעה, ותי' דהרי תרומת המשכן כלל גם דין מחצית השקל, כדנרמז בריש פ' תרומה וברי' פ' תשא, וכדאיתא בירושלמי שקלים, וא"כ כשחזר וציווה משה לישראל נדבת מלאכת המשכן הזהיר להם גם על תרומת שקלים, ועי"ז שייך היקש דגם ציווי תרומת שקלים יהיה ג"כ בשבת בכל שנה ושנה קודם ר"ח ניסן. וכתב דמזה יש סמך גדול לדברי חז"ל דצריך לקרות בשבת שלפני אדר בפרשת שקלים והיינו דילפינן מסמוכין, ובזה יישב מה דהי' קשה לו לפי הנתבאר ברש"י מגילה כט. וברע"ב ובפיה"מ שם וברמב"ם בה' תפלה ובהל' שקלים דמה שכ' באדר משמיעין על השקלים היינו הכרזה ע"י שלוחי ב"ד ובנוסף לזה הי' דין קריאת התורה דפ' שקלים בשבת גם בזמן המקדש ולא רק בזמנינו מדין ונשלמה פרים, וצ"ב מנ"ל לעשות תרתי ולנתבאר א"ש דהרי משמעות הפסוק דהקיבוץ וההקהלה הי' צריך רק בשבת, אבל למלאכת המשכן א"צ קיבוץ, דהא כתב זה לפרשה בפני עצמה ולא כתבו בחד פרשה, אלמא דלזה א"צ קיבוץ וזה רמז דבשבת שיש קריאת התורה וקיבוץ של קהל יש לקרוא פ' שקלים בהקהלה וחזן מזה יהי' הכרזה בחול דשם ליכא קיבוץ דקריה"ת.

חשיבות ההתקהלות בפרט בשבת ויו"ט

הנה מבואר כאן בחז"ל גודל החשיבות בהקהלת קהלות ברבים בש"ק ללמוד תורה, וביארנו לעיל דהכל הוא להביא כוחו של משה. והנה מצינו ג"כ בקרא חשיבות ההתאספות בשבתות וימים טובים, שנא' בפ' אמור [ויקרא כ"ג ב'] "אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש" מבואר דבשבתות וימים טובים יש חיוב דמקראי קודש ופי' הרמב"ן שם "שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו, כי מצוה על ישראל להקבץ בבית אלקים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפלה והלל לקל בכסות נקי' וכו' ומקרא קודש מלשון קרואי העדה

וכו' המקומות שנקראים שם שיתקבצו קרואי העדה" וכו', הרי מבואר דכל פעם בשבת ויו"ט שמתקבצים יחד להודות ולהלל להקב"ה מקיימים בזה מ"ע דאורייתא דמקרא קודש, אבל בחול ענין ציבור הוא רק דרבנן.

ועפ"י חידוש הג"ר אליהו דיסקין שליט"א נפק"מ לדניא, דמי שחולה ביום שישי ויודע שלא יוכל ללכת להתפלל בערב רק לחלק של התפלה או מנחה בציבור או קבלת שבת, עדיף ללכת לקבלת שבת דבזה יש קיום דאו' של מקראי קודש אבל מנחה שהוא עדיין חול יש רק קיום דרבנן של תפלה בציבור, עוד נפק"מ דכמה שהמנין יותר גדול בשבת ויו"ט יש יותר קיום דאו' דיש יותר אסיפת עם וא"כ עדיף ללכת למנין גדול. וכן כל אסיפת עם בשבת ויו"ט כמו שלום זכר וקידוש או טיש של אדמו"ר עד כמה ששרים ומשבחים שם להקב"ה, יש בזה קיום דאו'. ולהנ"ל יתכן דאז יש יותר צירוף לכוחו של משה שהוא ע"י ההתקהלות דוקא, ובשבת ויו"ט מתגלה כוחו של משה וכו"ל.

ומאז שעבר עלינו תקופת הקורונה שהיו זמנים שלא יכולנו להתאסף יחד ולהקהיל קהלות ברבים לתורה ולתפלה, עלינו להודות להקב"ה על רוב חסדו, על שאנו זוכים שוב להתאסף יום יום תמידין כסדרן ובפרט בשבתות וימים טובים, אשר מעתה אנו מרגישים גדול הכח שיש בזה. [בשנת תש"פ נסגרו הבתי כנסיות מיד אחרי פרשיות ויקהל פקודי במשך כל סדר ויקרא]

בטעם שנכתב הבערה לחוד

לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת: [שם ג']

וברש"י יש מרבתינו אומרים הבערה ללאו יצאת וי"א לחלק יצאת.

וביאור ענין לחלק יצאת, היינו בעשה כמה מלאכות בהעלם אחת חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה. ועי' שבת ע. דלשמואל ילפי' זה ממחללי' מות יומת ולר' יוסי מועשה אחת מהנה עי"ש. ובדף צז: לד' רש"י לד' רבי הא ד"דברים הדברים אלה הדברים" בא לחלק לל"ט מלאכות, ויל"פ דלכן כ' הדברים ל' רבים ולענין ציווי דמלאכת המשכן כ' זה הדבר ל' יחיד, דלענין מלאכת המשכן הכל נחשב אחד דזה מכשירי משכן, אבל לענין שבת המלאכות מחולקות. ועי' חת"ס כאן מש"כ בזה.

ביאור גדר חילוק מלאכות

והנה יש לחקור בגדר דין חילוק מלאכות, האם הכוונה דנחשב כאילו יש לכל מלאכה לאו נפרד וכאילו הי' כתוב לא תחרוש ולא תקצור, או דוודאי עיקר שם

האיסור הוא חילול שבת, אלא דנחשב כגופין מוחלקין, והוי כבא על חמש נשים נדות דחייב על כאו"א. וכ' בתוצאות חיים לר"מ זמבא סי' ה' סק"ב דנחלקו בזה הראשונים, דד' רש"י עב: ד"ה חלב ובכריות טז. ד"ה אי קבעי וד"ה או זדון דנחשב כגופים מחולקים, [דזה ביאור השאלה שם האם כל שבת נחשב גוף מחולק דומיא דמלאכת שבת ואי כל מלאכה נחשב כשם מחולק אינו דמיון] אבל ד' התוריי"ד קלח. ד"ה משום דנחשב כאילו כ' לאו על כל מלאכה ומלאכה ולכן מבואר בגמ' שם דיש להתרות על כל מלאכה בשמו דהוי כחלב ודם דא"א להתרות על חלב משום דם, [אולם מנ"ח ל"ב ב' נקט בפשיטות דמספיק להתרות משום לא תעשה כל מלאכה וכוונת הגמ' שם דאם יתרה משום מרקד בעוד שעשה מלאכת כורר יסבור שמלציגים עליו ובאמת נחלקו הראשונים בכלל לענין התראה אי צ"ל שם האיסור דד' תוס' מו"ק ב: ד"ה משום דיש להתרות שם האיסור עצמו אולם ד' הרמב"ם פ"ב מסנהדרין ה"ב דא"צ לפרש שם האיסור עי"ש במנ"ח בענין זה והוא נקט בספרו בהרבה מקומות כשי' דבעי' להזכיר שם האיסור] והק' מרש"י סנהדרין סב: ד"ה קצירה שכ' כד' התוריי"ד דהוי כשני שמות, ותי' דתלוי במקור דין חילוק מלאכות דלשמואל דדרש בדף ע. ממחללי' מות יומת שהתורה ריבתה חטאות הרבה על חילול אחד, אין מקור לומר שכל מלאכה נחשב כלאו בפנ"ע אבל אי ילפי' מלא תבערו יש ללמוד שכל המלאכות הם דומיא דלא תבערו שיש בזה לאו מיוחד ולפ"ז אין מח' בין רש"י ותוריי"ד. וא"כ י"ל דגם הא דיש להתרות על כל מלאכה הוא רק אי ילפי' מלא תבערו אבל אי ילפי' ממחללי' מות יומת מספיק להתרות משום ל"ת כל מלאכה לבד וכד' המנ"ח. והעמיק והרחיב בענין זה מו"ז הג"ר בנציון זצ"ל בספרו ילקוט שיעורים שבת סי' ל"ב.

אולם ידידי הרב אלעזר חיים ליבערמן שליט"א חילק בין מלקות לחטאות דד' תוריי"ד לענין מלקות דתלוי בלאוי, אבל ד' רש"י לענין חטאות דתלוי בהעלמה ושגגה וגופים לגבי העלמה ושגגה אין לו שייכות ללאוים ואיסורים דהרי הי' שייך חטאת גם על פסח ומילה לולא גזה"כ דבעינן שוא"ת דוקא ראה כריתות ג. ובמכות יג: מבואר דקרובן א"צ אזהרה כלל, וכן הי' צד לחייב רק חטאת אחת על כל ל"ו כריתות לולא שחידש ריו"ח כריתות ב: דחייב על כאו"א הרי דחיוב חטאת לא תלוי בלאוים. [ונכבר האריכו האחרונים ריש כריתות בד' רש"י בזה ועי' כריתות ג. בד' ר"א אמר ר' הושעיא ואכמ"ל בענין זה]

והנה מבואר בגמ' שבת ע. דכל ענין חילוק מלאכות נוגע רק בזדון שבת ושגגת מלאכות אבל אי הי' זדון מלאכות ושגג רק על השבת חייב רק חטאת אחת, וביאר בגמ' בב' אופנים או דהכל תלוי בידיעה ובשגגת שבת הרי ידיעת שבת הוא זה שמביאו לחטאת ולכן חייב רק אחת או דעיקר קרבן הוא על השגגה ובשגגת שבת יש רק

ד: בדעת זקנים מבעה"ת תי, דכיון דהבערה אינה נראית כ"כ מלאכה כשאר מלאכות, וס"ד שיבעירו כבר האש בשבת ונזמין הכל כדי שנוכל מיד במוצ"ש לעשות בכסף ובזהב קמ"ל דאסור.

ה: עד"ז כ' הספורנו דהגם דהבערה הוא קילקול ע"פ רוב, מ"מ בהיותה כלי לרוב המלאכות היא אסורה בשבת. [ולדבריהם א"ש למה למ"ד ללאו יצאת יש רק לאו כיון דהיא בעצם מלאכה גרועה.]

ו: רס"ג פי' דקמ"ל דדוקא בשבת לא נדליק, אבל בע"ש נדליק. וזה רמז למצות הדלקת הנר בע"ש. ובנוסף אחר י"ל, דס"ד דמצות הדלקת נר שבת דוחה שבת כיון דזה לכבוד שבת, וכמ"ש הר"ן [שבת י: מדפי הרי"ף] דנר שבת הוא גמר מלאכות שבחול והוא תחילת שביתה וקבלתה, וביאר בזה דביתהו דרב יוסף דאיחרה להדליק דוודאי לא חיללה שבת רק שלא נזהרה בתוספת לענין נר, כיון דנחשב מלאכה של קדש ולא של חול, א"כ בזה לא נתן התורה דין תוספת ² וא"כ י"ל דזה גופא קמ"ל קרא. דלא נימא דהדלקת נרות שבת דוחה שבת.

[ויש לציין דדוקא בנר שבת יש כ"כ הרבה הלכות שקשורות בחשש הבערה דכל פסולי פתילות ושמונים הנמנים ר"פ במה מדליקין בנוי על חשש שמא יטה שהוא מחמת חשש הבערה.]

מחלוקת שו"ע הרב ואבנ"ז בגדר מלאכת הבערה

והנה יש לחקור בעצם מלאכת מבעיר האם ענינה יצירת אש חדש או עכ"פ ריבוי אש, או הכליון של הדבר הנשרף כמו העצים או חומר בעירה אחר ע"י האש, ונחלקו בזה גדולי האחרונים, דדעת הגר"ז בקו"א סי' תצ"ה סק"ב דעיקרה יצירת האש ולא כילוי העצים ע"י האש ³, והוכחתו מכריתות כ. דהמדליק את הנר חייב אף בדורך כלל א"צ לאפר ול"א דהוי מלאכה שאצל"ג לר"ש, וכן ממש"כ הרמב"ם פי"ב דשבת ה"א דהמחמם את המתכת חייב משום תולדות מבעיר אף דאין המתכת נתכלה, וכן נקט הצפנת פענח כמה מקומות. [ע"י פ"ב דתרומוס ה"ב]. ⁴

² ובזה י"ל מש"כ במשנה לד. דספק חשיכה ספק אין חשיכה דאסור להדליק את הנר דק' דפשיטא דאסור לחלל שבת דאור' בספק חשיכה, וי"ל דקמ"ל דלא נימא דהדלקת הנר הוא מלאכת שבת ומותר עכ"פ בשקיעה כמו בתוספת.

³ ובזה הסביר דגם מלאכת הבערה שבכישול אוכל, נעשית בגוף האוכל ממש וממילא מותר ביו"ט.

⁴ והנה לענין חיוב אש במזיק, מבואר בב"ק י. דמועד לאכול בין דבר הראוי לה ובין דבר דאינו ראוי לה, והכוונה לליכנה נירו וסכסכה אבניו [דאין מסיקין בכלים ובאבנים שיין לשון סיכסוך שלא נשרפה לגמרי רש"י ו]. היינו דלאש משתמשין בדרך כלל רק בחומר בעירה, וזהו דרכו של אש רק בנוזקין נתחדש דחייב גם בלי חומר בעירה דסו"ס הי' כאן חיזוק.

שגגה אחת. וחקר במרחשת ח"א סי' י"ג ס"ב ד"ה ואגב האם בשאר איסורים שיהי' תלוי בשגגה אחת יהי' אותו דין כגון מי שלא ידע שהיום יוה"כ ומחמת זה אכל וגם עשה מלאכה האם גם בכה"ג נגיד שחייב רק חטאת אחת, וכ' דתלוי במח' תנאים כריתות יט. האם כדי להתחייב חטאת על חילול שבת צריך לדעת איזה מלאכה עבר או דסגי שידע שחילל שבת, וביאר דיסוד המח' הוא אחרי שנאמר דין חילוק חטאות האם נאמר בזה שהתורה החשיבה כל מלאכה ללאו ואיסור נפרד או דבאמת כולם נאסרו רק מצד ל"ת כל מלאכה רק דגזה"כ לחייב על כאו"א, וא"כ י"ל דמה דבשגגת שבת מביא חטאת אחת הוא רק בשבת שהוא איסור אחד אבל שאר איסורים כמו ביו"כ דבוודאי יש כאן ב' לאוים מיוחדים אכילה ומלאכת יוה"כ גם בשגגה אחת יביא שתי חטאות.

בטעם שנקט הבערה יותר משאר ל"ט מלאכות

עכ"פ נחזור לפסוק שלנו דלחד תנא הא נקט הבערה לחד ללמד ענין חילוק מלאכות. ויל"ע למה נזכר דוקא מלאכה זו יותר מכל המלאכות, ובשלמא למ"ד ללאו יצאת א"ש אבל למ"ד לחלק יצאת למה נבחר דוקא מלאכת הבערה יותר מכל המלאכות. [וגם למ"ד ללאו יצאת צ"ע למה באמת יש בזה רק לאו].

ודנו בשאלה זו ראשונים ואחרונים, ונביא רק חלק מהם.

א: רשב"ם כ' כיון דהבערת אש הוא היכי תמצוי להכנת אוכל נפש, קמ"ל דלא נימא דהותר בשבת אוכ"נ כמו ביו"ט. [וצ"ע דא"כ עיקר הנקודה הוא מלאכת בישול ואפי"י, רק כל פעם שמבשל עובר גם על הבערה וכיון שכבר ידענו דבישול אסור בשבת מהכ"ת להתיר הבערה.]

ב: הרמב"ן כ' כרשב"ם דעיקר קמ"ל שלא נתיר בשביל הנאת הגוף כגון בישול וחימום מים לרחיצה, רק שהוסיף גם הדלקת האור למדורה לחימום וכן הדלקת הנר להאיר, וזה כבר רק הבערה בלי בישול, ועכ"פ לא בא לחדש לאסור מלאכת בישול רק מלאכת ההבערה. שלא נתירו משום עונג שבת.

ג: רבינו בחיי כ' דעיקר מלאכות שבת הוא ע"י אש, דרוב המלאכות שבני אדם מתעסקים בהם הוא ע"י האש כי האש סבתם ועיקרם, ולכן תיקנו חז"ל לברך על האש במוצ"ש לפי האש תחלת היתר המלאכות, והוא תחלת המלאכות במעשה בראשית. ובאמת כן הוא בזמנינו דכח החשמל הוא עיקר חילול שבת, וי"ל בדרך צחות דלכן הודגש בתורה מלאכת הבערה כיון דלדורות אחרונים זה יהי' עיקר המלאכה. [עכ"פ המכוניות והמטוסים שזה וודאי הבערת אש לכל הדעות ויש בזה אלפי הבערות כל דקה אבל שאר מכשירי חשמל שהוא רק בזרם יתכן יש רק בונה או מוליד דרבנן וזה גם לא כל רגע]

עוד יש ראי' מרש"י ביצה כז: ד"ה חלה דהא דאין מבערין קדשים ביו"ט גם ע"י כלב, כיון דאין שורפין קדשים ביו"ט ורחמנא אחשבי' להבערתן דכתיב באש ישרף ולכן גם אכילת בהמה נחשב מלאכה, ופי' החת"ס שם דממילא נכלל במלאכת הבערה ממש ולא דזה מלאכה חדשה, וזה מובן רק אם גדר המלאכה הוא הביעור והכילוי, וא"כ י"ל דגם אם הכליון הי' ע"י בהמה נחשב מלאכה לענין קדשים.⁷ [ולהלן נדון בראי' מגחלת של מתכות]

לשון הפסוק משמע מצד הכילוי

והנה לכאורה יש לנו ראי' מפורשת מקרא דידן, דנוסח הלאו הוא "לא תבערו אש" הרי דעיקר נקודת המלאכה הוא הביעור, וכלשון הפסוק כי יבער איש שדה או כרם ובער בשדה אחר [לעיל כ"ב ד'] דקאי על הכליון התבואה, וכמ"ש כאשר יבער הגלל עד תומו [מלכים א' י"ד י'], ולא כתוב לא תדליקו אש או לא תעשו או לא תעלו אש כמ"ש "בהעלתך" את הנרות [במדבר ח' ב'] ומפרשין "בהדלקתך", הרי דעיקר המלאכה הוא הביעור והכליון וכדברי האבנ"ז. וכן לענין היזק אש כ' שלם ישלם "המבעיר את הבערה" [לעיל כ"ב ה'] ושם בוודאי עיקרו על הכליון וההיזק שגרם ע"י האש. אבל בביהמ"ק עיקר המכוון הוא ההדלקה ולא על ההפסד והכליון של השמן, והי' נרות שלא נתכלו כלל כמו נר המערכי.

אולם בברכת פרץ כאן הוכיח להיפך ממש"כ שמש"ה ראה ד"הנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל" [לעיל ג'] ב' הרי לן דשייך ענין בעירה גם כשלא אוכל, נומש"כ אח"כ מדוע לא יבער הסנה זה וודאי קאי על הכליון, אבל זה לא קאי על האש] וכ"כ וההר בוער באש [דברים ה' י"ט] ולא נתכלה ההר.

מחלוקת רמב"ם וראב"ד בגחלת של מתכות

אולם מה שיש לדון טובא הוא הראי' של הגר"ז ממש"כ הרמב"ם [פי"ב דשבת ה"א] לחייב על חימום גחלת של מתכות משום תולדות מבעיר. ומקודם יש לדעת דהראב"ד השיג עליו בזה דלמה לא יתחייב משום מבשל כיתד לאתונא שבת עד:, ויש אחרונים דנקטו דס"ל דאין בו משום הבערה, וא"כ יש לדון במאי נחלקו הרמב"ם והראב"ד. ובברכת פרץ הנ"ל ביאר דנחלקו בחקירה הנ"ל בגדר מלאכת הבערה. אולם באבנ"ז [לעיל שם סי' רכ"ט] ביאר דלכו"ע אין הבערה בעצם בגחלת של מתכות כיון דאין בו כילוי, ורק במחמם ע"מ לצרף ס"ל לרמב"ם דהוי תולדה כיון דדמי למשכן אבל באינו ע"מ לצרף לכו"ע אין בו משום הבערה.

אבל באבנ"ז או"ח סי' רל"ח חולק על הגר"ז, וכתב "מילתא דפשיטא לי' למרן זל"ה מבעי לי טובא" ונקט דעיקר המלאכה הוא כילוי חומר הבעירה ובנר החיוב הוא כילוי השמן, וזה שצריך לכילוי השמן כדי שיהי' לו אש ג' מקרי צריך לגופה, והוכחתו מפסחים ה. דשריפת חמץ הוי מלאכה ואין כונתו שם בהדלקת אור רק לכלות החמץ, ולכן ל"ה שם מלאכה שאצל"ג, וכן בדף ק"ו. מבואר דכל הבערה מקרי אצל"ג חוץ ממבעיר איסוה"נ דרק שם הוא צריך כילוי החפץ, הרי דעיקר המלאכה הוא כליון הדבר הנשרף. והגר"ר אליהו דיסקין שליט"א הוסיף דלשיטה זו מובן למה דוקא הבערה קיל משאר מלאכות למ"ד ללאו יצאת כיון דכל ענינו כילוי וקילקול א"כ הוי מלאכה גרועה, גם מוסבר לפ"ז שי' ר"ש דמקלקל בהבערה חייב כיון דעיקר מלאכת הבערה הוא כילוי וקילקול בלא"ה א"כ גם קילקול גמור חייב.

עוד הוסיף ידידי הרב אהרן הכהן ארנטרי שליט"א להוכיח מהקטרת אימורין בשבת דהוי מלאכה דהבערה כמבואר להדיא ביבמות לג: דהוי רק לאו למ"ד הבערה ללאו יצאה⁵ וכן בגמ' שבת כ. מבואר להדיא דהקטרת אימורין הוא מלאכה האסורה בשבת מדאו', דילפי' מקרא דידן דלא תבערו אש בכל מושבותיכם דדוקא בכל מושבותיכם אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר לעשות הקטרת אימורין⁶ הרי דהקטרת אימורין נחשבת מלאכת מבעיר, ושם הרי עיקר כוונתו לכלות ולשרוף האימורין. וכן יש לדון במוסיף שמן בנר הדולק כבר דהאש לא מתרבה כלל, אולם בהמשך יתרבה האם זה מספיק להגדרת שו"ע הרב. וכ"כ בס' מאורי אש להגרשז"א זצ"ל.

[ובאמת יש לדון אי בהוספת מאכלים כמו אימורין או חמץ אם יש כלל ריבוי אש, כיון שיש כבר אש מקודם, או דע"י הכנסת עוד חומר בעירה יש כאן ריבוי אש, ובס' חשמל לאור ההלכה להגר"ר שמואל אהרן יודלביץ זצ"ל נקט ע"פ ביצה כ"ב דבשרא אגומרי מחמת לחותו מכבה קצת האש, וא"כ יהי' מוכח דעיקר המלאכה הוא הכליון ולא הריבוי גם למ"ד מלאכה שאצל"ג חייב]

⁵ ובאמת ברעק"א בגליון הש"ס שם ציין לירושלמי פ"ב דשבת סוף ה"ה דת' דכיון דרוצה בעיכולם כמבשל הוא, היינו דאינו עובר על הבערה רק על בישול וכן כל בישול אינו עובר גם על מלאכת הבערה, אבל ד' הבבלי דבכל מבשל עובר גם על הבערה. וכן הא דירושלמי הוא מטעם אחר דמלאכת בישול מפקיע מהבערה ואל דל"ש בזה הבערה.

⁶ ולהו"א שם קאי על מדורת בית המוקד שיתחממו הכהנים ההולכים יחד, ופריך דזה רק מותר בע"ש, ובפשטות לא נשאר דין כזה להתיר לכהנים דלכהנים הוא רק צורך הדיוט, אבל בפנ"י שם מבואר דלרב הונא שם באמת גם בשביל כהנים דוחה, וכן ציין רעק"א לתוס' יומא ט"ו: וזה חידוש גדול.

⁷ ולענין שריפת בת כהן דמבואר ביבמות ו: דיש בזה מלאכת הבערה, עי' אריכות בזה בספר החשמל לאור ההלכה פרק ג' לאיזה צד יש להוכיח משם.

נפק"מ לענין חשמל

אש כלל והוא בלחיצתו ממציא ומוליד אש חדש בחוט של מתכות ומודה דנקרא מבעיר ע"ש באריכות.

גם בשו"ת מנחת יצחק בכמה מקומות [ח"א סי' ל"ז וסי' ק"ז וח"ג סי' ל"ח] הביא דברי חותנו הג"ר פנחס צימעטבוים זצ"ל אבד"ק דגרוסווארדיין שחלק על דברי לבושי מרדכי הנ"ל וס"ל דדברי הרמב"ם דע"מ לצרף הוא לאו דוקא, ושהסכים לזה הגאון מסאטמאר בשו"ת קרן לדוד או"ח סי' פ', וכן מוכח להלכה מחיי אדם כלל מ"ה סי' ב' ומדברי הגר"ז בריש דברינו, וממשנ"ב סי' רע"ז, והביא דברי הג"ר איסר זלמן זצ"ל בהסכמתו לשו"ת חלקת יעקב בשם הג"ר חיים עוזר זצ"ל שצווה לפרסם בשמו שח"ו להסתפק בחומר מלאכת חשמל.

אי גחלת של מתכת נקרא אש

והנה כ"ז הי' לענין הבערה בשבת דאולי יש תנאי דכילוי, אולם לדין אש בכה"ת כולה כמו למלאכת בישול בשבת ובשר בחלב וחיוב חלה ואפיית מצות וצלי אש דפסח, וודאי אין דין ביעור וכילוי. אולם עדיין יש לדון אי גחלת של מתכות מקרי אש, וגם לרמב"ם דחייב לענין שבת יתכן דזה רק מצד תולדה אבל בעצם ל"ה אש, ובאמת זה סוגיא ערוכה בפסחים עה. ופשטות הסוגיא דל"ה אש, אולם בהגהות רעק"א על הרמב"ם פ"ח מהלכות קרבן פסח ה"י דקדק מסתימת הרמב"ם דאפשר לצלות גם בשל מתכות וכ' דצ"ל דרבינא בסוגיא שם חולק, וכ"כ שפ"א בסוגיא שם והעיר מרמב"ם הל' שבת דמבואר דהוא רק תולדה וא"כ בעלמא לא יהי' אש, וכ"ז יהי' נפק"מ אי אפשר לצלות ק"פ בתנור חשמלי וכן לענין אפיית מצה וחיוב חלה ובשר בחלב והגעלה וכל דבר הטעון אש כמו נר שבת והבדלה, והגרשז"א שם נקט לד"פ דאקרי אש לכו"ע גם לראב"ד, דאל"כ לא יתחייב גם על אפי' ובישול בחשמל דהוי רק כבישול בחמה וכן כל דבר הצריך אש כמו בישול בשר בחלב וחיוב חלה ואפיית מצה והגעלה בדבר הטעון דוקא אש, ונר שבת והבדלה ונר חנוכה ל"מ אש וכן לענין צלי אש דפסח.

[ובזמנינו יש גופי חימום שלא מתלבנים ולא נעשה אדום כלל, ושאינו מגחלת של מתכות, וכן יש לדון באור לבד בלי חימום כגון במנורות של לד וכבר דנו בזה פוסקי זמנינו וכן במאורי אש להגרשז"א ואכ"מ]

והנה לענין השאלה שהתחלנו בו למה נקט מלאכה זו דוקא, הנה לתי' רשב"ם ורמב"ן דקמ"ל דלא נתיר משום עונג שבת לצורך או"נ הנה עיקר החידוש מצד התוצאה שיש לנו מזה, ובשלמא לד' הגר"ז הנה עיקר המלאכה הוא על העמדת האור וא"כ בכלל זה התועלות מזה, אבל לאבנ"ז עיקר המלאכה הוא קילקול וכילוי רק בתוצאה יש לנו ריוח או"נ, וכן לרבינו בחיי הוא

והנה נפק"מ גדולה בשאלה זו היא, האם יש איסור מבעיר בגוף חימום חשמלי כגון תנור חשמלי ונורת חשמל⁸ העשוי מחוט מתכת דאינו מתכלה, דלאבנ"ז בחימום גחלת של מתכת שאינו מתכלה⁹ יתכן דכ"ז שאינו ע"מ לצרף אין בו משום מבעיר וכ"כ תלמידו הג"ר יצחק טרונק זצ"ל בקונטרס גרם המעלות [שנדפס בס' יבין דעת לזקנו הגאון מקוטנא אות קע"ד] להקל בחשמל כיון דהוי כגחלת של מתכת ואינו עושה ע"מ לצרף. והוסיף ג"כ להוכיח כשי' רבו מלישנא דקרא וכנ"ל. גם הג"ר מרדכי לייב ווינקלער זצ"ל אב"ד מאד בספרו לבושי מרדכי חאו"ח סי' מ"ז נקט דע"מ לצרף דוקא, וגם הוכיח מלישנא דקרא דלא תבערו דבעי' דוקא כילוי וביעור, ומזה רצה להקל מה שהי' נהוג בקהילות להדליק החשמל ע"י נכרי.

[ובשו"ת מהרש"ם ח"ב רמ"ז צידד להקל בחשמל כיון שאינו כאש דידן השורף ומכלה והוא דוגמת אש של מעלה דכתיב גבי סנה שהתפלא משה מדוע לא יבער הסנה עי' יומא נא: והובא בלבושי מרדכי שם שכ"כ לו המהרש"ם שכבר יצא מתח"י להיתר אולם כבר העיר בגרם המעלות והגרשז"א מאורי אש עמ' ש' דוודאי אינו כן דמצאות אור חשמל ג"כ שורף ומכלה, רק שלא מכלה החוט כיון שהוא ברזל וגם מחמת חוסר חמצן]

והגרשז"א בס' מאורי אש [ח"א ע' קצ"ז] חקר ג"כ בגדר מלאכת מבעיר, ורצה לפשוט כשי' האבנ"ז מלישנא דקרא וכנ"ל, וכן ממה שמוסיף שמן שבנר חייב משום מבעיר והלא יש כבר אש מעיקרא ולא נתרבה האש, ולכן צידד מתחלה דבחשמל אין איסור דאו' כיון דאין כאן דבר המתבער הנר' לעיניי, אולם במילואים [וכן בח"ב עמ' תס"ח ועמוד רע"ב] חזר בו והצדיק שי' הגר"ז ודחה כל הראיות של האבנ"ז ודחה דברי הגר"י טרונק הנ"ל שעפ"י דברי רבו האבנ"ז נזר רצה להקל בחשמל, דלא עלה על דעת האבנ"ז לדרוש קרא מעצמו, רק הסתפק משום דבעי' דומיא דמשכן ואין לנו לדרוש קראי מעצמינו והביא דוגמאות לזה, ועוד כיון דהאש בעצמותו יכול לשורף ולכלות דברים אחרים חשיב הבערת אש, דרק דבר צדדי מונעו שלא יוכל בעור כיון שהיא ריקה מחמצן, ונקט דד' הרמב"ם דכ' דהוא רק לצרף הוא מטעם אחר אבל ה"ה כשהוא ע"מ להאיר ולבשל. וגם לד' הראב"ד י"ל דגחלת של מתכות שאני שהוא רק אוצר בתוכו כח האש שקיבל מן החוץ ולא נתרבה כאן אש חדש, אבל בחשמל הרי מקודם לא הי'

⁸ אבל כל שאר מכשירי חשמל שיש לנו כן המנורות פלורסנט שלנו אין בהן אש חוץ מניצוץ א' בתחלה רק יש נדון דמוליד או בונה לחו"א ובמנורות לד יל"ע ואכ"מ.

⁹ וודאי כל חומר מתכלה בסופו של דבר ואינו עמיד לעולם, אלא הכוונה היא שבזמן הבעירה אפשר לראות שהחומר מתכלה ונהרס, דכילוי לטווח ארוך אינו כילוי אלא קילקול ועייפות החומר.

מתאפשר הרבה הנאות הגוף כאכילה ושתי' ורחיצה וחיומו, ולכס"ד להתיר כמו ביו"ט, וכן אפשר מזה להדליק הנר בשבת, ולשפ"א יוצא דבאמת יש ב' בחינות חלק הקילקול והשריפה הוא לימי המעשה, רק שעי"ז ממילא יהי' אח"כ אור המאיר, וזה יהי' מיוחד לשבת שהוא כולו אור המאיר והמביא תועלת בלי שום כילוי ובעירה, ועיקר המלאכה האסורה בשבת הוא חלק הבעירה והקילקול וכדברי אבנ"ז, ולכס"ד להתיר הדלקת נר בשבת כיון דהדלקת נר הוא מלאכת שבת ולא מלאכת חול קמ"ל דבעי' שיהי' כבר דלוק מקודם.

האש של הסנה ושל מ"ת הי' בחי' אש המאיר

ולדבריו י"ל דהאש של הסנה והאש של מתן תורה הי' סוג אש שא"צ חומר בעירה כלל כיון שזה בחי' אש המאיר ולא אש השורף, והתמיה של משה בסנה הי' דלכ' כדי שישאל יזכו לגאולה צריכין אש המכלה והשורף היינו שצריכים מעצמם להזדכך מכל הפסולת, לזה גילה לו הקב"ה שגם בלי חומר בעירה יבוא אש מלמעלה וזה הי' גילוי יצ"מ שגם בלי זכותם בא אתערותא מלמעלה, וגם א"ש דהדלקת המנורה במקדש הוא מל' העלאה והדלקה ולא לשון בעירה, דשם הוא בחי' אש המאיר, אבל מזבח החיצון הי' בוודאי דוקא האש השורף דמפורש בקרא דבעי' עצים, וכתוב "ובער עלי' הכהן עצים בבוקר בבוקר" [ויקרא ו' ה'], ומבואר בשפ"א פ' צו תרמ"ט דאש מזבח החיצון הוא השורף ומכלה הסט"א ואפי' אש המנורה שהוא האש המאיר צריך להביא מן המזבח כיון דאור המאיר נובע מאש השורף וכנ"ל.

על האדם להלהיב אש ההתלהבות כבר בימות

החול

ויש להוסיף כאן דברי החת"ס כאן [תקס"ב] לפרש פסוק זה דלא תבערו וזה לשון קדשו "כי מהראוי שבכל השבוע יהי' אש האהבה ודבקות בה' בוער בלבו ע"י עסק תורה ומצוות, עד שבהגיע תור שבת קודש תהי' שלהבת עולה מאליו רשפי' רשפי' אש שלהבת קה, ועל זאת המלאכה מלאכת הקודש צווה פה שנעשה ו' ימים באופן שיום הז' יהי' קדוש מאליו, ולא שנפנה כל ימות השבוע לכרמו וזיתו, ונצטרך ביום השבת לתחלת ההבערה ללבת ניצוץ אש בגחלים עוממות, וזה לא תבערו אש ביום השבת."

[עוד הביא שם שנת תקב"ץ דקאי על כעס שלא יכעוס ביום השבת]

הנדבה צריך להיות מעצמו בלי חיקוי

קחו מאתכם תרומה לה' כל נדיב לבו וגו' [שם ה']

מלאכה חשובה שרוב בני אדם עסקם במלאכות הוא ע"י האש, הנה לגר"ז יותר מובן, דחפצא דמלאכה הוא העמדת אש לשימוש, אבל לאבנ"ז עיקר המלאכה הוא הקילקול, רק דממילא יש בזה תועלת, אולם לספורנו דקמ"ל דלא נימא דלא נראית כ"כ מלאכה זה א"ש לאבנ"ז דכיון דעיקרו קילקול וכליון חסר בעיקר מלאכת שבת, דכל המקלקלים פטורין לזה קמ"ל כיון דסו"ס נעשה מזה דברים חשובים אסור.

עכ"פ נמצא מצד אחד הבערה הוא גרוע מאד בפרט לאבנ"ז דמיוסד על הכליון, מצד שני מכוחו נעשים הרבה דברים חשובים, ולכן באמת אסור ולכן נקטי' קרא.

שני עניני אש ע"פ פנימיות

והנה בזה"ק ר"ד ע"א האריך דבע"ש יש אש גדול דקליפה שרוצה להכלל בקדושה, אולם נדחק אח"כ בנוקבא דתהומא רבא עד מוצאי שבת, ולכן מברכין אז בורא מאורי האש, ובשפת אמת [מקץ וחנוכה תרנ"ד] הוסיף ע"פ זוה"ק בראשית, דבימי המעשה יש מאור האש, ובשבת יש מאורי אור ולכן מבדילין במוצש"ק בורא מאורי האש לדבק מאור האש במאורי אור של שבת. וביאר, דענין מאורי אש הוא אור הבא מכח שריפת הפסולת, שהרי כל נר שלנו מאיר רק כפי מה שיש לכלות ולשורף, וזה תכלית כל המלאכות בימי המעשה לברר ולהסיר הפסולת, ובכח זה בירור זה זוכין לאור, אבל אור המאיר הוא עצם האור שאינו שורף רק מאיר והוא מאור שנברא בראשון שהי' מאיר מסוף העולם עד סופו וגנוזו הקב"ה לצדיקים, ובשבת יש הארה מאור הגנוז כמ"ש מתנה טובה וכו' ולכן נקרא מתנה שאי"ז מכח האדם, ולכן אחר שבת הראשון שגנוז האור הזמין לו הקב"ה למצוא אש ע"י אבן, וזהו בחי' "מאורי אש" ואש השורף, שכפי מה שיברר כך ימצא הארה וזהו שכ' ויהי ערב ויהי בקר, דכפי הבירור התערובות ושריפת הפסולת ימצא בוקר, ולכן צריך אדם לברר מעשיו בימות החול שלא יהי' פסולת בשבת, [וכן בעוה"ז יש לברר המעשה שלא יצטרך זיכוך ובירור באש של גיהנם] ולכן לא כתיב בשבת ויהי ערב, ולכן מפורש בתורה לא תבערו אש ביום השבת וכל המלאכות לא מפורשות, והבערה יצא ללמד על הכלל כולו, דכל המלאכות הם בכלל הבערה כי הם בבחי' אש השורף ולכן אסור בשבת, וה' נתן לנו חלק באור הגנוז בעולם שנה נפש בעולם במקדש בשנה הוא שבת והנפש ע"י ברית מילה. עכ"ד השפ"א.

וזה מבואר היטב ע"פ מה שהקדמנו, דמצד אחד הבערה הוא מלאכה גרועה שכולו קילקול ואינו נראה מלאכה כ"כ, ומצד שני התועלת מזה הוא גדול מאד שעל ידו

ובכלי יקר כתב ד"בא לרמוז שכל אחד יודרו למצוה מעצמו, כי יש לך אדם שאינו נותן כלום מעצמו עד שרואה אחרים נותנים ומתקנא בהם, ונותן כדי להשוות עצמו להם וזה אינו מאתכם כי הוא עצמו אינו סבה לנתינה אלא אחרים סיבה לו" עכ"ד.

והנה לנתבאר בפ' כי תשא בשם הגר"א ברזל זצ"ל זה הי' מעיקרי תיקון חטא העגל שלא להיות נסחף אחרי הזרם, וגם ברוחניות לא לעשות לפי שכולם עושים, ולכן הי' צריך משה להתרחק מן המחנה כדי שרק כל מי שמבקש ה' באמת מעצמו יתייגע ויגיע למשה, וכן צריך כאו"א לבדוק בעצמו ברוחניות שלו האם כל הרוחניות שלו בנוי על הסביבה ומה שכולם יגידו, וגם בתפלה לפי שכולם מתלהבים גם הוא מתלהב, ונ"מ בזמן שאין מסגרת ציבורי כמו בבין הזמנים, או בזמנים שצריך להתפלל וללמוד בבית, האם הוא עדיין לומד ומתפלל בהתלהבות, וזה מצטרף לעבודת ויקהל פקודי, שאחרי שנתקן הפקודי של כאו"א שהוא ענין הפרטיות, אפשר אח"כ לבוא לויקהל.

וזה יש לרמוז במש"כ אח"כ "ויצאו כל עדת בני" לפני משה", וכבר העיר בשפתי צדיק דבכל דברים ואמירות שלמד משה רבינו עם ישראל לא נמצא שידבר הכתוב ביציאתם, והוא תי' דנכנס בלבם המאמר של משה בכזה חשק והתלהבות והי' כעין ותחי רוח יעקב אחרי שכבר נתיאשו מלקבל תיקון על חטא העגל וכשנתבשרו דע"י המשכן יהי' להם כפרה נעשו כאיש אחד בלב אחד להתנדב בכל יכלתם, ובמחשבה זו יצאו לקיים, ולכן אין הכתוב מקפח שכרם לדבר על יציאתם ועד"ז יש שביארו דקמ"ל דלא נשאו אצל משה גבאים ומארגנים, [שלא מבחינים אם נותנים מעצמם כיון שהם כ"כ עסוקים באירגון ולהגיד לכולם מה יעשו] אלא כולם הלכו הביתה להביא, אולם להנ"ל י"ל דאה"נ דזה דבר גדול להתקהל סביב משה, אולם מקודם צריך כ"א לצאת מלפני משה ולעייין בפרטיות שלו, ולראות מה יש לו בבית לתקן כל אחד לפי שורש נשמתו ולפי מצבו, דלאחד יש זהב ולאחד כסף וכו' ואחרי שמתקן הכל עליו להביאו אח"כ למשה ביחד עם כולם, ואז יש לזה עליי' גדולה.

והנה יל"ע למה כתיב נדיב לבו ולא נדיב לב דהרי אינו מנדב עצם הלב וכבר עמד בזה באבן עזרא ופי' דהכוונה כל שהוא נדיב מלבו. וכנראה שרש"י הי' קשה לו זה וכתב "נדיב לבו על שם שלבו נודבו קרוי נדיב לב" אבל הרא"ם הק' על רש"י דלא תיקן כלום בוי"ו של לבו שהיה ראוי להיות נדיב לב, גם בגור ארי' נדחק בזה. והט"ז בדברי דוד תי' דבאמת הוקשה לו לרש"י, זו הוי"ו למה, דהייתי טועה לפרש דה"ק: הנדיב שמנדב את לבו, כמו: נשא רגליו, שפירושו שהאדם בכל איבריו נשא

רגליו, והכא נמי כן, נמצא דהאדם הוא קרוי נדיב לפי שהוא מנדב את לבו. והאמת אינו כן, דבשלמא בנשא רגליו שייך לומר שהאדם הוא המתעורר לזה שיהיה רגליו נישאים, וכן כיוצא בזה, משא"כ בנדבה שאין שייכות להאדם לנדב אם לא מצד הלב דבשאר איברים אין שייכות נדבה כלל. ע"כ פירש"י דהך 'לבו' הוא פירש על שם שהוא מנדבו להאדם, וע"כ הוא אינו קרוי 'נדיב' לחוד אלא 'נדיב לב' לפי שלבו של אדם הוא המנדבו, לא זולתו. וע"כ כתיב 'נדיב לבו' בוי"ו להורות על זה, שלבו הוא עצמו המנדבו לאדם ושמו של אדם קרוי 'נדיב לב' דלענין קריאת השם של אדם אין שייך לקרותו 'נדיב לבו', דזה שייך דוקא לנתינת טעם למה נקרא 'נדיב לב' דבקריאת שם אין מזכירין טעם למה נקרא כן. ע"כ דברי הט"ז.

אבל בשפת אמת פרשת שקלים שנת תרלח כתב ע"פ המשנה עשה רצונו כרצונך הוא ודאי נדבת המשכן, שכל מלאכות הי' במשכן וע"י עצם הנדיבות תיקנו העשי'. דכתיב כל נדיב לבו והול"ל כל נדיב לב. אבל הפסוק מדבר לכל פרט שביא הנדבה בכל הנדיבות שבלבו והיינו דכתיב בכל מאודך שכל מיני אהבה ורצון שבלב האדם יתנונו לשמים. זהב וכסף נחושת כו' כל מיני הנדיבות רצונו כרצונך כו'. היינו שלא הי' הנדיבות רק היכי תמצי שבעבורו יביא הנדבה רק הזהב וכסף ונחושת הי' היכי תמצי להביא כל מיני נדיבות למשכן, והי' לו להביא גם עצם נדבת הלב שיהי' רצונו כולו בטל להקב"ה שכל מה שה' רוצה זה מה שהוא רוצה.

ביאור ענין נשיאות הלב

ויבואו כל איש אשר נשאו לבו וכל אשר נדבה רוחו אותו וגו' [שם כ"א]

צ"ב ההבדל בין נשיאות הלב ונדיבות הלב, עי' אור החיים הק' שתי דרגות במתנדבים, אולם הרמב"ן ביאר דרך נדבת הלב קאי על מתנדבים אולם נשיאות הלב קאי על עושי המלאכה, דהיינו שלא הי' בהם מי שלמד את המאכלות האלה ממלמד או מי שאימן ידו בהן כלל, [בפרט אחרי שנים רבות שעסקו בדברים גסים כחומר ובלבנים איך יוכלו להתעסק בדברים עדינים כ"כ ככסף וזהב] אבל מצא בטבעו איזה נטי' שידע לעשות כן, ויגבה לבו בדרכי ה' לבא לפני משה לאמר אני אעשה כל מה שיצווה אדני.

ואמר הג"ר אליהו דיסקין שליט"א שכתוב כאן יסוד גדול לחיים שכל יתרפה אדם מעבודת ה' בחושבו שאין טבעו מסוגלת לענין זה, אלא אדרבה ע"י שיתחזק לילך נגד טבעו כבר ימצא בעצמו הכוחות לזה. וכמו שאמר הגר"א שך זצ"ל לאחד שסירב לעשות איזה שליחות "אני יגלה לך יסוד גדול בחיים לא מי שיכול עושה רק מי

שעושה יכול בן אדם מתחיל לעשות, ופתאום מקבל כוחות, הנה רב שך בעצמו כשדיברו להכניס אותו למועצת גדולי התורה אמר **הגרי"ז** הרי הרב שך לא יודע צורת מטבע והוא מופקע לגמרי ולא יודע כלום חוץ מרמב"ם אבל כיון שנכנס לזה נעשה מנהיג הדור.

ביאור ענין ביאת האנשים על הנשים

ויבאו האנשים על הנשים וגו' [שם כ"ב]

לשון זה צ"ב טובא, עוד יל"ע מי הביא נדבת התכשיטין האם הנשים הי' העיקר והאנשים הצטרפו להם, או להיפך, או שגם הנשים וגם האנשים הביאו תכשיטים בנפרד, וכבר נתחבטו בזה הראשונים, **דרש"י** פי' דהכוונה עם הנשים וסמוכים עליהם, דהיינו ד"על" פי' כמו "עם" וכ"כ **ראב"ע** ו**רמב"ן**, והוסיף הרמב"ן דהמשמעות הוא שהנשים היו שם בראשונה והאנשים נטפלו להם כי הנדבה בתכשיטים מצוי' אצל הנשים יותר וכל התכשיטים הי' שלהן, ולכן פרקו נזמיהן וטבעותיהן מיד ובאו תחלה, והאנשים אשר נמצאו להם תכשיטים הביאו עם הנשים כטפלים, וכוונת הכתוב לומר שבאו כולם אנשים ונשים בחד ונזם וכו' כי הי' לכולם כלי תכשיט. ורבינו בחיי כתב כרמב"ן דהנשים הקדימו לבוא לפני האנשים והוסיף דהי' זה מעלה גדולה בשבילם דבעגל לא רצו לתת התכשיטין שלהם, אבל עתה בענין המצוה בנדבת המשכן רצו לתת תכשיטי הזהב שלהן בחפץ גדול, עם היות ענין טבעי בנשים להשתעשע ולשמוח בתכשיטיהן, והם הם עקר שמחתן וחמדתן, והביאו "חח ונזם וטבעת עגיל וכומז כל כלי זהב", וקדמו במצוה הזאת לאנשים כי כן יורה לשון "על", ובפרקי ר' אליעזר פמ"ה איתא דנתן הקדוש ברוך הוא לנשים שכרן בעוה"ז ובעוה"ב לפי שהיה זה בראש חודש, בעוה"ז שמשמרות ראשי חדשים יותר מן האנשים, ובעוה"ב שהן עתידות להתחדש כמו ראשי חדשים, שנאמר: [תהלים קג ה] "המשביע בטוב עדיך תתחדש כנשר נעורייכי". עכ"ד רבינו בחיי. [עי' מש"כ לקמן בד' רבינו בחיי]

ובד' רש"י נקט המשכיל לדוד דכוונתו כרמב"ן, אולם הבאר בשדה כ' דרש"י בא לשלול דברי הרמב"ן במש"כ "וסמוכים עליהם" לומר דלא היו טפלים אלא ביחד אתם, והטעם שבאו יחד שבאמת לא רצו הנשים לתת תכשיטיהם שמא יעשהו לעגל ולכן הלכו בסמוך עליהם לראות שיתנו אותם למלאכת המשכן. וצ"ב מהיכי תיתי יחשבו שרצונם לעשות עגל עכשיו אחרי שהי' שם משה וכבר עשה דין בעובדי העגל וכבר עבר עליהם יוהכ"פ בתשובה.

והספורנו פי' שבעצם הנדבה הי' של הנשים אלא שבאו אתם בעליהן להסכים בנדבה, כדי שיקבלו הגבאים מהם כפי הדין שאין מקבלים מן הנשים אלא דבר מועט [ב"ק קיט.], ובתוס' השלם כ' שהנשים היו טפלות לאנשים ובאו ביחד, דבעצם הנדבה הי' של הנשים וא"א לאנשים להביאה וגם הנשים אינם יכולים להביאה שלא מדעת בעליהן. ובצ"פ עה"ת¹⁰ כתב כדברי הספורנו אלא שהק' דהרי גם נשים חייבים בבנין המשכן כמ"ש הרמב"ם פ"א מהל' בית הבחירה הי"ב להוכיח מפסוק זה גופא,¹¹ וא"כ הבעלים היו חייבים להביא בעבורם כמו קרבנות בנגעים פי"ד מי"ב.

ובאמת כבר הק' בחנוכת התורה ובעוד ספרים דמנין הי' להם לנשים להתנדב למשכן הלא מעשה ידי אשה לבעלה, והאמרי אמת תי' דהרי יכולה האשה לומר איני ניוזנת ואיני עושה, וכיון שקיבלו מן השמים יכלה לומר כן. ובליקוטי יהודה בהג"ה הביא בשם הפני מנחם בנוס"א שהי' זה בזמן הכנסי' הגדולה ונתוועדו יחד שתי ראשי ישיבות [כמדומה הגה"ק ר"א ווסרמן והגר"א קוטלן] ודברו בענין נדבת הנשים במלאכת המשכן והק' דהרי אין לוקחים מן הנשים לצדקה רק דבר מועט, ואז עבר שם האמרי אמת ושמע הק' ותי' כנ"ל ושיבחו את תירוצו, והעיר הפני מנחם דבלא"ה לא קשה דהרי מבני מחוזה שהיו עשירים ביותר מותר ליקח מנשותיהם אפי' נזמים שזה דבר מועט בשבילם וכאן הרי היו בניי עשירים, עוד תי' הרי עיקר החשש לא לקחת מן הנשים מחשש גניבה כמבואר בפיה"מ ובמדבר לא הי' חשש גניבה כיון שהמן הי' מגיד מה בחורין ובסדקין.

עוד ביאר באבן עזרא מש"כ "על הנשים" ד"על" הנשים הכוונה "אחר" שבאו הנשים ועד"ז כ' אלשיך, ובתוס' השלם כ' שהנשים היו תכשיטיהם מצויים להם ומיהרו לפרוק תכשיטיהם ולהביאם מיד ורק אח"כ באו האנשים.

אולם אחרי כל הפירושים, קשה מאד הלשון "על" הנשים ולא כתוב "עם" הנשים או "אחרי" הנשים.

והנה מקודם נבוא לחקור בעצם נדבת הנשים הרי עיקר המשכן הי' לכפר על חטא העגל, וא"כ עיקר ההבאה הי' צריך להיות מן האנשים, וא"כ למה התנדבו הנשים,

¹⁰ הובא בקובץ הנפלא "מתורתו של הצפנת פענח עה"ת" י"ל ע"י ידידי הג"ר אברהם ישעי' בירנהק שליט"א.

¹¹ ול"ה מ"ע שהזמ"ג מצד אין בנין ביהמ"ק בלילה כיון שהמצוה הוא הסיוע גם בממון ובכ"ד, וכן ל"ה זמ"ג מצד דאינו דוחה שבת ויו"ט כיון דגם אם עושה בשבת לא נפסל וכמו מעקה — קה"י שבוועות סי' י' הובא בדרך חכמה למזן הגרמ"ק על הרמב"ם שם, אולם בצ"פ גופא בהפלאה דף נ"ד הובא בקונ' הנ"ל כ' דרק דברים המעכבים במקדש הו"ל צורך קרבן, ולכן לא נחשבת כמ"ע שהזמ"ג, אולם מה שאינו מעכב נשים פטורות ע"י מש"כ לקמן משמו לפ"ז לפרש למה טוו את העיזים דוקא.

הבאת האנשים הי' מיוסד על הרצונות של

הנשים

וי"ל עד"ז בנוס"א, דעיקר הבאת האנשים הי' בנוי על הרצונות וההשתוקקות של הנשים דכמו שהם היו אלו שלא רצו לתת חלק למעשה העגל וגם נעלו הדלת על בעליהן וגרשום מביתם וכו"ל, ה"נ להיפך כששמעו המצוה של נדבת המשכן התמלא בלבם חשק גדול ועצום להביא השראת השכינה, ואע"פ שלא היה בידם להביא כלום כיון שהכל שייך לבעליהם מ"מ האיצו מאד בבעליהם והכניסו בהם כזה חשק עצום להביא השראת השכינה, עד שכל עיקר ביאתם של האנשים להביא הנדבה נקרא ע"ש הנשים. והגם דגם בלי זה היו מביאין אבל עדיין לא הי' בכזה מדרגה של רצון והשתוקקות, וא"כ עצם נדבת האנשים נתעלה מאד ע"י הרצונות של הנשים ובפרט שמעולם לא פגמו ברצונות שלהם ע"י חטא העגל.

ולפ"ז א"ש הפסוק כפשוטו, "ויבאו האנשים על הנשים" היינו דבאו האנשים ע"ג הרצונות של הנשים ועל ידם, ומש"כ "כל נדיב לבו הביאו" היינו האנשים, וגם אם הנשים לא הי' שם כלל, והכי מסתבר מחשש תערובות עי' בזה"ק, מ"מ הכל הי' בזכות הנשים, והם גרמו לשלימות כפרת חטא העגל דכפי גודל ההשתוקקות כך הוא מדת הכפרה.

וענין זה אנו רואים בנשים צדקניות בכל הדורות, שבעליהם מתעלים בתורה וכיר"ש רק בזכותן, ולא רק מצד שמוסרים נפש ונזהרים לא להפריע לבעליהן, אלא שהם תמיד מאיצים בבעליהם שילכו ללמוד ויתעלו יותר ויותר והם צנועים ונשואים בבית ובאין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם גורמים שבכל הארץ יצא קום של בעליהם, ולפ"ז אכן האנשים אולי נמצאים במדרגה יותר גבוהה של הנשים, מ"מ כל עיקר גדלותם בנוי על הנשים וזהו עצם תפקידם של הנשים. גם י"ל דבעצם אינו כ"כ פשוט להגיע לרבן של ישראל משה רבינו להביא את התרומות בפרט אחרי שחטאו בעגל, אבל הנשים הם היו אלו שדאגו שיהיו מוכנים לבוא לפני משה וכמ"ש באשת חיל "מרבדים עשתה לה שש וארגמן לבושה, נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ" היינו שבעבור המלבושים הנאים אשר עשתה לבעלה, ניכר בעלה במקום ישיבת הזקנים והחשובים. וא"כ עד"ז י"ל דאחרי שחטאו בחטא העגל התביישו מאד ממה רבינו וכמ"ש לעיל בסוף פ' כי תשא, אבל ע"י הנשים שלא חטאו הלבישו אותם במלבושי כבוד רוחניים שיכלו להגיע למשה רבינו ולזה כ' ויבאו האנשים ע"י הנשים.

וצ"ל דמ"מ רצו לקחת חלק בנדבת המשכן והשראת השכינה, וא"כ לכאורה נדבת הנשים הוא יותר גבוה במדרגה מהאנשים, שהרי הם היו צדיקים גמורים ולא הוצרכו לכפרה אבל האנשים היו צריכין כפרה וכל הבאתן הוא לכפרה. וכ"כ באמת בפ"י הטור כאן כי הנשים היו יותר גדולות שבחטא העגל לא רצו לתת וכמבואר במדרש במדבר רבה כ"ט י"א שלא רצו לתת תכשיטיהן לע"ז - והגרמ"י רייזמן שליט"א הביא ממדרש נוסח תימן שכשבאו האנשים לבקש מנשותיהם תכשיטי זהב עבור העגל, נעלו הנשים דלתותיהן וגרשו את בעליהן ולכן הוצרכו האנשים לפרוק התכשיטים שלהם. ואילו כאן אדרבה עוד הסירו בעצמן ובאו לבד לתת.

אולם השפ"א [תרל"ה תרמ"ג] כתב בשם החי' הרי"ם - וזה הי' מאמר האחרון של החי' הרי"ם לפני פטירתו בכ"ג אדר, [ליקוטי יהודה בשם אמרי אמת] ע"פ מאמר רז"ל ברכות לד': במקום שבע"ת עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, א"כ האנשים שחטאו בעגל הי' במדרגה יותר גבוהה מהנשים, וזה"פ בפסוק ויבאו האנשים על הנשים היינו שהאנשים באו בחילא סגי על הנשים שלא חטאו, וזה ענינו של תשובה שלוקח הרצונות של החטא ועושה מזה רצון להקב"ה, וא"כ נמצא שהחזיר הרצון למקומו ולצדיקים לא הי' רצון כזה שיוכלו להחזירו לקדושה. וא"כ א"ש הלשון "על" כפשוטו. והוסיף האמרי אמת דלכ' דברי הטור הנ"ל סותרים לזה, ויתכן דתלוי בפלוגתא בברכות שם אי צדיקים גמורים יותר גדולים מבע"ת. אולם הבית ישראל אמר שאי"ז סתירא דוודאי מכאן יש ראי' שהנשים היו יותר גדולות מעיקרא, דהרי מזה גופא שלא נתנו לעגל אין ראי' דאולי סתם לא אוהבים לתת כסף, אבל כיון שנתנו למשכן התברר גדלותם בשעת חטא העגל, ומ"מ למעשה כעת שהאנשים בעלי תשובה האנשים במדרגה יותר גבוהה.

אולם לפ"ז באמת יש כאן שתי נדבות נפרדות של אנשים ושל הנשים, רק שמדרגת נדבת האנשים יותר גבוהה מהנשים, ומפסוק מ' דנדבת התכשיטים הי' של האיש והאשה ביחד, וכן מדכ' רק אח"כ וכל איש אשר הניף וגו' מ' דעד השתא איירי גם בנשים, מאידך ל' הפסוק בהמשך כל נדיב לב ולא כ' כל נדיבת לב [רק באב"ע הוסיף זה] מ' דאיירי באנשים.

והנראה בעז"ה בהקדם מש"א האמרי אמת [הובא בליקוטי יהודה] דלמה באמת הוצרכו הנשים להביא הלא לא היו בכלל חטא העגל, אלא דענין המשכן הי' לצרף כל הרצונות של כלל ישראל ביחד, ולכן כ' ויקהל שהי' כולל גם הטף כמבואר ברמב"ן וכן במצות הקהל היו הטף צריכים להיות בכלל המצוה.

הנשים הרימו את בעליהם עד שלא

הוצרכו למראות ותכשיטים

ויש להוסיף בזה מש"כ האבן עזרא בסוף הפרשה לענין מראות הצובאות אשר צבאו פתח אוהל מועד [ל"ח ח'] דהכוונה "שהיו בישראל נשים עובדות השם שסרו מתאות זה העולם, ונתנו מראותיהן נדבה, כי אין להם צורך עוד להתיפות. רק באות יום יום אל פתח האהל מועד להתפלל ולשמוע דברי המצות. וזהו אשר צבאו פתח אוהל מועד, כי היו רבות" וכע"ז במכילתא בא פט"ז, גם בתרגום פי' אשר צבאו היינו שבאו להתפלל פתח אוהל מועד, וראיתי מקשים [בקובץ עיון הפרשה] איך יכלו לתת מראותיהן נדבה ולסור מתאוות העולם על חשבון בעליהם שהרי מוטל על האשה להתייפות בפני בעלה, והרי כל עיקר חשיבות המראות אצל הקב"ה כתב רש"י שם שהי' זה בשביל שהעמידו בזה צבאות רבים במצרים דע"י המראות עוררו את התאוה אצל בעליהם, אבל לדברינו לעיל א"ש דוודאי אם בעליהם היו נשאים במדרגה שלהם כמו שהיו במצרים ועדיין היו צריכים שנשותיהם יהיו יפים לא היו תורמים את המראות, אבל כיון שהנשים הרימו את בעליהם כמשנ"ת לעיל אז כבר לא הי' איכפ"ל לבעלים בזה שכבר היו במדרגה גבוה בעבודת ה', וגם בזה גופא שהיו צובאים ומתפללים על פתח אוהל מועד הכניסו התרוממות עצומה בבעליהם עד שגם הם התפשטו יותר מתאוות עוה"ז. וזה אפשר להוסיף גם כאן שהנשים הביאו חח ונזם, והרי הם צריכים להתייפות לפני בעליהם לזה אמר הכתוב ויבואו האנשים על הנשים שהי' זה בהסכמת בעליהם כיון שהנשים גרמו שלא יצטרכו גם הבעלים שלהם לתכשיטים של הנשים.

למה זכו נשים לר"ח והתחדשות

ובזה א"ש דהנה אם בנו לדון למה זכו הנשים לשמור ר"ח יותר מן הנשים עד שכ' בשו"ע סי' תי"ז ס"א שנוהגות לא לעשות מלאכה בר"ח הנה בטור שם כתב בשם פרקי ר"א פרק מ"ה דלפי שלא רצו הנשים לתת נזמיהן לבעליהן במעשה העגל לכך נתן להם הקדוש ברוך הוא שיהיו משמרות ר"ח יותר מהאנשים וכ"כ באמת בפרקי דר"א, מאידך הבאנו לעיל מרבינו בחיי שציטט דברי פרקי דר"א ע"ז שנזדרזו הנשים להביא התכשיטים שלהם למשכן, ועוד הוסיף רבינו בחיי כשציטט דברי פרקי דר"א "שנתן הקדוש ברוך הוא לנשים שכן בעוה"ז ובעוה"ב לפי שהיה זה בראש חודש, בעוה"ז שמשמרות ראשי חדשים יותר מן האנשים, ובעוה"ב שהן עתידות להתחדש כמו ראשי חדשים, שנאמר "המשיביע בטוב עדיך תתחדש כנשר נעוריקי". הוסיף שהי' זה בר"ח, [וזה חידוש גדול דרבינו

בחיי עצמו בריש הפרשה מסכים לרש"י ורמב"ן דויקהל משה ומה שאמר להם עבודת המשכן הי' ממחרת יוהכ"פ, ומהיכי תיתי הי' נדבת הנשים רק בר"ח, וידועים דברי הגר"א בשיר השירים א' ד' שהיו הנדבות עד סוכות וצ"ע] נראה שעצם זה שהי' בר"ח גרם להם ולכן זכו לר"ח, וצ"ע איך ר"ח שייך לזה ואיך ר"ח והתחדשות לעוה"ב שכר על נתינת תכשיטים למשכן ואי נתינת תכשיטים לעגל, אבל לדברינו הרי עיקר מעלת הנשים שהי' להם חשק כ"כ עצום להביא השראת השכינה עד שמשום זה לא רצו לתת נזמיהם לעגל ומאידך נתנוהו למשכן וכיון שהי' זה מחמת חשק והתלהבות השפיעו בזה גם על בעליהן שבמקום שפעם הי' להם חשק לתת לעגל התהפך והתחדש לבם להביא השראת השכינה, ויתכן דכיון שהי' בר"ח ניצלו סגולת היום דר"ח כדי להביא התחדשות גם לבעליהם, וכיון שהיכולת לישראל להתחדש בא בזכות הנשים ע"י ר"ח, ממילא זכו לר"ח שסגולתו להתחדש לעבודת ה' וכן בעוה"ב יזכו הנשים להתחדש וא"כ יתכן דלדורות בכל ר"ח יש יכולת לנשים להביא התחדשות בתוך הבית ולגרום לבעליהם להתחדש בעבודת ה'.

[שוב הראני ידידי הרב אלכסנדר פהן שליט"א דברי הגהות הרד"ל בפרקי דר"א פמ"ה סק"כ [וי"ס שהוא בסקי"ט] אחרי שהביא מש"כ בספר המנהיג אבן הירחי הלכות ר"ח סימן מ"ג שבשביל שנתנו למשכן שהוקם בר"ח זכו לשמור ר"ח, וכ"כ הר"ד אבודרהם במוסף ר"ח בשם אגדה, כתב "ועיין רבינו בחיי ר"פ ויקהל על פסוק זה שהבליע זה בלשון הפר"א שהביא" הרי דביאר דכוונת רבינו בחיי הי' שבשביל שנדבו למשכן שהוקם בר"ח לכן זכו לר"ח ולא שעצם הנדבה הי' בר"ח. וע"ע בדעת זקנים מבעלי התוספות לעיל לה כב אחרי שהביא הא דזכו הנשים לר"ח לפי שבתרומת המשכן שמחו על הנתינה כתב "ונ"ל דזהו ר"ח ניסן שבו הוקם המשכן ואגב אותו ר"ח משמרות כל ר"ח השנה" ולפ"ז חשוב להדגיש זה לנשים שידעו שעיקר כחם בר"ח הוא ר"ח ניסן בפרט לנתבאר בפ' תצוה דיתכן דיש לנשים כח בר"ח לחדש לב משפחתם לעבודתו ית' בבחינת ורוח נכון חדש בקרבי. [והרבה פעמים בדיוק בר"ח ניסן שזה יום ראשון דבין הזמנים זה אפשרות ראשונה להתעסק הרבה בנקיון לפסח].

נשים צדקניות לדורות

והנה באמת כמו שהנשים צדקניות בדור המדבר היו אלו שהשתדלו למנוע את בעליהם מלחטוא בעגל ומאידך האיצו בהם להתנדב למשכן כן אנו רואים בנשים צדקניות לדורות שמסרו נפשם בשביל תורת בעליהם וכל זכות התורה של בעליהם הי' בשבילם, וכמו שידוע מסירות נפשה של רחל אשת רע"ק, שרע"ק בעצמה העיד שכל תורתו ממנה היא, כיון שהיא האיצה בו שילך ללמוד תורה, ועד"ז י"ל על זקנתי הרבנית רחל אשת מו"ז הגר"ר בנציון זצ"ל שמסרה נפשה בשביל תורת בעלה, וכמו שרחל אשת רע"ק נשארה בבית לבד כדי שבעלה יוכל להתעלות בתורה, מעין זה הי' מו"ז נוסע

היתה דואגת לכל עני וחולה ושולחת להם מזון להחיות את נפשם גם בימים הטרופים שהי' סכנה ללכת ברחוב מאימת הנאצים ימ"ש.

מעת בואה בברית הנישואין עם בעלה אא"ז הגריט"ל זצ"ל ליוותה אותו וטרחה בשבילה ובשביל בני' באמונה ובתום כמי שמשמש תלמידי חכמים, ואף בימי חליי' האחרון בישלה בשארית כוחותי', כמו שהי' מספר הגה"צ ר' משה שלום זצ"ל שמישהו רצה לעזור לה בבישול, ואמרה "זה המצוה שלי לשמש תלמידי חכמים ואינני יכול לוותר ע"ז". [בנות היו נכנסים אצלה והיתה מדברת אתם ומלמד אותם מצאנה וראינה]

וז"ל דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל בהקדמת ספרו ברכת יו"ט על הרמב"ם, "ובזה אתן מקום כבוד להזכיר זכותה וצדקותה של אמי מורתי הרבנית ע"ה שהיא גדלני עד השנה הי"ח לחיי, וכל חיי' הי' שרשרת של חסד והטבה עם הזולת, צדקות ופרישות והעיקר אש של אהבת תורה אשר יקדה בלבה שהיא ספגה בבית אבי' הגה"צ מוהר"ר נתן צבי רבינוביץ זצ"ל גאב"ד דלוקבה במדינת ליטא, וכל מגמתה בפרט בשנים האחרונות בחיי' שסבלה יסורים קשים אחת היתה בלבה שאבינו זצ"ל לא יפסיק ולא יתבטל מלימודו ומשיעוריו התמידים בכל יום ויום וגם אנחנו לא יהי' לנו הפרעות בלימודינו על ידה".

והנה מש"כ עלי' בעלה בא' ממכתביו לבנו דו"ז זצ"ל [מתורגם מאידיש דויטש] "את זאת סיפרה אמך ע"ה כי בהיותה ילדה צעירה, היו בנות הרבנים מושפעים מרוח הזמן להיות יותר מודרני, אך אמך ע"ה הראתה חוזק מיוחד בענין זה - יהי רצון שתהי' מליצה ישרה לכולנו, ואל תטוש תורת אמך, תתחזק מאד במדות הטובות של אמך, גם תבין להמליץ ולחזק תמיד הטובים והחזקים באידישקייט".

וזה מה שהי' רגיל מו"ז הג"ר בנציון זצ"ל לספר לפני תלמידיו ביאריציט שלה: בשנת תשי"ט נחלה דודו של מו"ז אחי אמו הג"ר יוסף ברכי' רבינוביץ זצ"ל שו"ב בתל אביב, שהשתוקק תמיד לראות את בני אחותו שהחזיקו במסורת אבותיו, ובנו של רי"ב [ר' נתן צבי] קרא למו"ז לאמר הנה אביו חולה, ואם ברצונו לראותו בא יבא עוד נשמתו בו, כי חלום חלם לו שאא"ז הגריט"ל זצ"ל וזקנתי אמרו לו שמו"ז יביא לו הרפואה, אז נסע מו"ז לא"י וטרם שנכנס לחדרו של דודו, הקדים ונכנס אליו בנו ובשרו שבן אחותו בא, כשמוע זאת רי"ב אמר לבנו בתערומות "למה קראת אותו הלא זה ביטול תורה" [אז נכנס אליו מו"ז ובראותו אותו התחזק וישב על המטה, ובירך שהחיינו ביחד עם מו"ז, וביום שלאחריו נסתלק לבית עולמו].

לישיבה בגולדרס גרין [שכונה בלונדון] כל יום ממוקדם בבוקר עד מאוחר בלילה.

ונעתיק בזה 2 קטעים מהספר הנפלא "אבי מורי" באנגלית שי"ל ע"י דודתי הרבנית צאהן שתחי':

"כל פעם שאבי הי' עוזב את הבית כדי לנסוע לישיבה היתה זקנתי מלווה אותו אל הדלת, והיתה אומרת: "גיי געזונטערהייט לערן פלייסיג זיי מצליח" [- לך בבריאות תלמד בהתמדה ותצליח] אם היתה עסוקה במטבח, היתה מכריזה את ברכתה משם בשעה שאבי הי' מתלבש את המעיל שלו, ואם אחד מן הילדים הי' שם, היתה אומרת גם לו שילוה אותו לדלת ושיחזור על ברכה !

אמי ע"ה מעולם לא העסיק אותו בעניני הבית רק הניחה אותו ללמוד בלי הפרעות. כשהיינו צעירים מאד, גם הבנים מתחת לגיל בר מצוה היו צריכים לעזור בבית, אבל כשהתבגרנו, היא עודדה את הבנים לנצל כל רגע פנוי ללימוד תורה, בבין הזמנים לא שלחה את הבנים לשום שליחות, גם לא התלוננה אם לא הגיעו בזמן לארוחות, כ"ז שזה הי' בשביל שהי' עסוקים ללמוד".

זקנתי הרבנית חנה יהודית חי' ע"ה

וכיון שביום כ"ח אדר ¹² יהי' היאריציט של אמו של מו"ז הג"ר בנציון זצ"ל הרבנית חנה יהודית חי' [נלב"ע בשנת תש"ו ומנו"כ בלונדון] אשת אא"ז הג"ר יו"ט ליפמאן זצ"ל וגם היא מסרה נפשה בשביל תורת בעלה ובני' לכן נביא עלי' קצת מתולדותי' מספר אורחות ישרים לאאמו"ר שליט"א עמ' ל"ו ויהי' זה לענ"נ:

נולדה ח' סיון תרמ"ז בלויקעווע להג"ר נתן צבי ראבינוביץ הגאב"ד דשם ¹³ הורי' נסתלקו בצעירותה, ונתגדלה בבית הרבנית טעמע גורדון ע"ה אשתו השלישית של הג"ר אליעזר גורדון זצ"ל, מצעירותה היתה מתפללת שעות ארוכות, היא מתארת במכתבה מזמן ההיא את הרושם העז שעושה עלי' בעת ששומעת קול התורה הנעים של אחי' בלמדו בלילות, ושזאת היא כל שאיפתה בתורת בעלה ובני'.

¹² לד' רמ"א תקס"ח ז' עיקר היאריציט באדר ראשון ולמג"א וגר"א וכו"ה מסקנת מ"ב שם סקמ"ב דהעיקר בשניהם.

¹³ הי' הדור השלשה עשר של רבנים בישראל, והי' תלמיד חביב להגר"י מסלנט זצ"ל כשגר ב' שנים בבית גיסו הג"ר בנציון הנימן זצ"ל במעמל, בש"ק דיבר רק בלשון הקודש, הי' נודע כמקובל, והקפיד על בניו שלא יגלחו זקנם בכל צורה שהיא וילכו עם בגדים ארוכים אף לפני נישואיהם, אף שבטלו שם למדו לא נהגו כך. היו באים אליו מקרוב ומרחוק להתברך, וכיון שבזמנו תפסה ההשכלה מקום בראש, התפלל שבניו לא יהי' להם כשרון כתיבה שאז היו עלולים ביותר ליפול ברשת ההשכלה, בתו זקנתי ע"ה סיפרה שנעימות קולו של אבי' בלמדו בלילות לעולם מצלצל באזני', ואחותה באמת קלטה עי"ז פרק בש"ס, נלב"ע טו"ב באב תרס"ב ועל קברו היו עולים בעת צרה. ממנו נשאר לפליטה דרשה אחת שדרש לפני התקיעות ונדפס בילקוט שיעורים למו"ז מועדים ח"א.

ההבדל בין כומז למראות הצובאות

כל נדיב לב הביאו חח ונזם וטבעת וכומז וגו' [שם]

הנה לקמן בסוה"פ לענין מראות הצובאות [ל"ח ח'] פירש"י שהי' משה מואס בהן מפני שעשויים ליצה"ר עד שא"ל הקב"ה קבל כי אלו חביבין עלי מן הכל עי"ש, והק' שם בשפתי חכמים דהא כומז שהוא דפוס של בית הרחם מאוס ביותר ולמה לא הי' משה מואס בו, ותי' דכיון שהביאו איתו גם חח ונזם ואח"כ התיכן יחד באש הי' הכומז בטל. עוד תי' דכומז הי' כדי לבטל הזימה שלהם שלא יבואו לידי זימה, אבל ע"י המראות באות לידי זימה. וע"ע בקו' זו במושב זקנים מבעלי התוס' שתי' כנ"ל דמראות הצובאות שאני שלא הי' ניתכין, אולם ברמב"ן שם נקט דגם מראות הצובאות היו ניתכות רק דבמעשה הכיור הי' כל המלאכה רק מזה. ועי' מג"א או"ח קמ"ז סק"ה שהוכיח ממראות הצובאות דאם שינה צורתן של דבר שנשתמש בו להדיוט מותר לגבוה, והק' במחצה"ש בשם א"ר דלמה לא הוכיח מחח ונזם ותי' ששם נתבטלו ברוב.

ועדיין צ"ב הרי התכשיטים האלו באו מנשים המצריות והיו מאוסים ביותר ואיך סמכו על ביטול או המסה. ומו"ר הגרמ"י רייזמן שליט"א ביאר באופ"א ע"פ מה שהאריך דעצם הציווי המשכן כבר הי' מיד אחרי מתן תורה, ואז הפרישו כל ישראל את ממונם לתרומת המשכן ושמוהו בצד, אבל הכלים של זימה שלקחו מן המצרים לא הי' להם הו"א להפרישם, ולכן נשאר זה בבית, וכששאל אהרן בעגל "למי זהב" [לעיל ל"ב כ"ד] התכוון האם נשאר איזה זהב דהרי מה שכבר הפרישו למשכן בוודאי לא היו נותנים לעגל, ולכן באו לנשותיהם לקחת מהם התכשיטין שקיבלו מן המצרים, אלא שהנשים הצדקניות נעלו דלתותיהן ולא נתנוהו, נמצא דתכשיטים אלו נתקדשו ביותר ע"י המציאות של סור מרע כי סור מרע מקדשת מאד את החפץ, ולכן עכשיו בנדבת המשכן באו ונתנו זה כיון שנתקדשו קדו' גדולה ול"ש כלל בזה אין קטיגור נעשה סניגור.

ביאור ענין טויה ע"ג העיזים דוקא

וכל הנשים אשר נשא לבן אתנה בחכמה טו את העיזים: [שם כ"ו]

וברש"י היא היתה אומנות יתירה שע"ג העיזים היו טווין אותן. [שבת עד:] וצ"ע מה הענין לטוות את הצמר כשהם עדיין על העיזים, והספורנו כ' דאז יש בזה זוהר נוסף דע"י עקירה ממקום גידולם יאבדו מן איכותם, וי"א כדי שלא יקבל טומאה, וי"א כדי שהשלמת העבודה יהי' ע"י האנשים שהם יגזזו את הצמר כשכבר

כשחזר מו"ז ללונדון פגש בהרבנית דבורה שטרנבוך ע"ה [נאשתו של ר' אשר שטרנבוך צ"ל ואמו של מרן הג"ר משה שליט"א בעל מועדים וזמנים] וסיפר לה מה שקרה ומה שאמר דודו בענין ביטול תורה, אז השיבה לו הרבנית "אתה מספר לי מאיש ת"ח שיכול להבין ביתר שאת ענין ביטול תורה – אני אספר לך מאשה". וסיפרה לו שבהיות זקנתי מוטלת על ערש דוי, והרבנית הנ"ל נכנסה לבקרה ובחדר השני ישבו א"ז ובני' ולמדו, וראתה הרבנית הנ"ל שיסורים על אנושיים תוקפים אותה, ענתה הרבנית הנ"ל ואמרה "אולי אקרא לבעליך או בנך מחדר השני" ענתה זקנתי ואמרה "ח"ו! הלא הוא ביטול תורה!"

נפטרה בעש"ק אחר חצות כ"ח אדר תש"ו, במעמד מנין ת"ח [בתוכם גאב"ד עדה החרדית הג"ר טובי' ווייס צ"ל והגה"צ ר' משה שלום צ"ל שהי' נקרא הח"ח דאנגלי' והג"ר פישל גולדברג צ"ל] ומנו"כ בענפילד וא"ז הי' אומר עלי' כמו שאמר רע"ק בשעתו "שלי ושלכם שלה הוא" וביארצייט שלה הי' תמיד מסיים מס' ודורש בהדרן והי' מתאר לפני הנאספים איך רוחה נמשכת ע"י הרבצת ולימוד תורה.

ובהיותי בזה אעתיק כאן מה שכבר כתבתי בפ' נצבים בעסקי בענין מצבה והקמה:

"וכיון שבענין מצבה והקמה עסקינן, נזכרתי בענין "הקמת מצבה" שענינו להשאיר זכר לנפש הנפטר, ואחז"ל שבעצם "אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן זכרון", דענין המצבה אצל הצדיק הוא המורשת שהשאיר לדורות וזה יותר קבוע ונצחי מהקמת אבן גשמי על הקבר. ונתעוררתי אחרי עמדי בלונדון על יד קברה של זקנתי מ' חנה יהודית חי', שכל חי' מסרה נפשה עבור תורת בעלה וילדי', וכבר נפטרה בשנת תש"ו והמצבה שלה כבר מתחיל להתפורר כיון שא"ז לא הי' לו כסף לבנות מצבה חזקה [עכשיו כבר שופץ ע"י אאמו"ר שליט"א] מאידך הייתי בבתי עלמין אחרים שיש שם מצבות מלפני מאה שנים והם בנויים חזקים מאד ויש מהם כמגדלים גדולים ונאים, כיון שהי' להם הרבה כסף. וחשבתי לעצמי, דלזקנתי היתה אולי מצבה חלשה בגשמיות, אבל היתה לה מצבה חזקה מאד ברוחניות דהשאירה דורות של ת"ח מופלגים ויראי השם, וזה רק מכח העוני והדחק, מאידך אותם שהי' להם כסף לבנות מצבות גשמיות חזקות יתכן שהרבה מהם אין להם מצבה רוחנית, וזה אמר להם משה לכלל ישראל אני רוצה שיהי' לכם מצבה רוחנית לדורות, דגם מי שאינו פה היום רק דורותיכם אחרים ימשיכו בדרך שלכם וזה רק ע"י יסורים ועוני ודחק."

זכות כל הנשים הצדקניות תגן עלינו.

שהי' להם דעת ונתרצתה לכך שאני, וא"כ י"ל דרך ככה"ג הי' כדרכה. אלא דזה לא מתאים עם הגמ' דא"כ לא הק' הגמ' כלום.

והקה"י בהגהותיו על החלק"י שם תי' דא"צ מלאכת מחשבת רק במלאכות שעשו אחר שהוקדשו החפצים אבל טיווי העיזים עשו קודם הקדשן ונהי דצריך לשמה אבל לא היו צריכים להקדישם לפני הטווי' והובא כ"ז במשחת שמן סי' קכ"ט והביא שם בשם הגר"פ שיינברג זצ"ל שהק' ע"ז דמנ"מ דסו"ס זה חלק מהכנת המשכן, והשווה הגר"ח"ש קויפמן זצ"ל סברא הנ"ל למש"כ בבאר שבע סוטה מח. דאבנים שהונף עליהם ברזל קודם שהקדשו כשרים למזבח. עוד הביא שם מישמח משה דלזה גופא טו' ע"ג העיזים כדי שיהי' שלא כדרכו ואז יוכלו לעשותו בשבת, וזה מתאים עם שי' התוס' דגם אצלם אומרים בטלה דעתם אבל לרש"י לא מהני, וגם צ"ל לפ"ז דאין צורך שיהי' ע"י מלאכת מחשבת ונצטרך לומר כסברת החלקת יואב. ויש להמשיך לד' הישמח משה מש"כ החת"ס עה"פ כל איש ואשה לא יעשו עוד מלאכה [לקמן פסוק כ"ט] דלכן הדגיש "אשה" דס"ד בדבריים שאינם אלא עשה דשבות ולא לאו, כמו שנים שעשו ופחות פחות מד"א דליכא לאו ומ"מ עובדא דחול הוי, ונשים הרי לא מצווים בשבות כיון דהוי מ"ע שהזמ"ג א"כ ס"ד דיעשו כן למלאכת המשכן קמ"ל דלא, וא"כ י"ל דנכלל בזה שלא יעשו גם טווי' שלא כדרכה דסו"ס יש ביטול עשה דשבות וא"כ הסבר הישמח משה הוא למה רצו לעשות כן אבל למעשה לא עשו כן בשבת.

ובצפנת פענח הפלאה דף נ"ד ¹⁶ פי' ענין טווי' הנשים על העיזים, דבאמת בנין המשכן הוא מ"ע שהזמ"ג, אבל זה רק בדבריים שאינם מעכבים להכשר הקרבנות, אבל דברים המעכבים ה"ה צורך קרבן וגם נשים חייבות. ע"ש באריכות. והנה מבואר בשבת כ"ח. דעיקר האהל היו היריעות התחתונות ואם קיפל הרוח את היריעות העליונות עדיין המשכן כשר, וא"כ אין לנשים לעשות היריעות העליונות ע"פ שי' ר"ת [בתוס' גיטין מה: בד"ה כל] דאין לאשה לאגוד לולב כיון שאינה חייבת בלולב, ולכן היו הנשים צריכות לטוות מעל העיזים דוקא דאז הוי רק בגדר "חכמה" ולא "מלאכה" וא"כ הו"ל כאילו נעשו מאליהן וממילא יהי' כשר למשכן.

הי' קפידא שיהי' דין עיזים דוקא

אולם הנלענ"ד בעז"ה באופן אחר, דהנה ציווי ה' לעיל [פ' תרומה כ"ה ד'] הי' להביא עיזים וכן אמרו משה

מוכן. ובמשך חכמה כ' דע"י שטו' ע"ג העיזים שהם בע"ח שאינם מקבלים טומאה יכלו גם הנדות לטוות. ¹⁴ וכן מבואר במהרש"א [שבת צח: ד"ה חרוצים].

והנה בשבת עד: נחלקו אמוראי במי שטווה צמר ע"ג בהמה אי חייב ולד' רב כהנא פטור דאין דרך טווי' בכך, ופריך ממה שעשו כן במלאכת המשכן ומשני חכמה יתירה שאני, ופירש"י [ד"ה חכמה] כדכתיב וכל אשה חכמת לב אבל להדיוט אין דרכו בכך והוי כלאח"י. אבל תוס' [ד"ה חכמה] חולק וס"ל דטעם הפטור משום דבטלה דעתו כמבואר באנשי הוצל שם צד: ולכ' נפק"מ לדינא באשה חכמה כאותם שבמדבר אי יתחייבו בשבת דלרש"י חייבות דלהם ל"ה כלאח"י אבל לתוס' גם הם פטורות. והנה יש לחקור האם במלאכת המשכן הי' צריך להקפיד שיהי' בתנאי מלאכת מחשבת, כיון דמהתם ילפי' תנאי מלאכת מחשבת בשבת, ונראה דכן נקטו האחרונים, [וצ"ב] ולפ"ז הקשו דלד' התוס' איך יכלו הנשים לטוות ע"ג העיזים הרי לא הוי מלאכת מחשבת וכ"ה החלקת יואב [בספרו קבא דקושייתא קושיא ס"ג], וי"א ע"פ מש"כ במדרש מ"ח ג' דמש"כ "אשר נתן ה' חכמה ותבונה בהמה" [ל"ז א'] הכוונה שניתנה חכמה גם בבהמות, ופי' הכתב סופר שם ד"ה אשר התועלת בזה ¹⁵ דבדרך כלל קשה לטוות מן הבהמה בע"כ של הבהמה שמתנונעת ודוחפת ומבטלת ממלאכה וגם איכא צער בע"ח לזה נתן ה' בבהמה דעת שיתרצו לכך [ע"ד מה שאמרו ב"מ פה. בהאי עגלא שרץ אחר רבינו הקדוש], וא"כ י"ל דמה שטווי' ע"ג בהמה נחשב שלא כדרך כיון שזה לא ברצון הבהמה וק' לה ומונעה ודוחפה ומבטלת את המלאכה וגם איכא צער בע"ח, אבל בבהמות אלו

¹⁴ וראה בהגהות יד לחכמה שם להגרש"ח דומב שליט"א איך הי' חשש נדות הרי פסקו וזהמת ע"ש דברים נפלאים בזה.

¹⁵ החת"ס בתורת משה כאן פי' כוונת הפסוק דבזה ניכר שהשי"ת נתן בחכמים חכמתם ולא מטבע, שע"י שנתחדש בבהמתם חכמה כחמורו של רבי פנחס בן יאיר, מזה ניכר כי נתן ה' חכמה ותבונה "בהמה" ע"י בהמה ניכר זה. ויש לדון בדרך צחות בדיני בהמות אלו לענין היזק דהנה בב"ק נב: דשור פקח שנפל לבור ביום פטור בעל הבור דהו"ל לשור לעינוי ולא דמי לבני אדם דמבואר בדרך כז: דאין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים דשור עינוי למטה [תוס' שם ד"ה לפי] או דאדם טרוד במחשבותיו ושור אינו בעל מחשבה [רשב"א שם], ומ"מ מבואר בדרך כד: דדעת רבא בהמה שהיתה רבוצה ברה"ר והלכה בהמה אחרת והזיקה דרך הילוכה דדוקא דרך בעיטה חייב בעל השור דלא הי' לו לשור לבעוט אבל אם הזיקה דרך הילוכה פטור דמותר הי' לשור לעלות עלי' ולדורסה דרך הילוכה, וק' דמ"ש משור פקח דהו"ל לעינוי, וכ"ה התוס' כז: ד"ה אמאי ותי' הרשב"א דדעת הבהמה הוא רק לענין ליפול לבורות אבל וודאי שאין לה דעת לא לדורס על כלים או שור ברה"ר דאל"כ איך אמרו רגל מועדת לשבור כלים דרך הילוכה, הרי מבואר דיש איזה מדרגה של דעת אצל בהמה ולא כ"כ, וא"כ יל"ע באותם בהמות במדבר שהי' להם יותר דעת האם שנתנה דינם לענין היזק, אולם לד' הכתב סופר כל עיקר הדעת שניתן להם שיתרצו להגזו לצורך המשכן, ובפרט למש"כ הכתב סופר בקטע הקודם דלזה הסמיך כאן חכמה בבהמה להראות שכל עיקר החכמה ניתן גם למי שלמד כלל וניתן רק לצורך המלאכה ואח"כ לא ידעו לעשות שום דבר דומיא דבהמה שאין לה חכמה מעצמה כלל וא"כ י"ל דהי' זה רק לענין המשכן.

¹⁶ הובא בקובץ "מתורתו של הצ"פ עה"ת" לידיד הגרא"י בירנהק שליט"א.

ואיתא בשפתי צדיק בשם החי' הרי"ם דמכאן משמע דעיקר היהדות תלוי בחשק וזריזות והתלהבות, וכשיש עצלות חסר בעצם היהדות, ומש"ה נחסרה להם דוקא האות "יו"ד" דחסר ביהודי. ובחמדת צבי שפתי צדיקים כאן אמר בשמו שבעצם הכל עושה הקב"ה גם המצוות, ומה שהאדם עושה הוא רק החשק והרצון "דער מענטש טוט נאר דעהם דאפעט" [-האדם עושה רק הרצון והדחף והמניע]

אולם באמת צ"ע למה יש תביעה עליהם הרי זה חשבון נכון שאולי בסופו של דבר יחסר להם דברים, ואמר בזה הג"ר אליהו דיסקין שליט"א ב' מהלכים:

א: דכשמתעורר אדם לעשות דבר טוב ונכון אין לו לעשות מידי הרבה חשבונות באיזה אופן ומתי לעשותו, לדוגמא החובת הלבבות כותב בהקדמתו דבאמת הספר שלו התעכב כיון שסבר שעדיין לא מוכן וצריך עוד הרבה לתקן רק בסוף החליט להדפיסו כמות שהוא, דאל"כ לעולם לא ידפיסו, ומכאן החלטתו זה לא לדחותו, זכה להכניס יראת שמים ובטחון לרובות אלפי בית ישראל לדורותיהם, וכן חי' הג"ר יחזקאל אברמסקי זצ"ל מדריך לחתנים, שבבית יהי' להם תמיד ספר מוכן ללמוד בו מיד בלי הכנות [לא סוגיא מורכבת וקשה] דאז יוכל בין גברא לגברא תוך כדי עזרה בבית, ללמוד מיד, אבל אם יחכה עד שיכול ללמוד הרבה זמן רצוף, לא יתפנה לעולם דתמיד צריך לעזור בבית, וכן ה"נ בנשיאים אם ראו שיש מצות נדבת המשכן הו"ל להתנדב תיכף ומיד בלי חשבונות. שו"ר כן ברשימות תלמידים מרן הגרי"ז דכאשר מוטלת על האדם חובת קיומה של מצוה ה"ה חייב לבטל כל החשבונות ואין לו אלא לעשות רצון בוראו, וכיון שנדבת המשכן חי' מצוה לא חי' בכח כל חשבון שבעולם לבטלה להמנע מנתינת התרומה.

ב: בהקדם מה שמסופר על חזן שבהגיעו לקדושה במוסף וסיימו הקהל הוא אלקינו וכו' להיות לכם לאלקים, התחיל לסלסל בקולו מ"שמע ישראל" וגו' [ולא מ"הוא אלקינו"] אמר לו אחד אח"כ "אף שהי' לך חשבון להתחיל משם אבל איך יכולת להתאפק שלא להשתתף עם הציבור כשאמרו יחד שמע ישראל" כן ה"נ בנשיאים גם אם חי' להם חשבונות טובות, אבל איך יכלו להתאפק מלהביא כשרואים כל כלל ישראל מתנדב בכזה חשק והתלהבות.

כוונת הנדבה לא חי' בשביל התעלות עצמית

כל איש ואשה אשר נדב לבם אותם להביא לכל המלאכה אשר צוה ה' לעשות ביד משה, הביאו בניי נדבה לה': [שם כ"ט]

לעיל פסוק ו', ובפשוטו היינו עיזים ממש, אלא שכבר כ' רש"י לעיל שם דהיינו "נוצה של עיזים ולכך ת"א ומעזי הבא מן העיזים ולא עיזים עצמן, שתרגום של עיזים עזיא" היינו דחי' ק' לי' לרש"י דבר זה, ולכך הדגיש שלא תפרש עיזים עצמם, אולם סו"ס הרי אמר הקב"ה ועיזים, וי"ל דהנפק"מ בזה חי' דטוויית הצמר יהי' כשהם עדיין על העיזים, ועדיין יש להם חלות שם עיזים, וגם אם יגזז אח"כ לא חי' בזה כ"כ שינוי, משא"כ אם יגזזו מקודם, ואח"כ יהי' בזה שינוי גמור א"כ אין להם שום שייכות לעיזים.

בעיזים יש כח העזות

ולבאר הפנימיות למה חי' קפידא בשם עיזים דוקא, י"ל ע"פ מש"כ כאן בערוגת הבושם לבאר למה טוו מן העזים דוקא, ע"פ גמ' ביצה כה: אר"ל ג' עזין הן ישראל באומות וכו' וי"א אף עז בבהמה דקה, וק' הרי א' מג' סימנים של ישראל הוא להיות ביישן, ופי' מהרש"א דהכוונה למש"כ ולא הביישן למד דהיינו דבשביל עבודת ה' צריך עזות, וא"כ עד"ז י"ל דאחרי שחטאו בעגל היו ישראל מתביישים מאד, ולכן היו נצרכים מאד למדת העזות כדי להביא למלאכת המשכן, וכיון דעיזים הם עזים בבהמה דקה כמבואר בגמ' שם,¹⁷ חי' הנשים רוצים למשוך מן העיזים גופא את מדת העזות וזה ע"י שיטו על העיזים דוקא, והוסיף הג"ר ישראל דוד שלזינגר שליט"א דיתכן דדוקא הנשים שלא חטאו בעגל היו ביכולתם לסייע לזה, [עוד אמר די"ל דזה חי' כל ענין הנשיאות לב שכתוב לעיל שהיו צריכים למדת העזות שגם אחרי שחטאו ביכולתם להביא השראת השכינה].

עפי"ז מובן היטב למה חי' ציווי הקב"ה בנוסח של עיזים דוקא, דע"י שדבר ה' התייחס לעצם הבע"ח, ולא רק לחלק הגיזה שבא ממנו, ממילא חי' בכח הנשים להוציא משם את כח העזות.

ביאור ענין העצלות אצל הנשיאים

והנשאים הביאו את אבני השהם ואת אבני המלאים וגו' [שם כ"ז]

וברש"י אמר ר' נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח תחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו תחלה, אלא כך אמרו נשיאים יתנדבו ציבור מה שמתנדבים ומה שמחסרים אנו משלימים אותו, כיון שהשלימו צבור את הכל אמרו נשיאים מה עלינו לעשות וכו' ולפי שנתעצלו תחלה נחסרה אות משמם והנשאים כתיב.

¹⁷ בזה הסביר למה בעי' קרבן פסח שיהי' מן הכבשים או מן העיזים דכבשים מסמל מדת הבושה וההכנעה ועיזים מסמל מדת העזות ושניהן נצרכים לעבודת ה'.

לצום הוא זה שמחייב אותך לאכול וא"כ מה פ' "שאתה לא מסוגל לאכול"? הרי הכל הוא רצון ה'. הג"ר אברהם גניחובסקי זצ"ל הי' לו קפידא לא להיות סנדק בלי מקוה וכן הי' לו קפידא לא לטבול בשבת, ולכן לא קיבל סנדקאות בשבת אולם פעם התכבד בשביל בן אלמנה וביטל כל קפידותיו כיון שהעיקר הוא רצון ה'. סיפר לי אחד שפעם הצטרף לחבורה של אפיית מצות בחומרות מיוחדות ומישהו הביא ילדיו לשם והתכעס ראש החבורה מאד וצעק עליו "וכי אתה חושב שזה אבות ובנים כאן"? א"ל חבריו "מהמצות האלו לא אוכל לאכול" כיון שיש בתוכו דם של שפיכות דמים. וכן יש כ"כ הרבה פעמים נסיונות בחיים שצריך בהירות הדעת שאנחנו עובדים את הקב"ה ולא את הרגשות שלנו וגם אם רוצה להתעלות ולעשות שטייגען מ"מ לא יהי' על חשבון ציווי ורצון ה'. ואם צריך עכשיו לישון או לעזור בבית וכדו' אז זהו ציווי ה'.

ללמד לאחרים בצורה ברורה הוא מתנה מן

השמים

ולהורות נתן בלבו וגו' [שם ל"ד]

כתב אור החיים הקדוש "לפי שיש חכמים רבים שתהי' חכמתם בלבם לבד שלא ידעו ללמדה, לזה אמר ולהורות נתן בלבו השכיל חכמת הלימוד". עכ"ל. [וכ"כ באבן עזרא ובחי' חת"ס.]

הרי דכדי שיוכל ללמד לאחרים צריך בהירות מיוחדת בלבו, וממילא יוכל להעבירו לאחרים, וכן רואים שיש ת"ח מופלגים שיודעים ומבינים הרבה, אבל אינם יכולים למוסרם לאחרים בבהירות וזה מתנה מיוחדת מן השמים, ולהנ"ל כ"ז נכלל במש"כ לקמן בתחלת פ' פקודי בענין מעלתו ומהותו של בצלאל שע"י חסיון בצלו של הקב"ה היה יכול להגיע לדברים רבים, וה"נ לענין היכולת למסור שיעורים בבהירות לפעמים אדם עושה כל מיני השתדלויות בזה, ויתכן שע"י בטחון בהקב"ה יתן לו הקב"ה בהירות מיוחדת ולשון לימודים שיוכל ללמדו היטב. וג"ז נכלל ב"ראה קראתי בשם" להתבונן בזה ולקחת מוסר וחיוק זה. ושו"ר בחת"ס כאן שלמד מכאן ענין זה דצריך סייעתא דשמיא מיוחדת ללמד.

ביאור מלאכת מחשבת

ובחרשת אבן למלאות וגו' לעשות בכל מלאכת מחשבת: [שם ל"ג]

ביאור ענין מלאכת מחשבת פ"י התרגום מלאכת אומנות, ובמלבי"ם במדבר ד' ג' ביאר דכל מלאכה שיש בה פעולת הנפש יותר מן הגוף שצריך בשביל זה אומנות

ותמוה מה בא הכתוב לומר, ואור החיים הק' פ' דהתורה מעידה על כללות ישראל שהביאו נדבה לה' פ' דבר הראוי ליקרא נדבה, והג"ר אליהו דיסקין שליט"א פ' דהנה פעמים מחמת רוב התלהבות שיש לאדם לאיזה ענין בעבודת ה' הוא שוכח את הקב"ה המצווה, ויכול לזלזל בשאר מצוות כדי להתעלות בענין או בהרגש זה, אבל באמת יש לו לאדם לחיות כעבד ה' בכל מצב ולראות מה רצון ה' עכשיו, וזה הי' באמת מעין חטא העגל דמרום שרצו איזה התקרבות להקב"ה וסברו שאם אין משה צריך משהו אחר שיהי' אמצעי בינם להקב"ה, לכן עשו דברים שהי' סתירה לציווי ה' וזה הי' ענין המשכן לתקן זה וכמבואר בבית הלוי דלכ"כ על כל דבר אשר צוה ה' את משה, דאם היו עושים זה בשביל שאנחנו רוצים דבקות ואנחנו רוצים קרבת ה' הי' בזה אבק חטא העגל, ולפ"ז י"ל דבא הכתוב להעיד דכל איש ואשה אשר נדב לבם לכל המלאכה לא נחשוב שמרוב ההתלהבות שרצו לזכות לקרבת ה' שכחו מהקב"ה המצווה ע"ז, אלא הביאו בנ"י נדבה לה' היינו שנדבוהו לש"ש כפי ציווי הקב"ה.

ובאמת זה יסוד גדול בחיים, דלפעמים האדם עושה חשבונות לחפש מדרגות וכדו' על חשבון ביטול מצוה ולדוגמא ק"ש ותפלה עם תוס' כוונות וכדו' אבל אם זה על חשבון איחור הזמן לא יעזור כלום כל הכוונות דהעיקר הוא ציווי ה', וכן מסופר על הגה"צ ר' יצחק זילבר זצ"ל מרוסיא שהי' צריך פעמים רבות להשתדל להציל נשים מעיגון ולדאוג לתפוס הבעל שיתן גט לאשתו לפני שבורח. פעם קרא למישהו לבוא אתו לתפוס רכבת כדי לפגוש בעל אחד, והי' ממש לפני שקיעה וההיא נעמד להתפלל שמו"ע אמר לו ר' יצחק "זה לא רצון ה' עכשיו, דעכשיו צריך להציל אשה מעיגון או להציל מלינשא כא"א וממזרות ח"ו", ועד"ז אמר הח"ח פעם בכינוס דחוף והי' כמעט שקיעה ורצו להתפלל מנחה אמר הח"ח "הרי אנו עסוקים בהצלת כלל ישראל ועוסק במצוה פטור מן המצוה" דמי שהמצווה נגד עיניו ולא הרגשים של עצמו יודע תמיד לעשות כפי רצון ה', ולא איכפ"ל אם לא מתאים עם ההרגש לבטל תפלת מנחה, וכן מספר הג"ר זאב לף שליט"א רב מושב מתניהו דבהיותו רב בארה"ב הי' זקן חולה אחד שלא רצה לאכול ביו"כ אע"פ שהרופאים אמרו שסכנה הוא לו, ורב לף ניסה להסבירו שחובה עליו ע"פ תורה לאכול, אמר לו הזקן אין מה לדבר, אחרי כ"כ הרבה שנים שצמתי ביו"כ אני לא מסוגל לאכול ביו"כ, אמר לו רב לף א"כ בבית מדרש שלנו לא תקבל שוב עלי' לתורה, הגם שבאותה ביהמ"ד נתנו עלי' למחללי שבת בצנעא, מ"מ אתה נחשב כעובד ע"ז, דמעתה מתברר שהטעם שאתה צם ביו"כ זה בשביל שאתה עובד את עצמך ואת רגשות שלך ולא הקב"ה, דהרי הקב"ה שחייב

דמחשבת עי' לקמן שהבאנו הרבה מדבריו. וא"ש דכ"ז נכלל בחוט השערה.

וכשאמרתי זה לבנו של דו"ז זצ"ל הג"ר אברהם שליט"א הוסיף ליישב בזה קו' הנצי"ב במרומי שדה בחגיגה שם שהק' דלמה נקט מלאכה שאצל"ג ולא נקט נתכוין לתלוש זה ותלש זה דזה חסרון במלאכת מחשבת, ולהנ"ל א"ש דרצה לנקוט מה שיותר מחודש ויותר תלוי בחוט השערה, דכשלא חשב כלל לתלוש את זה פשוט יותר דחסר בכוונה אבל במלאכה שאצל"ג שכוון לעצם המלאכה רק שלא כוון לתכליתו זה כבר יותר מחודש ויותר תלוי בחוט השערה. [וע"ע בתוס' שם ד"ה לכדר' אבא כע"ז]

אולם באמת למעיין היטב בעומק סוגיית הגמרא בחגיגה יראה שהשערה לא מתייחס לדקות הענינים, רק לדרגת הרמז והמקור שיש לד"ז כאן בפרשת ויקהל, ועוד יראה המעיין דמתוך לימוד הסוגיא היטב נראה שיש לדון הרבה איזה מן ההלכות נחשבים כהרים התלויין בשערה וכדי לבאר זה נר' להביא כאן הסוגיא בשלימות.²⁰

*איזה הרים בהלכות שבת תלויים בשערה

איתא במשנה חגיגה י. הלכות שבת חגיגות והמעילות - הרי הם כהררים התלויין בשערה, [בשערות הראש] שהן מקרא מועט [-יש בהן הלכות שהן תלויות ברמז מקרא מועט] והלכות מרובות. אולם תוס' בע"ב ד"ה מעילות מכתב, הביא דש"י הר"ר אלחנן דמ"ש מקרא מועט והלכות מרובות הוא דבר בפנ"ע, דקאי על עניני אהלות דיש בהן מקרא מועט אבל ההלכות מרובות. וכתב מהרש"א [חדושי אגדות] דמה דנקט הררים לשון רבים לרש"י דמקרא מועט והלכות מרובות קאי על הלכות שבת א"ש דהררים לשון רבים ע"ש הלכות מרובות אבל לפי ר' אלחנן דאינו המשך, י"ל דנקט ליה כהררים בלשון רבים להפלגת הענין למשל שבשערה א' מב' צדדים מכל צד של השערה תלוי הר א' משני ההרים ואעפ"כ לא נפסק אחד מהן מן השערה כ"ה הלכות שבת כו' דברמז מועט תלויה ולא נפסק ממנה.

ופריך בגמ' הלכות שבת מיכתב כתיבן, [טובא אזהרות כתיבי בשבת מאי מקרא מועט דקאמר מתניתין - רש"י. ואף דל"ט מלאכות לא מפורשות בתורה רק מסמיכות למשכן מ"מ זה רק גילוי מילתא לשם מלאכה בתורה - ח"י ר"מ מאימרן] ומשני לא צריכא, [דבר זה וכיוצא בו, רמז מועט יש לו ללמוד מן התורה - רש"י] לכדרכי אבא, דאמר רבי אבא החופר גומא בשבת ואין צריך אלא לעפרה פטור עליה. [בונה בנין הוא, ואם אינו צריך לה אלא ליטול את העפר, אף על פי שהבנין בנוי אינו

יתירה, כגון כתיבה ואריגה טווי' ותיקון הכלים מקרי מלאכת מחשבת, לעומת מלאכת עבודה שיש בה בעיקר טורח הגוף כמו חרישה וקצירה. והנה בציווי הקב"ה למשה לבחור את בצלאל לא הי' כתוב מלאכת מחשבת רק מלאכה ובנוסף לכך ולחשוב מחשבות, אבל כאן בפסוק ל"ג כתוב "לעשות בכל מלאכת מחשבת". דעצם המלאכה יהי' במחשבת,¹⁸ וביאר במשך חכמה לקמן ל"ז א' דאחר חטא העגל הי' המלאכה צריך להיות טהורה ונקי' גם במחשבה שלא יהרהרו שום ציור ותבנית דמות כלל ולכ"כ מלאכת מחשבת.

והנה כ' רש"י בכמה מקומות [ביצה יג: ד"ה אלא חגיגה י: ד"ה מלאכת זבחים מז. ד"ה מלאכת ⁹], דמה דאמרי בכ"מ דבשבת דוקא מלאכת מחשבת אסרה תורה נלמד מכאן דכיון דסמכי' לשבת למלאכת המשכן ובמשכן כ' מלאכת מחשבת ה"נ בשבת, ובביצה ביאר שהקפידא הוא שיהי' מלאכת אומנות וכמו שכ' בתרגום כאן, ובאבנ"ז אור"ח ק"א ב' כבר הק' דיש הרבה מלאכות שבת שא"צ אומנות אולם רש"י בשאר מקומות כ' דענין מחשבת היינו עשיית המלאכה מתוך מחשבה ודעת וכוונה, וכ"כ הרמב"ם פ"א משבת ה"ט, ומה למדו חז"ל דהעושה מלאכה כמתעסק או בשינוי או בלא כוונה או דרך קילקול או בגרמא או מלאכה שא"צ לגופה פטור וברשב"ם ב"ב נה: ד"ה במס' שבת הוסיף גם ענין הוצאה פחות מכשיעור.

מלאכת שבת תלוי בחוט השערה דמלאכת מחשבת

והנה בחגיגה י: אמרי' דע"ז אמרו דהלכות שבת הרי הם כהררים התלויים בשערה שיש לו רק רמז מועט. ונקט שם דין מלאכה שאצל"ג וגם לר"י דמחייב בזה אולם דרך קילקול שאני. ולכ' לפו"ר כל ענינים אלו הם פטור בהל' שבת וא"כ למה יהי' נקרא שכל הלכות שבת הרי הן תלויים בשערה זו, ונראה מזה דתנאי דמלאכת מחשבת מהפך לגמרי כל הלכות שבת דמעתה גדרי איסור מלאכת שבת הוא שלא לעשות מלאכת מחשבת, ויש לרמז במש"כ שתלוי בשערה דבאמת הגדרים במלאכת מחשבת הם עמוקים מאד, יעויין בחי' הגר"ח על הרמב"ם הל' שבת לענין שי' הערוך בפסי"ר דלא ניח"ל והעמיק בזה טובא דו"ז הג"ר בצלאל בספרו ברכת יו"ט על הרמב"ם הל' עבודת יוה"כ וכן מו"ז הג"ר בנציון בילקוט שיעורים שבת העמיק והאריך טובא בהרבה סימנים בכמה גדרים וחילוקים דקים בהבנה שיש בתנאי

¹⁸ בזה מיושב למה רש"י בכ"מ ביצה יג: חגיגה י: זבחים מז. כ' דמקור מלאכת מחשבת בשבת הוא בויקהל כיון דכפ' כי תשא לא כתוב דעצם המלאכה יהי' במחשבת עי' מש"כ בתחלת הפרשה בהג"ה בענין זה.

¹⁹ דבר מענין שצירוף המילים מלאכת מחשבת לא מופיע בשום מקום בגמרא במס' שבת, ורק במקומות אחרים בש"ס המצויין למעלה.

²⁰ חלק מהדברים שמעתי מפי הג"ר ישראל דוד שליזנגר שליט"א בשיעוריו הנפלאים בחגיגה.

והוא פטורא דמתעסק, ודבר שאינו מתכוין, וכלאחר יד ועוד וכמו שיתבאר לקמן המראי מקומות בזה²¹

*האם מלאכה שאצל"ג זה מדין מלאכת מחשבת

ולפ"ז יל"ע במש"כ רש"י בד"ה לא צריכא דבר זה וכיו"ב וכו' האם כוונתו לעוד דוגמאות של מלאכה שאצל"ג או כוונתו לכלול גם מקלקל, ובתוס' ד"ה לכדרכי כתב דה"ה לשאר מקלקלים דפטורין הוה מצי למימר אלא רבותא קמ"ל דאע"ג דצריך לעפר מיפטר כיון דלא צריך לגומא. לא נקטו תו' כלל ענין מלאכה שאצל"ג רק עוד דוגמאות של מקלקל, ואולי כיון דזהו למסקנא לכו"ע גם לשי' ר' יהודה. מאידך ברש"י בע"ב בהא דמלאכת מחשבת אסרה תורה שהעתקנו לעיל שכ' דזה לא נתכוון לבנין זה משמע דאיירי בדין מלאכה שאצל"ג. מ' דגם בדין אצל"ג הוא מצד מלאכת מחשבת, וכן מפורש ברש"י שבת צג: ד"ה ר"ש פוטר מפורש דפטורא דמלאכה שאצל"ג הוא מדין מלאכת מחשבת. ומאידך גם לענין מקלקל יש לנו רש"י מפורש בסנהדרין פד: ד"ה מקלקל דזה מדין מלאכת מחשבת, ובמאירי בסוגיא דחגיגה כ' לבאר הא דכ' במשנה דתלוי בשערה דקאי על מלאכה שאצל"ג ולא הזכיר מקלקל כלל. ובדברי רבינו חננאל בחגיגה שם משמע דקאי רק על מקלקל דלא הביא כלל דינא דמלאכה שאצל"ג.

ובאמת גם ברש"י לא מוכח דכוונתו למלאכה שאצל"ג די"ל דבאמת כוונתו לפטורא דמקלקל, אלא דמקודם יל"ע למה במקלקל יש פטור דמחשבת, דיש מציינים לביצה יג: דמבואר שם דהגם דהעמדת ערימה נחשבת מלאכה לענין מעשה אבל לענין שבת ל"ה מלאכה כיון ד"מלאכת מחשבת אסרה תורה". ופירש"י ד"ה אלא מאי "מלאכת מחשבת שהיא מלאכת אומנות, אסרה תורה, שנשמכה פרשת שבת למלאכת המשכן בויקהל, והתם מלאכת מחשבת כתיב". מבואר דהא דנתמעט מקלקל ממחשבת תלוי בלשון חשיבות, ובדרך קילקול חסר בחשיבות, וא"כ לא נכנס טוב ברש"י כאן אולם בקרית ספר על הרמב"ם פ"א מהל' שבת כ' הטעם "דכל היכא דמקלקל לאו מכיון בבל לבו לאותה מלאכה הוא כמו שמכוון במלאכה שהוא נהנה ממנה" וא"כ שפיר יל"פ בד' רש"י דכוונתו למקלקל, ואי גרסינן ברש"י ככ' בכת"י "שהמלאכה חשובה בדעתו ונתכוון לה" יתכן דכולל גם מקלקל דאז אינה חשובה בדעתו, וגם מלאכה שאצל"ג דלא נתכוון לה.

חייב משום בונה -רש"י] ופריך כמאן כרבי שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה [-כגון זה שאינו צריך לבנין זה, ור"ש אמר מילתיה גבי מוציא את המת במטה לקבורו בשבת [שבת צג:]] וקאמר רבי שמעון פטור על הוצאה זו, שברצונו לא היתה באה אליו, ולא היה צריך לה. -רש"י] ומשני אפילו תימא לרבי יהודה, [-דפליג עליה מודה בהך גומא] התם - מתקן, [-דהקובר את המת מתקן הוא] הכא - מקלקל הוא. [האי חופר גומא - מקלקל הוא את חצרו-רש"י] ופריך מאי כהררין התלוין בשערה [-דקאמר במתניתין, דמשמע שיש קצת רמז מן התורה ללמד זה, ומהו הרמז - רש"י] מלאכת מחשבת אסרה תורה, ומלאכת מחשבת לא כתיבא. [-שהמחשבה [צ"ל שהמלאכה רש"י] חשבה בדעתו ונתכוון לה, וזה לא נתכוון לה לבנין זה - לפיכך פטור, וזהו רמז מועט, דאילו מלאכת מחשבת בשבת לא כתיבא, אלא במשכן הוא דכתיב, ולפי סמך בפרשת ויקהל פרשת שבת לפרשת משכן - אנו למדין מלאכת מחשבת לשבת. - רש"י]. ע"כ הסוגיא.

הרי למדנו מתוך הסוגיא, דהרים מתייחסים לאותם הלכות גדולות שיש להם השלכות רבות בהלכות שבת, והשערה הוא הרמז המועט שיש במקרא כיון דענין מלאכת מחשבת לא כתוב בהלכות שבת כלל, עוד למדנו דהאי דינא דר' אבא דחופר גומא יש בו שני פטורים דהלכות שבת, א: מלאכה שאצל"ג ב: מקלקל, ושתי פטורים אלו היו יכולים להיות נכלל באותם הרים התלויים בשערה, אלא דלר' יהודה דס"ל מלאכה שאצל"ג חייב, בהכרח דקאי רק על פטורא דמקלקל, אבל לשי' ר"ש דס"ל מלאכה שאצל"ג פטור יתכן דהרים התלויים בשערה קאי על פטור זה, ואולי גם ר"ש מודה דפטורא דמקלקל תלוי בזה אלא דלא מוכח. דלכ' מה דמבואר בסוף הסוגיא מאי כהררין וכו' מלאכת מחשבת וכו' הי' גם הפשט כן אילו הי' קאי על מלאכה שאצל"ג, דממנ"פ צ"ל פ הא דכהררין התלוין בשערה, אלא דמקודם הסבירה הגמ' איך יתפרש המשנה לשי' ר' יהודה ואח"כ מסיימת הגמ' מאי כהררין וכו' אבל ד"ז קאי גם על פטורא דמלאכה שאצל"ג. מאידך יש לדחות דאילו הי' קאי רק על פטורא דמלאכה שאצל"ג הי' השערה רמז אחר ולא דין מלאכת מחשבת, רק דלמסקנא דקאי על מקלקל הרמז הוא מלאכת מחשבת. ולד' מהרש"א לעיל דהרים בלשון רבים נקט להפלטת הענין למשל שבשערה א' מב' צדדים מכל צד של השערה תלוי הר א' משני ההרים ואעפ"כ לא נפסק אחד מהן, י"ל לר"ש שני ההרים התלויים כאן הוא מלאכה שאצל"ג מצד אחד, ומקלקל מצד שני. [ובאמת דבנוסף לשתי הרים אלו יש לפחות עוד שלש הרים התלויים באותו שערה

²¹ ההרים האלו הם ההרים היותר גבוהים בכל העולם, וזה נעים מאד לטייל עליהם, וכדאי לעלות עליהם לאט לאט בעמל ויגיעה כדי להרגיש מתקיות עצומה בתורה ולפגוש שם אנשים גדולים. - הגר"ד שליזנר שליט"א.

* שיטת התוס' ביומא ושבת בענין זה

וכשנעייין בענין זה בדברי התוס' במקומות אחרים נר' דאין הדבר פשוט כ"כ, דהנה בתוס' יומא לד: ד"ה ה"מ [משם נראה ג"כ איך שתוס' מעמידים כל הפסוקים של מלאכת מחשבת] דדנו לענין מה שחידשו דדשא"מ בשבת לכו"ע אינו אסור מדאורייתא דחסר במחשבת, מהא דמבואר בכריתות כ: דבנתכין לכבות העליונות והובערו התחתונות מאליהן דלר' יהודה חייב ולר"ש פטור, ותי' דהתם הוא פסי"ר והוי כמתכין ממש, ואף דהוי מלאכה שאצל"ג דא"צ להבערתו ר"י לשיטתו דמלאכה שאצל"ג חייב, ומה דפטר ר"ש לאו משום דלא חשיב ליה מלאכת מחשבת דאי ע"י פסי"ר הו"ל מחשבת לר"י ה"נ לר"ש, ועוד דלענין הבערה לא שייך כלל פטורא דמחשבת לשי' ר"ש, דהרי ר"ש מחייב מקלקל בהבערה הגם דפטורא דמקלקל מצד מלאכת מחשבת כדאיתא בספ"ק דחגיגה, ומתעסק נמי דפטור בשאר מלאכות מטעם מלאכת מחשבת מחייב ר' שמעון בחבורה והבערה כדאמר בכריתות יט:, הנח לתינוקות הואיל ומקלקל בחבורה חייב מתעסק נמי חייב, אלא היינו טעמא דרבי שמעון דפטר משום דבעינן מלאכה הצריכה לגופה דילפינן ממשכן ואפילו בחבורה והבערה ס"ל דבעינן צריכה לגופה כדמוכח בר"פ אלו הן הנחנקין. וכוונתם לסנהדרין פה. דמה דלא חיישינן ליטול את הקוץ בשבת, כיון דזה מקלקל, ואפי' לר"ש דמחייב מקלקל בחבורה מ"מ פטור מדין מלאכה שאצל"ג. הרי מפורש דאצל"ג אין פטור מצד מלאכת מחשבת.²²

מאידך יעויין בגמרא שבת עה. בהא דמבואר שם החיובים לענין בפוצע דג חלזון, ופריך שיתחייב משום נטילת נשמה, ומשני רבא דמתעסק הוא אצל נטילת נשמה וכתב רש"י "כלומר: לגבי נטילת נשמה הוי מתעסק בדבר אחר, ולא הויא מלאכת מחשבת, שאינו מתכוין שימות" ופריך והא מודה ר"ש בפסי"ר, ומשני "שאני הכא, דכמה דאית ביה נשמה - טפי ניחא ליה, כי היכי דליציל ציבעיה" ופירש"י שדם החי טוב מדם המת, וכיון דכל עצמו מתכוין וטורח לשומרו שלא ימות בידו, אפילו מת אין כאן אלא מתעסק, וכי מודה ר' שמעון במידי דלא איכפת ליה אי מיתרמי, ומיהו איכווני לא מיכוין. הנה בפשוטו מיירי בגמ' בענין פטור מתעסק דפטורו מדין מלאכת מחשבת.

²² ומבואר מד' התוס' כאן וכן מד' התוס' שבת שנביא לקמן, שכל ההוכחות בענינים אלו מופיעים במס' אחרות כמו חגיגה וכריתות וסנהדרין, ולא במס' שבת, ויכול אדם ללמוד כל מס' שבת ועדיין חסר לו הרבה אם לא ידע מס' אחרות בש"ס. וראשונים לא הי' להם מראי מקומות ומפרשים, ולמדו הכל על קלף אחד ארוך, וככה למדו כל מס' שבת בלי לדעת המקורות עד שהגיעו למס' חגיגה, וכריתות וסנהדרין, ושם מצאו השלמת הדברים. - הגר"ד שליזינגר שליט"א.

אולם בתוד"ה מתעסק כתבו דא"ל מתעסק כפשוטו, דהא לר"ש דמחייב מקלקל בחבורה ה"נ יחייב במתעסק בחבורה, כמבואר בכריתות יט: דר"ש יליף מדהוצרך להתיר מילה מכלל דלענין חבורה לא איכפ"ל בפטורא דמחשבת, דהרי מקלקל פטורו מצד מחשבת כדאמר בחגיגה, ובהכרח דכוונת הגמ' כאן לדין דבר שאינו מתכוין, כיון שאינו מתכוין כלל למלאכה מותר, וא"צ לפטורא דמחשבת דהרי זה פטור בכה"ת כולה כמבואר במוכרי כסות דכלאים, וכמבואר כן בכתובות ה: ולזה הק' דפסי"ר הוא ולא מהני פטור דדשא"מ ומשני טפי ניחא ליה כי היכי דליציל ציבעי' - ור"ל דיש כאן פטור חדש דמלאכה שאינה צריכה לגופה דמוכח בסנהדרין פד: דגם לר"ש דס"ל מקלקל בחבורה חייב מודה לענין מלאכה שאצל"ג, אלא דנשאר תוס' בקושיא ע"ז והקשו וז"ל "ותימא דבספ"ק דחגיגה משמע דהא דפטר ר"ש מלאכה שאינה צריכה לגופה היינו משום דבעי מלאכת מחשבת וא"כ בחבורה דלא בעי מלאכת מחשבת ליחייב בה מלאכה שאינה צריכה לגופה" הרי תוס' ידעו דוודאי מוכח בסנהדרין דר"ש מחלק בין מקלקל ומלאכה שאצל"ג אלא דלא הבינו למה דהרי בחגיגה משמע דגם מלאכה שאצל"ג פטורו מדין מלאכת מחשבת. ולמדקדק בלשון התוס' יראה דפעמיים הביאו גמ' חגיגה א' לענין מקלקל וא' לענין מלאכה שאצל"ג אבל כשהביאו להוכיח דמקלקל מדין מלאכת מחשבת כתבו "כדאמר" בחגיגה היינו דמפורש כן, אבל כשהביאוהו לענין מלאכה שאצל"ג כתבו רק ד"משמע" דהיינו דלא מוכח ממש. והטעם דהי' אפש"ל דמש"כ בגמ' מלאכת מחשבת אסרה תורה קאי רק למסקנא דטעמו דר' אבא מדין מקלקל, אבל לא על מלאכה שאצל"ג דזה רק הו"א לד' ר"ש.

ואכן בחי' חת"ס בשבת שם תמה על תוס' וז"ל "אני בעניי לא הבנתי האיך משמע שמה דטעמא דר"ש במלאכה שאינה צריכה לגופה משום מלאכת מחשבת, דהתם טעמא דמקלקל קא מפרש דפטור משום מלאכת מחשבת, עי"ש, וכ"כ לעיל בדיבור שלפני זה דמקלקל דעלמא לא מיפטר אלא משום מלאכת מחשבת כדאמר ספ"ק דחגיגה עכ"ל, ועיי' שם בחגיגה בתוס' ד"ה וכדר' אבא: ה"ה לשאר מקלקלים דפטורים וכו' עכ"ל משמע ג"כ דקאי אמקלקל, אולם סיים החת"ס "מיהו מרש"י שם ריש ע"ב ד"ה מלאכת מחשבת משמע דקאי אמלאכה שאינה צריכה לגופה מיהו א"א לי לכוונו יפה, וצ"ע, ודוק" ובשו"ת חתם סופר ח"ז סי' מ"ט כ' לתלמיד וז"ל "ובשאר דבריו לא ראיתי להשיב כי אין בהם דבר חידוש - אבל מש"כ ממלאכה שאצל"ג ומקלקל תרוייהו משום מלאכת מחשבת, אינו מוסכם לדעתי, ויש לי בזה דבר עיון בתוס' שבת עה. ד"ה מתעסק ובד"ה טפי, הוכיחו דאצל"ג ואין מתכוין תרוייהו לאו

*רש"י ותו' לשיטתם בגדר מלאכה שאצל"ג

ומו"ז בילק"ש שבת סי' ח' ובסי' מ"א כ' דההבדל בין תוס' דיומא ותו' בשבת, הוא דתו' בשבת שנשארו בקושיא, ס"ל דטעם פטור אצל"ג הוא דחסר בחשיבות המלאכה כשא"צ לתכליתה, וציין לתוס' קו. ד"ה בחובל דצורך גופה תלוי בדעת האדם איך שמחשיבה למלאכה גם אם במציאות הוא קילקול, וכ"ז דמחשבת משמע מחשבה וחשיבות, וזה רק לתנאי נוסף ולא עצם חפצא דמלאכה, מאידך תו' יומא סברו דגמ' חגיגה איירי רק במקלקל, ופטור אצל"ג הוא דלא דמי למשכן, והכוונה ע"פ שי' התוס' בעצמו צד. בד"ה ר"ש דגדר מלאכה שאצל"ג הוא כשאינו עושה המלאכה לאותה צורך ותכלית שהי' במשכן, דתועלת המשכן הוא גוף המלאכה ושורשו, דזה קובע עצם שם המלאכה, וכגון בציור דר' אבא שא"צ לגומא שהיא המלאכה וכן מוציא מת ולא דמו למלאכת המשכן שהיו צריכים לעיקר המלאכה מכבה משום צורך הפחמין וצידת תחשים וחלזון וכן כולם כיוצא בהן. וזה ע"ד ד' התוס' עג: ד"ה וצריך דגם לר' יהודה בעי' בקוצר צריך לעצים דבלא"ה אין עליו שם קוצר, ובמגיד משנה פ"א דשבת ה"ז לענין קוטם קיסם בלי כוונה לחצוץ בו שיניו דגם לר"י ל"ה מלאכה דעצם תיקון הכלי הוא הקובע שם המלאכה ה"ה ס"ל לר"ש בכל תכלית שאינו כמו המשכן, ל"ה בכלל מלאכה, ולכן גם לר"ש דלענין הבערה וחבורה א"צ מחשבת מ"מ צריך שיהי' לגופה. ולפ"ז ל"ש להכניס ענין אצל"ג בכלל הרים התלויים בשערה, דכמו דעצם מעשה המלאכות ילפי' ממשכן ולא נחשב משום זה תלוי בשערה, דכך הוא הדרך ללמוד מסמיכות ונחשב שכתוב בפירוש, ה"נ מה שצריך לחשוב לשם אותה תכלית וצורך של המשכן ג"כ בכלל זה.

ולפ"ז י"ל דמה דמבואר ברש"י דס"ל דאצל"ג הוא מצד מחשבת לשיטתי' אזיל דכתב בכמה מקומות [שבת יב. שם צג:] דהגדרתו מלאכת סילוק ושברצונו לא הי' בא עליו, כגון במוציא את המת לקבורו שלא הי' רוצה שיהי' מת, ²³ נמצא דלרש"י דהוא קולא חדשה דבעי' שלא יהי'

²³ ותוס' שבת צד. וחגיגה י: הקשו עליו דא"כ כל מלאכה י"ל כן, וכן יריעה שנפל בה דרנא למה יתחייב משום תופר הרי לא רצה שיפול בה דרנא ובר' רש"י י"ל כד' רמב"ן שבת צד: דבעי' שיהי' לו הנאה בעצם ההוצאה, אבל בהוציא את המת ההנאה היא הטומאה שהוא מונע ממנו, וכן צידת נחש ההנאה הוא רק מניעת היזק ולא מגוף המלאכה, אבל התופר ביריעה שנפל בה דרנא אף על פי שברצונו לא היתה נופלת שם דרנא ולא יבוא לעולם לידי אותה מלאכה, אבל כעת שכבר היה שם דרנא צריך הוא לגופה של תפירה ונהנה בה, "וכאן טעו אנשים ולכן כתבתי".

ויש נפק"מ להלכה בהגדרת מלאכה שאצל"ג במש"כ בשו"ת דובב מישרים ח"א סימן פז דמתחלה הביא במה שרצו האחרונים ז"ל [עי' שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רמ"ז ד"ה ומ"ש בדבר] לחדש דליכא חיוב חטאת בהדלקה וכיבויי אש החשמל משום שלא היה אש כזה במשכן, אלא שכ' ע"ז דבדואי אין לצרף זאת אפילו לסניף. ומ"מ לענין כיבוי אש החשמל ציין לשו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סי' ל"א [אות ח'] שדן

משום מלאכת מחשבת, ואח"כ הניחו בתימה מחגיגה, ובאמת איני רואה בזה שום הוכחה בחגיגה יע"ש, וצ"ע ביומא ל"ד: ד"ה הני מילי, שכתבו דאין מתכוין הוה טעמא משום מלאכת מחשבת, וידעתי שיש לדחוק דהתם לר' יהודה קאי" עכ"ד החת"ס. הרי דפשיטא לי' למרן החת"ס דפטורא דאצל"ג ל"ש כלל למלאכת מחשבת, ופלא שאם כבר ציין לתו' יומא לד: הו"ל להביא דתוס' בעצמו כ' כן ביומא, אבל באמת אין מציאה כ"כ, דהרי גם תוס' בשבת כ' כן רק הניחו בתימה מגמ' חגיגה, וביומא לא הניחו זה בתימה, אלא דעדיין יש להשלים לד' החת"ס מש"כ בתו' יומא הסבר הדבר למה באמת מלאכה שאצל"ג פטור דזה מצד דל"ה דומיא דמשכן. נוראה בסוף דבריני שהערנו ממש"כ בדרשות חת"ס שבועות רפת. ותורת משה לשבועות דהעתיק ד' גמ' חגיגה ותו' גם לענין מלאכה שאצל"ג וצ"ע]

והנה בתוס' כתובות ה: בד"ה את"ל הלכה כר"י. בהא דמבואר בגמ' שם דגם אי נחליט כר"ש דמקלקל בחבורה חייב יכול להפטר מדין דבר שאינו מתכוין, הקשו מ"ש דשא"מ ממתעסק דמבואר בכריתות יט: דמחייב ר"ש בחבורה כיון דפטור מצד מלאכת מחשבת, א"כ ה"נ נימא בדשא"מ ותירצו דמתעסק שמתכוין למלאכה לא מיפטר בשבת אלא משום דאין זה מלאכת מחשבת ודמי למקלקל אבל שאינו מתכוין כלל למלאכה אין הפטור מצד מלאכת מחשבת דהרי גם בכה"ת כולה יש פטור זה כדמוכח ממוכרי כסות דכלאים. והקשה הנתיבות בספרו בית יעקב, דהא מלאכה שא"צ לגופה ג"כ אינו פטור רק במלאכת שבת ולא בשאר איסורין, ובהכרח דזה מטעם מלאכת מחשבת ואפ"ה פטור מלאכה שאצל"ל בשבת אפי' בחבורה, ובהכרח דגם אי זה פטור רק בשבת י"ל דל"ה פטורו מצד מלאכת מחשבת רק משום דלא הוי דומיא דמשכן ולא חשיב מלאכה כלל. והק' עליו בקה"י בכתובות סי' ג' דהרי מפורש בחגיגה דטעמא דר' אבא מדין מלאכת מחשבת, וכ' דצ"ל דלמד הבית יעקב דזה קאי רק למסקנא דפטורו גם מצד מקלקל, אולם הביא דברש"י ותוס' שם כ' להדיא דקאי גם אמלאכה שאצל"ג, וא"כ תק' מגמ' סנהדרין דמפורש דלא מחייב בזה ר"ש גם בחבורה, ולזה הביא שכבר הקשו כן בתוס' שבת עה. וביישוב הקו' כ' חת"ס בשבת עה. דכיון דעיקר הא דמחייב ר"ש במקלקל בחבורה נלמד ממילה, ושם הא צריך לגופה, לכן גם בכל חבורה בעי' צל"ג ולענין זה לא החמיר ר"ש וממילא מיושב הסתירה בין חגיגה לסנהדרין. ודו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל בספרו ברכת יו"ט פ"ב מהל' עבודת יוה"כ תי' דיש שתי סוגי מחשבת, דרק סוג מחשבת שתלוי בתוצאת המעשה, אמר ר"ש דל"ש בחבורה והבערה, אבל סוג מחשבת תלוי בעצם העשיי' והכוונה עליו לא אמרו עי"ש באריכות.

מקלקל שהוא מותר. וזה"פ ברש"י ביצה דס"ל דדבר שהוא פטור אבל אסור מחמת מלאכה לא התירו משום כיסוי, וסוגיא זו דידן היינו אליבא דר"ש שהוא מותר לגמרי, ולזה הביא רש"י סוגיא דחגיגה כי במסכת שבת אין לדבר הכרע ואולי גם לר"ש אינו מותר לכתחלה. עכ"ד הצ"ח. מבואר מדבריו להדיא דהרים התלויים בשערה לר"ש קאי גם על מלאכה שאצל"ג וגם על מקלקל. וא"כ מש"כ רש"י כאן וע"ז וכיו"ב יתכן דכולל מלאכה שאצל"ג עם מקלקל.

* כל הפטורים התלויים בשערה דמלאכת

מחשבת

והנה אחרי שביירנו ע"פ גמ' מחגיגה בענין מקלקל ומלאכה שאצל"ג אי תלוי בשערה דמלאכת מחשבת, יש להשלים דבנוסף לזה, יש עוד שלש הרים התלויים באותה שערה, שנים מהם הם דין מתעסק ודין אינו מתכוין, דהגם דשניהם שייכים בכה"ת כולה, מ"מ יש בהם פטור מיוחד בהלכות שבת.

א: מתעסק: מפורש בכריתות יט: דמתעסק בשבת פטור, ד"מלאכת מחשבת אסרה תורה" וכבר הקשו תוס' שבת **עב: ד"ה נתכוין** דתיפול"ל מדין כללי דאשר חטא בה פרט למתעסק, וביארו בשם ר"ת דבא לרבות בנתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר דלא נעשה מחשבתו, ובשו"ת רעק"א ח' תי' דבעלמא מתעסק נחשב עבירה רק דממועט מחטאת, ובשבת כיון דלא ידע ל"ה עבירה כלל וא"צ אפי' להפרישו. ומו"ז בילק"ש שבת סי' מ"א כ' דפשוט דרעק"א לא אמרו רק בציור דלא הכיר בו מעולם כההיא דנפל אבן מחיקו בב"ק כו: אבל בחשב לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר דחשב לעשות עבירה ל"ש לומר דליכא עבירה כלל. וזה ע"פ מה שהבאנו מדבריו לעיל דיש ב' אופנים בפטורא דמלאכה שאצל"ג או דחסר רק בתנאי במחשבת אבל מצד עצם המלאכה לא נחסר, או דצורך גופה קובע עצם שם המלאכה, ה"נ לענין מתעסק, לא יתכן לומר דחסר לגמרי בשם מלאכה רק כשלא ידע כלל, אבל בידע רק שנתחלף לו ממחובר למחובר גם רעק"א מודה דחסר בתנאי נוסף דמחשבת והוי מעשה עבירה וצריך להפרישו. עוד חידש לפ"ז דכל כה"ג לא נתמעט רק מחטאת ומיתה אבל עדיין יהי' אסור מדאורייתא.

ב: אינו מתכוין: מבואר בתוס' שבת קי: ד"ה תלמוד בשם השאילתות דמה דקי"ל כר"ש בדשא"מ מצד מחשבת הוא רק שהק' עליו תוס' דבכה"ת קי"ל כר"ש, וריטב"א יומא לד: דמקור ר"ש בשבת הוא ממחשבת ומשם יליף לכה"ת כולה וכ"כ בקרית ספר על הרמב"ם פ"א משבת ובתוס' יומא לד: ד"ה הני מילי דהגם דדעת רבי יהודה דבכה"ת כולה דשא"מ אסור מדאורייתא,

מחשבת סילוק צריך לזה מקור חדש ונכלל ברמז דמלאכת מחשבת, וכ"ה באמת לשון רש"י צג: "וכל מלאכה שאצל"ג אלא לסלקה מעליו - הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, דברצונו לא באה לו, ולא היה צריך לה, הלכך לאו מלאכת מחשבת היא לר' שמעון." וא"ש דרש"י לשיטתו חגיגה י: העמיד ענין מלאכת מחשבת על מלאכה שאצל"ג.

* ביאור דברי רש"י ביצה ח.

והנה בביצה ח. לענין מש"כ שם דביו"ט אם יש לו דקר נעוץ מבעו"י יכול לחפור בו לכסות הדם, פריך "והא קא עביד גומא ומשני "כדרכי אבא, דאמר רבי אבא החופר גומא בשבת ואינו צריך אלא לעפרה פטור עליה". ופירש"י פטור עליה "כדמפרש טעמא בפרק קמא דחגיגה [לא מצא כן בכל מס' שבת] דכיון דאינו צריך אלא לעפרה ולא לגומא - אינו בונה ולא חורש אלא מקלקל, וכל המקלקלים פטורים" ולכ' לר"ש א"צ לדינא דמקלקל רק מצד מלאכה שאצל"ג. ונר' דנקט כן למסקנא דיתאים גם לשי' ר"י. [ובאמת בתוס' שם ד"ה וא"צ ביאר הטעם משום דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ופטור עליה.] ועמד בזה הצ"ח שם והק' על רש"י דאי מצד מסקנת הגמ' לא הי' לו להביא מס' חגיגה המאוחר ממס' שבת וגם דכ' שם רק אגב גורא, דגם בשבת עג. שהוא עיקר מקום ההלכה מופיע דינא דר' אבא ושזה מתאים עם שי' ר"י מצד מקלקל, ותי' הצ"ח ע"פ הערת התוס' בחגיגה דלמה נקט דינא דר' אבא יותר מכל מקלקל, ותי' הצ"ח "שרצה להביא הר גדול התלוי בשערה" והביא הא דר' אבא דאה"נ לר' יהודה הוא פטור אבל אסור, אולם לר"ש הוא אפילו פטור ומותר לגמרי וכדהביא שם לעיל בשם שער המלך, דבצירוף מלאכה שאצל"ג ומקלקל מותר לכתחלה,²⁴ וזה דבר חידוש שעל סברה התלוי בשערה התירו לגמרי, ולכן לא הביא שאר מקלקל שזה אינו רק פטור והביא מלאכה שאינה צריכה לגופה וגם

דיתכן דזה תלוי במח' רש"י ותוס' הנ"ל דלתו' דבעי' דומיא דמשכן ליכא איסור כיבוי דהרי בעי' שיתכוון לעשות פחמים דומיא דמשכן, ואפילו למ"ד מלאכה אצל"ג חייב היינו אפילו בא"צ לפחמין, אבל סו"ס נעשה פחמין משא"כ כאן לא נעשה פחמין כלל, משא"כ לרש"י ולא בעינן דומיא דמשכן, א"כ למ"ד מלאכה שאצל"ג חייב. ולד' פנ"י שבת מו: דביו"ט לא נאמר פטורא דאצל"ג הי' גרם כיבוי אסור ביו"ט. עוד נפק"מ לציור המובא בשו"ת מהר"ש ענגיל חלק ג סימן מג במי שרוצה לישא בכובעו ניירות כדי להראות למשטרה ברחוב אם ישאלו אותו שאם לא יהי' לו, יוכל לישב במאסר, נמצא כל הוצאתו הוא רק להצילו ממאסר, האם זה בכלל מלאכה שאצל"ג כמו מוציא את המת, דלכ' להגדרת רש"י נחשב צריך לגופה דאי"ז מלאכת סילוק, דלפי מצב זה רוצה בזה, אבל להגדרת תוס' מקרי אצל"ג דבמשכן לא היו מוציין לצורך הצלה.

²⁴ עד"ז מצינו בתוס' כתובות ה: ד"ה את"ל דמקלקל בצירוף דבר שאינו מתכוין מותר לכתחלה גם לשי' ר' יהודה. וע"ש שעה"צ סי' של"ז סק"ב ציור בכיבוד רצפה שיש צירוף אינו מתכוין, מקלקל, וכלאחר יד. ומתירו מצד פס"ר דלא ניח"ל בתרי דרבנן, ובשש"כ בפ"א במבוא הערה נה העיר ממ"ב סי' של"ז סק"ה דהוי תלישה כלאח"י משאצל"ג ומקלקל ופשי"ר דלא ניח"ל או עכ"פ לא איכפ"ל ולא התירו.

ובחמש אלו גדר דין מלאכת מחשבת הוא להגביל מה שמלאכה הוא בעצמותו רק שחסר לו תנאי דמחשבת.

אולם ביאר מו"ז זצ"ל דעוד גדר מצינו במלאכת מחשבת להחמיר לעשות מה שאינו מלאכה להיות מלאכה.

א: בהא דזורה ורוח מסייעתו בב"ק ס. דמבואר שם דחלוק נזיקין משבת, ד"כ אמרינן זורה ורוח מסייעתו - ה"מ לענין שבת, דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל הכא גרמא בעלמא הוא, וגרמא בנזיקין פטור. וביאר הרא"ש בסי' י"א דשבת שאני דהגם דל"ה רק גרמא בעלמא, בהכי חייבה תורה כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י הרוח.

ב: בדברי הרמב"ן שבת ה. ד"ה ואני אומר לבאר הסברא במה שמחשבתו משוי לי' מקום, כגון במאכיל לכלב, ושריפת פי כבשן, והשתנת השתן, דמיגו דהויא מלאכה לענין מה שמחשיבו, הויא מלאכה לענין שבת "שזו מלאכת מחשבת". הרי שהגם דהאכלה לכלב איננה מלאכת שבת מועיל דין מחשבת להפכה למלאכה.

ג: מלאכת הוצאה דמבואר בריטב"א יומא סו. ד"ה אמר רפרם דלא מקרי מלאכה ואינו בכלל כל מלאכה לא תעשו, אלא ממש"כ ויכלא העם מהביא או מאל יצא, וא"כ יש להוסיף דמלאכת מחשבת הוא שמחשיבו לאיסור, וכמו האכלה לכלב.

*האם יש דין מחשבת ביו"ט ויו"כ ושביעית

וכתב מו"ז דנפק"מ בין שני גדרים אלו, לענין אי יש דין מלאכת מחשבת ביו"ט ויוהכ"פ ומלאכות שביעית דלא כתוב בהדי משכן, דמצד אחד ה' אפשר לדייק ממה דנקט ר' אבא בכל מקום החופר גומא "בשבת" וא"צ אלא לעפרה, דדוקא בשבת נאמר פטורא דמלאכה שאצל"ג או מקלקל, ולפ"ז גם לא יהי' פטור כלאח"י ביו"ט ויו"ט, וכן כל הסוגיא דמתעסק לא יהי' רק בשבת, מאידך מפורש בביצה ח. דהאי דינא דר' אבא גם לענין יו"ט ורש"י שם פי' מצד מקלקל ותוס' פי' מצד מלאכה שאצל"ג, הרי דאין חילוק בין שבת ויו"ט לענין זה. ובפנ"י שבת מו: נקט בפשיטות דלענין יו"ט לא נאמר כלל דינא דמלאכת מחשבת, ²⁶ וחידש בילדותו דלפ"ז

אבל לענין שבת מודה דאינו אסור אלא מדרבנן כיון דכתיב ביה מלאכת מחשבת ממילא בענין שיחשב לעשות המלאכה שהוא עושה. [אבל בתוס' כתובות ה: ושבת עה. כ' דינא דרשא"מ לא תליא במחשבת כלל] וכ' מו"ז שם דגם לדבריו דכל היכי דחסר בתנאי הנוסף דמחשבת עדיין אסור מדאורייתא, מ"מ הביא בשם חכם אחד שאמר לו ²⁵ דרשא"מ שאני דחסר במחשבת עצם המלאכה ולהכי גם לר"ש דמקלקל ומתעסק בחבורה והבערה חייב מ"מ בדרשא"מ פטור וכמבואר להדיא בכתובות ה: ולכ"כ התוס' שם דבצירוף מקלקל וצורך מצוה יהי' מותר לגמרי.

ג: כלאחר יד: לדעת החלקת מחוקק אה"ע סי' קכג ס"ק ה, פטורא דכלאחר יד בשבת הוא מדין מלאכת מחשבת, ולכן בגט הגם דלכתחלה יש לכתוב בימין, מ"מ בדיעבד כשר דל"ש שם דין מלאכת מחשבת.

ד: שיעור הוצאה: כתב הרשב"ם ב"ב נה: ד"ה במסכת שבת דהא דבעי' שיעור גרורות להוצאה זה מטעם דבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה ולא חשיבא הוצאת דבר חשוב בפחות מכגורגרת. ועד"ז מבואר ברש"י זבחים מז. בהא דאיתא בגמ' דהגם דהמצניע בפחות מכשיעור והוציא חייב, אבל לאחר שלא הצניע לא מהני דמלאכת מחשבת אסרה תורה, פירש"י ד"ה מלאכת מחשבת דמלאכת מחשבת שהעושה אותה מתכוין למלאכה גמורה אלא ששגג בשבת או סבור שמלאכה זו מותרת וזה שיעור זה חשוב בעיניו אינו מתכוין למלאכה. [ובפשוטו לפ"ז ל"ש כלל איסור חצי שיעור דלאו מלאכה הוא כלל אולם ברש"י שבת עד. ד"ה וכי מבואר דיש איסור ח"ש באפי' וביאר מו"ז בילק"ש שבת סי' מ"ז דשאני הוצאה שבעצם היא מלאכה גרועה ול"ה מלאכה ורק ע"י מחשבה נעשית למלאכה ככה"ג במחוסר תנאי מחשבה ל"ה מלאכה כלל ויישב בזה כמה קושיות, ועפ"ז ביאר עוד בסי' ג' שם דזה דבעי' עקירה והנחה ביחד לענין הוצאה היינו מפרשין דזה רק מדין מחשבת דבעי' מלאכה חשובה, אבל לולא דין מחשבת גם עקירה והוצאה או הנחה והוצאה לכד ה' לו שם מלאכה, דעיקר חפצא דמלאכה הוא ההוצאה, ורק מצד תנאי מחשבת דבעי' מלאכה חשובה צריך שיהי' בשלימות העקירה וההנחה. אבל אחרי דכתיב בפ' דחטאת "בעשותה" למעט זה עוקר וזה מניח, וזה פסוק כללי בכל חיובי חטאת, מזה מוכח דגדר הפטור מצד חצי מלאכה בעצם, ולא מצד חסרון מחשבת, ולזה ילפי' כן בפסחים פה: גם לענין מוציא פסח מחבורה לחבורה דבעי' עקירה והנחה.]

²⁶ ובשו"ת דובב משרים ח"א סי' פ"ז חשש לשי' הפנ"י להלכה ולכן אסר גרם כיבוי חשמל ביו"ט שני. ואף דמצד מלאכה שאצל"ג צריך שיהי' רק איסור דרבנן לא מיבעיא להגדרת תוס' דבעי' דומיא דמשכן והשמל לא דמי למשכן, אלא אפי' להגדרת רש"י דא"צ דומיא דמשכן אבל לפחות צריך שיהי' צריך לגופו מ"מ ביו"ט א"צ תנאי זה.

ועיקר חידוש זה כ' ג"כ בס' ילקוט הגרשוני [שטרן] ח"ג עמ' יט אות ל"ה בשם רבו בעל קול ארי' זצ"ל לדקדק בשינוי לשונות הפסוקים דבפ' בא [שמות יב] לענין יו"ט כ' כל מלאכה לא יעשה שיש כאן פועל אבל לענין שבת כ' בכ"מ לא תעשה כאילו מאליו וע"פ ד' הגר' מרדכי באנעט זצ"ל שביאר מה שהרמב"ם פי' דשבת ה"א נקט המלאכות

²⁵ יתכן דכוונתו לאחיו דו"ה הגר' בצלאל זצ"ל שבספרו ברכת יו"ט פ"ב מהלי עבודת יוה"כ העמיק והרחיב נפלאות בענין זה לחלק בין שני סוגי מחשבת, א: לענין תוצאות המעשה ב: לענין עצם העשיי', והאי דינא דר"ש דמקלקל בחבורה נאמר רק בחסרון בתוצאה, ולא בחסרון בעצם העשיי', ודין מקלקל ומתעסק הוא בתוצאת העשיי', ודין אצל"ג יהי' תלוי במח' בתוס', ודין דשא"מ יהי' תלוי אי גדרו מיעוט בעצם העשיי' או רק בתוצאה עיי"ש באריכות.

לא כ' "מלאכה". עוד פי' בסי' ח' דדברי התוס' לענין שביעית נאמר בדוקא לענין מלאכה שאצל"ג ותו' לשיטתי' בשבת צד. וחגיגה י': דפטורו מצד דלא דמי למשכן דבעי' שיהי' לאותו תכלית שהי' במשכן, ותנאי זה בוודאי ל"ש בשיעית דא"צ התכלית של המשכן ולהכי גם באצל"ג חייב. [אלא דצ"ע דא"כ למה נקטו תו' לשון דמחשבת הרי לתוס' אינו מצד מחשבת]

עוד חידוש מו"ז דכל מה שנכלל בתנאי דמחשבת הוא רק מתנאי החיוב מיתה וחטאת, אבל לא מגרע מעצם איסור דאורייתא דמלאכה, וא"כ מלאכה שאצל"ג ומקלקל יהיו אסורים מדאורייתא לכו"ע, [וזה כחידוש הפנ"י בילדותו אבל לא הביאו רק חידוש כן מעצמו, אולם עי' רש"י שבת קמו. ד"ה שובר דאין במקלקל שום איסור בשבת ובחי' הר"ן הק' עליו] ומה דמבואר **בשבת קז**. דצידת נחש מותר במקום צערא מצד מלאכה שאצל"ג, י"ל דזהו רק שיטת שמואל, וי"ל דנחלקו רב ושמואל בד"ז גופא איך להגדיר מלאכה שאצל"ג האם זה מצד מחשבת או מצד דל"ה דומיא דמשכן, דרב ס"ל דזה מצד מלאכת מחשבת ולכן גם אי לא הי' סובר כר' יהודה הי' אסור מדאור', ושמואל ס"ל דל"ה דומיא דמשכן ולכן אסור רק מדרבנן ומותר במקום צערא, ולדבריו מיושב גם גמ' שבת מב. דמפורש דאי שמואל ס"ל כר"ש לענין מלאכה שאצל"ג הי' מותר במקום צערא, ומבואר דזה רק דרבנן, דזה רק לשמואל, ותו לא הי' צריך הפנ"י לחזור מחידוש ילדותו, ולענין מקלקל כ' בסי' נ' שהוא איסור דאורייתא, והא דביצה דף ח. דמבאר דהתירו כיסוי הדם מצד מקלקל, הוא מצד צירוף שני הפטורים ביחד וכד' הצ"ח שם, אלא דלצל"ח שני הפטורים בעצמותם הם רק דרבנן וביחד מותר לגמרי ולמו"ז כל פטור הוא רק מחטאת ומיתה, ובשניהם ביחד פקע האיסור דאורייתא ואח"כ הי' מותר משום שמחת יו"ט.

*האם רבי יהודה מודה לדרשא דמחשבת

והנה כ"ז שאמרנו הי' אליבא דר"ש דס"ל דגם מלאכה שאצל"ג פטור, אבל לר' יהודה דס"ל מלאכה שאצל"ג חייב, צ"ע ממנ"פ אי לא ס"ל דרשא דמלאכת מחשבת א"כ לא יסכים לפטור דמקלקל ומתעסק ודשא"מ, ואי מודה לדרשא דמלאכת מחשבת מ"ש אצל"ג, ואי נימא דאצל"ג אינו מדין מלאכת מחשבת א"ש אבל אי זה מדין מלאכת מחשבת במאי פליג ר' יהודה. והנה דבר נפלא מצאנו בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ב סי' סא שמצא מרגליות טובה בס' מעשה רוקח על התורה פרשת ויקהל דהא דפליגי ר"י ור"ש במלאכה שא"צ לגופה הוא לשיטתם, דהנה רש"י כתב בחגיגה י': דמיעוט מלאכת מחשבת הוא רק מצד שסמך בפרשת ויקהל פרשת שבת לפרשת משכן [א. ה. דעצם מלאכות שבת נלמד מהקדמת שבת למשכן ולא סמוכין] ולפי"ז ר"י דלא דריש בכל התורה

גם לענין שבת כיון דלא נתחדש דין מחשבת רק בהקמת המשכן שכתוב בהדי מיתה, א"כ לא הי' כתוב זה בלאו הנאמר במרה וסיני, וכן בפ' בא שכ' איסור מלאכה ליכא דינא דמחשבת וה"ה שבת באותו זמן, ולכן לדינא דין מחשבת מהני רק לפטור מחטאת דתלוי במיתה, אלא דחזר בו מגמ' מפורשת שבת מב. דלר"ש מלאכה שאצל"ג אסור רק מדרבנן, אבל במה שנקט דיו"ט ליכא דינא דמחשבת לא חזר בו. וצ"ע על דבריו מגמ' מפורשת בביצה ח. [נראה בהערה בשם דובב מישרים²⁷ ועי' לקמן מש"כ בשם מו"ז בענין זה] ולענין שביעית מצינו בתו' סנהדרין כו. ד"ה לעקל, ובמו"ק יג. ד"ה נטייבה, ובגיטין מד: ד"ה שנתקוצה דגבי שביעית לא נאמר כלל דין דמלאכת מחשבת, ול"ש פטור דמלאכה שאצל"ג, מאידך מבואר במו"ק ג. דאבות אסור רחמנא ולא תולדות ופירש"י שם דילפי' גדרי מלאכת שביעית ממשכן.

וביאר מו"ז צ"ל דיש לחלק בין שני סוגי מחשבת, דבסוג הראשון דבעצם יש לו שם מלאכה אלא דדין מחשבת מוסיף עוד תנאים א"כ ילפי' במה מצינו משבת דבכ"מ שכתוב איסור "מלאכה" ו"שבתון" דיש להם אותם תנאים וכן שביעית יתכן כן, וממילא יהי' שייך פטור אצל"ג ומקלקל, ומתעסק, וכלאח"י, אבל בסוג שני של מחשבת דבא לחדש ולעשות למלאכה מה שאינו מלאכה בעצם, לזה לא סגי במה מצינו בעלמא רק בעי' שיהי' חלק מעצם ההיקש למשכן. וביאר הדברים ע"פ הראשונים **בשבת מט:** דגדר איסור מלאכת שבת הוא לא לעשות מלאכת משכן, וממילא כל מה שנקרא מלאכת משכן גם ע"י דינא דמחשבת אסור בשבת, משא"כ ביו"ט ויו"כ גדרו "לא לעשות מלאכה" ולזה צריך להיות מוגדר בשם מלאכה גם לולא דינא דמחשבת. ובזה א"ש השיטות דביו"כ ליכא איסור הוצאה, דהוצאה לא נקרא מלאכה, ורק מצד מחשבת הי' נקרא מלאכה וזה ל"ש ביו"כ. ולענין שביעית דלא כתוב כלל "מלאכה" לא נאמר דין מחשבת כלל דזה הגדרה ב"מלאכה", מאידך לענין להגדיר אבות ותולדות אפשר ללמוד במה מצינו בכל מקום שיש איסור מלאכה גם אם

בלשון **החרישה והזריעה** ולא כלשון המשנה **החורש והזורע**, דמשנה אתיא כר"ש דפטור מלאכה שאצל"ג וא"כ בעי' כח הפועל, אבל רמב"ם לשיטתי' דפסק כר"י א"צ כח הפועל, וא"כ י"ל ביו"ט לכו"ע בעי' מלאכה הצ"ג ובעי' כח הפועל ולזה כ' יעשה בלשון הפועל.

²⁷ שו"מ בשו"ת **דובב מישרים ח"ג סי' א** שא' תמה עליו על מה שהביא בח"א מפנ"י מגמ' ערוכה ביצה ח. והשיב לו "הנה מסוגיא מפורשת כזו לא יעלה על הדעת כלל שהפנ"י ח"ו לא הרגיש" ותי' דגם למ"ד מלאכה שאצל"ג חייב מ"מ פשיטא דפטור במקלקל, והטעם משום דמלאכה שאצל"ג חשיב מלאכה רק אינה מלאכת מחשבת, משא"כ מקלקל לא חשיב מלאכה כלל, וגם ר' יהודה מודה בזה כמפורש בשבת עג: וחגיגה י. וכן פי' רש"י ביצה ח. דברי ר' אבא ואם כן בודאי פשיטא דפטור לגמרי, ואין כאן תמיה כלל על הפנ"י. וצ"ע דהרי עיקר דברי הפנ"י הוא דעיקר תנאי דמחשבת לא נתחדש רק בפ' ויקהל, וכיון דסו"ס גם תנאי דקילקול מקורו רק ממשבת כמפ' בחגיגה וכ"כ רש"י סנהדרין פד: א"כ למה יהי' פשוט דזה כבר הי' לפני זה.

פרשת במדבר ובדרשות על שבועות רפ"ח. דהנה הקב"ה כפה עליהם הר כגיגית וק' הרי בשבת ניתנה תורה ואיך עקר השי"ת טורא בשבתא דחייבים משום בונה, וצ"ל דלא ה' צריך אלא לעפרה של הר לזרקה ח"ו על ישראל אם לא יקבלו התורה, וזהו הררי"ם התלוי"ם בשער"ה, הר כגיגית הכפוי במתן תורה תלוי ועומד.

הנה בלשון החת"ס בתורת משה סיים וש"מ הלכות שבת במלאכה שאינה צריכה לגופה דפטור. ובדרשות העתיק דברי התוס' דה"ה דהמ"ל עוד כמה מיני מקלקל או מלאכה שאצל"ג. ויש להעיר דחת"ס לשיטתי' לא ס"ל דאצל"ג תלוי במחשבת וממילא לא נכלל בהר התלוי בשערה, והוא גופא דקדק כן מד' התוס' שלא הביא אצל"ג וכן העתיק החת"ס כאילו כ' מפורש בתוס' דה"מ למינקט מלאכה שאצל"ג. עוד יש להעיר דאיסור עשיית גומא בשדה הוא במקום הראוי לזריעה דמכינו לזריעה אבל במדבר שאינו מקום זרע כלל יתכן דבלא"ה אינו חייב, עוד יל"ע דמנ"ל דנעשה במקומו גומא, דיתכן דנכלל במסיר גבשושית ולא בעשיית גומא. [והנה עיקר החידוש וודאי אינו עולה בקנה אחד זה עם חידושו של הפנ"י בילדותו דבסיני עדיין לא נאמרו כללי מחשבת]

עכ"פ מבואר דבשעת מתן תורה גופא כשעמדו תחת ההר כבר נתגלה להם אותו הר גדול התלוי' בשערה שנקרא מלאכה שאצל"ג ומקלקל, וזה רמז עד כמה עמקו דברי התורה הקדושה שגם דבר התלוי ברמז מועט בתורה יש הרבה להעמיק ולחקור.

ביאור תיבת "ועשה" בצלאל

ועשה בצלאל ואהליאב וכל איש חכם לב וגו' ויקרא משה אל בצלאל וגו' [ל"ו א' ב']

בפשוטו צ"ב טובא איך יתכן שבצלאל עשה לפני שקראו משה, ועמד בזה באור החיים הק' וכ' דקאי על כלי האומנים שבהם עושים את כלי המקדש שבצלאל עשה והכין את כלי העבודה לצורך המלאכה. ולפ"ז ועשה הוא לשון עבר כפשוטו וכן מבואר בתרגום שתרגם "ועבד" ולא "ויעבד".

אולם ברש"י מכות יב. ד"ה ורצח הביא מלה זו כדוגמא שהכוונה לשון ציווי גם כדמ' שזה ל' עבר, ובאבן עזרא פ"י דועשה פירושו ויעשה בל' עתיד, והוא המשך דברי משה לבני ישראל לעיל ל"ה ל-לה שכן יעשה בצלאל, וביאר הכתב והקבלה, כי אם הוא סיפור דברים איך יתכן שעשה בצלאל לפני שקראו משה, וא"כ הוא"ו של ועשה הוא וא"ו ההיפוך שמהפכת מלשון עבר ללשון עתיד, והוא גרס כן בתרגום אונקלוס "ויעבד" וכ"כ במהרי"ל דיסקין.

כולה סמוכין רק במשנה תורה לכך ס"ל גם מלאכה שא"צ לגופה נמי חייב דלא ס"ל מלאכת מחשבת כלל אבל ר"ש דדריש סמוכין בכל התורה לכך ס"ל דפטור עכ"ד מעשה רוקח. עי"ש שהאריך בזה. וצע"ט דהרי גם ר"י מודה לפטור מקלקל ומפורש בחגיגה דזה מדין מלאכת מחשבת וכן העיר מרן הגריש"א בהערות לחגיגה שם.

*אל ההרים אשא עיני כהלל ולא כשמאי

והנה נשאל הגאון מהר"ם שפירא מלובלין זצ"ל כשהי' ילד כבן תשע שנים ע"י אחד מגדולי הדור לביאור המילים בזמר "חי ה'" בש"ק: "אל ההרים אשא עיני כהלל ולא כשמאי". כהרף עין ענה העילוי הצעיר והנפלא: המשנה במס' חגיגה אומרת דהלכות שבת הרי הם כהררים התלויים בשערה שהם מקרא מועט והלכות מרובות, כוונת התנא לדינים המיוחדים של שבת התלויים בגדר של מלאכת מחשבת אסרה תורה, המקלקל בשבת פטור, מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, דבר שאינו מתכוון פטור. הלכות אלו כולם מלמדים מן היסוד שמלאכת שבת לא נאסרה אלא דווקא במלאכת מחשבת, יסוד זה הוא ההררים התלויים בשערה, כיון שיסוד זה לא נכתב מפורש בתורה, והוא נלמד רק מכך שהתורה סמכה את דיני שבת למלאכת המשכן בפר' ויקהל, הרי אלו הררים התלויים בשערה.

והנה בגמ' מנחות מ. מבואר דנחלקו ב"ש וב"ה לענין סדין האם מותר להטיל ציצית כשע"ז יהי' כלאים דב"ה התירו מצד סמיכות כלאים לציצית אבל ב"ש אסרו דלא דרשו סמוכים, ומכיון שב"ש לא דורשים סמוכים, שוב אין להם גם את הלימוד של מלאכת מחשבת אסרה תורה, דתלוי בסמוכין, א"כ אליבא דב"ש הלכות שבת לא נחשבים להררים התלויים בשערה, שהרי כל הלכות שבת כתובים מפורש בתורה וכפי שהגמ' אומרת "הלכות שבת מכתב כתיבין".

וזה כוונת הפייטן "אל ההרים אשא עיני כהלל ולא כשמאי". הלל רואה בהלכות שבת הררים התלויים בשערה, מה שאין כן אליבא דשמאי כל הלכות שבת מכתב כתיבין.

וצע"ט דהרי גם ר' יהודה לא ס"ל סמוכין ואעפ"כ מודה לפטורא דמקלקל ומתעסק, ובהכרח דעושה חילוקים במה נכלל במלאכת מחשבת.

*הר סיני במתן תורה הוא ההר התלוי בשערה

והנה רמז נאה מצינו בד' מרן החת"ס לבאר למה נקט הגמ' דוקא מימרא דר' אבא דחופר גומא וכו' ולא נקט כל ציור של מקלקל וכדהעירו התוס', ותי' [תורת משה

ובאור החיים הק' עמד בזה וחידש שמחמת חבת הקב"ה לישראל וחש על טירחתם הי' נס שכל הנשאר הספיק להכנס בכלל המלאכה.

והנראה בעז"ה, דכיון דעיקר השראת השכינה במשכן הי' ע"י התלהבות והשתוקקות הלב לנדב למשכן, דזה גופא גרם שיהי' תוכו רצוף אהבה, לכן רצה משה דיהי' גם מצב שלא יהי' ביכולתם להביא אף שרוצים, ואז יתגבר אצלם ההשתוקקות מאד כיון שרוצים ולא יכולים וזה גופא יכניס הרבה יותר השראת השכינה למשכן, ולכן העביר קול במחנה דאף אחד לא יביא עוד למשכן "ויכלא העם מהביא" ויכלא לשון מניעה בעל כרחו מלשון בית כלא [הכתב והקבלה] שהי' מאד קשה להם לא להביא, ולכן הי' המלאכה דים היינו להבנין הגשמי, אבל הי' לו יתרון גדול ע"י ה"והותר" שלא יכלו להביא. [ועד"ז כ' השפ"א ור' צדוק בפרי צדיק שקלים אות ב' דכח שקלים בזמנינו עדיף מזמן המקדש כיון שיש לנו כח ההשתוקקות מחמת שא"א לנו להביא]

גם נכלל בו"והותר" מש"כ שפ"א תרמ"ו והובא לקמן דבזה השאירו כח ואור גדול לדורות, וע"י לימוד פרשיות אלו גם אנו יכולים לזכות לאורו של המשכן וכמו שיבואר לקמן.

עבודת החזרה על עשיית המשכן ובגדי כהונה

בפרשת ויקה"פ

ויעשו כל חכם לב וגו' את המשכן עשר יריעות וגו' [שם ח']

הנה מעתה התחיל לחזור על כל מלאכת עשיית המשכן כפי שנצטוו, ולכן יש שתי פרשיות ויקה"פ, ובעצם הי' מספיק פסוק אחד "ויעשו כל חכם לב בעושי המלאכה ככל אשר צוה ה' את משה" ואז היינו "חוסכים" כל אריכות הפרשיות.

וכבר עמדו בזה הראשונים. ובספורנו כ' "להודיע שעשו הכל בכוון, לעשות כרצון מי שצווה ולתכליתו", ואכתי צ"ב מה הי' חסר אם הי' כתוב שעשו כל פרט כפי אשר צוה ה', ובאור החיים הק' כ' דכמו שכפל פרשת אליעזר כיון שחביבה עליו שיחתן של עבדי אבות, ה"נ דמתוך שחביבה עליו מעשה המשכן לכ"כ שני פעמים.

והנה ברש"י לעיל ל"ה ה' עה"פ נדיב לבו כתב "כבר פרשתי נדבת המשכן ומלאכתו במקום צואתם" [בפ' תרומה ופ' תצוה] וחקר הג"ר ישראל דוד שלזינגר שליט"א בכוונת רש"י האם רצונו לומר דא"צ גם לנו לחזור ע"ז עוה"פ כיון שכבר למדנו את זה פעם, או דר"ל דעלינו עכשיו לחזור עוה"פ על כל הרש"י'ס הארוכים בתרומה ותצוה, ופשט הרב כצד שני דאל"כ

והעיר הג"ר אליהו דיסקין שליט"א דמה שמתחיל כאן קאפיטל חדש יתכן דזה טעות ה"בחור הזעזער" או הגלח שחילק את הפרקים שחשב בפשוטו שזה דבר חדש, ולרש"י ואבן עזרא הפרק החדש הי' עדיף להתחיל בפסוק ב'. ויש נפק"מ בכ"ז כשמעביר הסדרה איך יגיד התרגום ואולי עדיף שיגיד שניהם.

עבודת ההשכמה נצרכת לבניית המשכן

והם הביאו אליו עוד נדבה בבוקר בבוקר: [ל"ו ג']

צ"ע מה איכפ"ל מתי הביאוהו, ועוד וכי אם הי' לאחד משהו לתת אחה"צ, המתין בדוקא עד למחר, ועוד צ"ע כפל הלשון בבוקר בבוקר, ואבן עזרא פי' בכל בוקר, ובמדרש [שמור"ר מ"א ב'] פי' בשני בקרים, ורש"י הירש פי' ע"פ יומא עה: דדרש"י מ"בבוקר בבוקר" שהביאו מדבר שירד להם כל בוקר שזה המן, שעליו נאמר בבוקר בבוקר, ולכ"כ כאן בבוקר בבוקר.

והנראה בעז"ה לפרש, דעיקר השראת השכינה במשכן בא מרוב התלהבות ונדיבות הלב של כלל ישראל, וידוע גודל מעלת ההשכמה כמבואר אצל אברהם אבינו, והגרצ"מ זילברברג שליט"א מפליג הרבה בעבודה מיוחדת זו, ונוגע לכל יום ובפרט בש"ק זמן קבלת התורה שנצרך עבודת ההשכמה, ולכן גם אם הי' להם משהו לנדב באמצע היום, המתינו דוקא עד הבוקר כדי שיהי' ע"י עבודת ההשכמה, ומש"כ פעמיים "בבוקר בבוקר" להורות על השכמה מיוחדת כמבואר פסחים נט. וברש"י שם ד"ה אין לך דהא דקטרת קודם לנרות כיון דבקטרת כתוב בבוקר בבוקר, ובתמיד כ' רק פעם א' בבוקר. ועד"ז כ' ברבינו בחיי כאן, דעשו בהשכמה כיון שכל מעשיהם במהירות.

הפסקת ההבאה הי' כדי להגביר בהם

ההשתוקקות

ויצו משה ויעבירו קול במחנה וגו' לא יעשו עוד ויכלא העם מהביא, והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אותה והותר: [שם ו' ז']

וצ"ע וכי לא רצה בשום אופן שיביאו, וכי מה איכפ"ל שיביאו והנשאר ישתמשו בו בעתיד, ומשמע דהי' כאן קפידא מיוחדת עד כדי שהי' נצרך הכרזה מיוחדת ושיתפרש ד"ז בתורה, ובמש"כ דהיתה "דים והותר" הוא סתירא מיני' ובי' ד"דים מ' דהי' מספיק בדיוק לא פחות ולא יותר, "והותר" משמע דנשאר שיריים, עוד צ"ע שלא כ' מה שעשו עם השיריים, עי' רמב"ן בזה, ובכלל כל הפסוק מיותר, דכבר כ' קודם דהרבו העם להביא מדי העבודה הרי ידענו דהוא מספיק ויותר,

עשאוהו כאשר צוה ה' את משה ככל נפלאות אשר יכון עליהם עכ"ל הקדוש.

והנה כל עסק המשכן כיון שהיה ע"י משה, ממילא הוא דבר נצחי דכל דבר של משה הוא נצחי, וכיון שכוחו דמשה הוא ע"י תורה ממילא ע"י שאנו עוסקים בדברי התורה ששם כתוב העשיי, אנו מתחברים לעשיית המשכן, וזה משפיע עלינו שיהי' לנו השראת השכינה בגדר ושכנתי בתוכם בתוך כאו"א, ולכן האריכה התורה כ"כ בעשיית המשכן, כיון שזה נוגע לדורות לכל מי שעוסק בפרשיות אלו, ויש לצרף מש"כ כאן האור החיים הק' על המילים "ויעשו כל חכם לב בעושי המלאכה" דע"י עשיית המלאכה גופא נעשו חכם לב, וא"כ י"ל דגם מי שעוסק בפרשיות אלו יכול להיעשות מזה חכם לב.

*העסק בפ' המשכן כאילו עשה בפועל

והראני אאמו"ר שליט"א דבר נפלא בחי' חת"ס בתחלת הפרשה שדקדק דבפסוק א' לענין שבת כ' אשר צוה ה' לעשות אותם, ובפסוק ד' לענין משכן כ' זה הדבר אשר צוה ה' לאמר, ולא כתיב עשיי, וביאר דהציווי לעשיית השבת נוגע לדורות, אבל הציוי לעשות ולבנות המשכן שייך רק פעם אחת אבל לדורות ל"ש, ורק "באמירת הפרשה הרי זה כאילו עשה אותו על דרך ונשלמה פרים שפתינו". הרי דגם אחרי בניית המשכן בפועל יש אפשרות לבנות המשכן שוב ושוב, ע"י קריאת ואמירת הפרשה.

כחם של אבותינו במשכן הי' לדורות

ויש להוסיף מש"כ שפ"א תרמ"ו לבאר מש"כ והותר דהיינו לדורות, כי לפני החטא הי' העבודה ברוחניות ולא הי' צריך לכל הכלים דגשמיות, אבל כיון שחטאו הוצרכו לתקן הכל בעשיי בגשמיות, וד"ז לא הי' במקרה דלא היו ראויין לאותה מעשה רק להורות תשובה, דהיינו דהי' הכל לדורות הבאים, דלנו לא הי' ח"ו כח להתקרב למדרגה הראשונה, כמו הדורות הקודמים, אבל עכשיו שאבותינו תיקנו העשיי ע"י הבאת דברים גשמיים זהב וכסף ונחושת וכו' בזה נתעלו כל המדרגות התחתונות עד סוף כל הדורות, ורק ע"י שתיקנו כל הקומה ממילא הי' יכול להיות השראת השכינה, וזהו לשון הפסוק אשר נתן ה' חכמה "בהמה" היינו שהי' התיקון גם בנפש הבהמיות וזה הבחי' של הדורות הבאים דאם הראשונים כבני אדם אנו כחמורים, ודורות הראשונים הי' כמו הראש לגוף האדם שהוא חומר, ועוד פי' בהמה שדורות האחרונים נכללו בראשונים וזה הפי' בהמה שהם כלולים בהם. וזה הכוונה "והותר" דנשאר כח זה לדורות הבאים.

למה לי' לומר שכבר פי', הרי תרומה תצוה סמוכים הם מאד לכאן, וכל אחד זוכר שרש"י כבר פירשו ובהכרח שר"ל שעלינו לחזור ולעייין במש"כ שם. [ובפרט אם לא למדנו את הרש"י שם כראוי]

וברמב"ן יש בזה דברים נפלאים וז"ל "ועל הכלל כל זה דרך חבה ודרך מעלה, לומר כי חפץ השם במלאכה ומזכיר אותה בתורתו פעמים רבות **להרבות שכר לעוסקים בה** כענין מה שאמרו במדרש יפה שיתן של עבדי אבות וכו'".

הנה מבואר כאן ברמב"ן דבר נפלא, שכל הטעם שהוחזר כאן כל פרשת ויקה"פ, הוא לדורות בשבילינו שאנו עוסקים בלימוד פרשיות המשכן, כדי שיהי' לנו יותר שכר בעסקינו בזה כמה פעמים. **ושמעתי מפי הג"ר אליהו דיסקין שליט"א** שהמשיל זה למי שהי' לו בן חביב ויקר במעלות עצומות, ולא הפסיק לדבר אודותיו דהי' לו תענוג בעצם הדיבור במעלותיו, ה"נ הי' להקב"ה כ"כ נח"ר עצומה מבניית המשכן עד שביקש שהקב"ה שיכתבו את זה בתורה הרבה פעמים.

והנה בפשוטו גם אם היינו חוזרים על פ' תרומה תצוה היינו מקבלים הרבה שכר, וכן אילו היינו חוזרים על פסוק אחד שהי' כתוב בו שעשו ככל אשר צוה ה' את משה, הי' ג"כ הרבה שכר, רק שלא היינו עושים כן ולכן הוצרך לחזור על הכל.

אבל הנר' פשוט דאין זה הכוונה, דהנה באמת יש חילוק יסודי בין פרשיות תרומה תצוה ופרשיות ויקה"פ, דפרשיות ת"ת הוא עצם דבר ה' כפי שנתגלה למעלה למשה רבינו וכמ"ש שם ככל אשר אני מראה אותך, היינו שהי' בזה גילויים עצומים למעלה מכל תפיסת אנוש, אולם פרשיות ויקה"פ הוא להביא כאן לעולם העשיי האור הגדול שנתגלה למעלה, וכ"ז דרך "ציווי ה' את משה" שהוא האור תורה, דרק ע"י אור תורה דמשה היו יכולין לגלות אור זה למטה, וע"י מעשה עשיית המשכן הורידו האור הגדול למטה, ולכן צריך לפרט כל פרט ופרט בנפרד, דכל עשיי הוא גילוי אורו של דבר ה' למטה בעולם העשיי, ולזה הי' צריך דוקא בצלאל שיודע הצירופים לחבר שמים וארץ, וראה אור החיים הק' [לקמן ל"ט א'] דבמש"כ כאשר צוה את משה נכלל בזה כל הפנימיות והכוונות שגילה הקב"ה למשה דל"ש כלל להעלותם על הכתב ולשונו הקדוש "כי המכתב מבחי' המפעל, והמושכל מושלל מהתקבל מקצתו במחי' ההפעל ומקצתו גם מבחי' הנדבר, כי רחוק הוא בב' הדרגות וקצת רמז ה' בנפעל נראה ואינו נראה, בסוד צורות האותיות וטעמיהם, ועטרות שעל ראשיהם התגין ומעשיהם בבחי' מחשבה נקראו, ונגלה למשה מסיני פלאי פלאות, וכו' והודיע הכתוב בכל פרטי המשכן כי

ולפ"ז יתבאר היטב דברי הרמב"ן שהקב"ה רצה להרבות שכר לעוסקים בה, שהקב"ה רצה שכל מי שעוסק בתורת הארון ובאופן עשייתה יקבל השפעת הארון דכל העוסק כאילו וכו' וממילא חייב להיות אריכות דוקא בחלק העשיי' ולא מספיק בחלק הציווי שחלק העשיי' הוא זה מה שנוגע אלינו.

גודל חשיבות קריאת התורה דויקה"פ

ולפ"ז יש בזה חיזוק גדול לזמן קריאת התורה דפ' ויקה"פ שזה מורגש כ"כ ארוך ומעייף כיון שכבר שמענו הכל בתרומה תצוה, וזה רק חזרה [בפרט בשנה פשוטה שויקה"פ ביחד] אולם להנתבאר דוקא כאן יש לשמוע היטב לקריאה, ולהצטרף לעשיית כל פרט ופרט מהמשכן ובגדי כהונה דאז יתרבה האור אצלינו.

מסירות נפש של בצלאל

ויעש בצלאל את הארון וגו' [ל"ז א']

וברש"י לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר חכמים נקראת על שמו. והק' מו"ז הג"ר בנציון זצ"ל [במכתב לחתנו דודי הג"ר דוד צאהן שליט"א עש"ק ויקה"פ תש"מ] דהרי בבצלאל ניתנו כוחות וחכמה מופלגת שיוכל לצרף שמים וארץ וא"כ איזה מסירות נפש צריך לזה, ותי' דהרי ה' לו לבצלאל לעשות ככל אשר צוה ה' את משה היינו כל הסודות הנוראות שמונח במשכן והרי משכן זה יהי' גם לעתיד, וא"כ האחריות שמוטל עליו הוא נורא שלא יחסיר אפי' כוונה אחת, דאם יחסר אפי' כוונה אחת יהי' חסר במשכן וכיון שכל מי שגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, ה' לו נסיון עצום בזה ולכ"ז צריך מסירות נפש ממש. עוד הוסיף במה דאיתא במדרש דבצלאל זכה לחכמתו בזכות מרים דמש"כ ויעש להם בתים מונח דמרים לקחה חכמה, ולכ' ק' איפה חכמתה של מרים ותי' דכיון דכתיב ויהי כאשר יראו המילדות את האלקים, והרי ראשית חכמה יראת ה' ולזה ניתן לה חכמה דיסוד כל החכמות הוא יראת ה'.

פרשת פרה

הנה כיון דפרה הוא הכנה לפסח יש לנו להתעמק בביאור ענין פרה כדי שנדע מה מוטל עלינו כעת בתור הכנה ליו"ט פסח הבעל"ט.

איתא במשנה מגילה כט. "בשלישית פרה אדומה", ופירש"י "להזהיר את ישראל לטהר שיעשו פסחיהן בטהרה", וברביעית החודש הזה לכם ששם פ' הפסח, ובירושלמי גרסי' אמר ר' חמא "בדין הוא שיוקדם החודש לפרשת פרה, שהרי באחד בניסן הוקם המשכן, ושני לו נשרפה הפרה, ומפני מה הקדימוה שהיא טהרה של ישראל".

והנה יש כאן כמה שאלות על פרה אדומה בכלל, ועל קריאתה בשבת זו בפרט.

א: למה כ' זאת חקת התורה [במדבר י"ט ב'] הול"ל זאת חקת הפרה, ובפסיקתא אמרו כאן "מזוקק שבעתים" שהתורה נדרשת 49 פעמים, וק' מה מיוחד בפ' זו שבתורה יותר מכל פ' אחרת דמשבח עמקה של תורה.

ב: בפרשה "כל הנוגע במת בנפש האדם אשר יטמא ולא יתחטא את משכן ה' טמא" וגו' [שם י"ג] דמ' דעצם זה שלא יתחטא בזה מטמא משכן ה', ומ"ש רש"י דהיינו שנכנס למקדש בטומאה חסר מן המקרא.

ג: זאת התורה אדם כי ימות באהל וגו' [שם י"ד] ודרשו חז"ל ש"אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עלי" [שבת פג:] וק' איך נכנס ענין זה דוקא בפ' פרה, הרי עיקר פרשה זה הוא לטהר מטומאת מת ומה זה קשור לעמל התורה.

ד: מבואר ברש"י עה"ת כמה פעמים [שמות ט"ו כ"ה וגם כ"ד ג'] דפרה כבר ניתן במרה, וצ"ע דהרי אילו לא חטאו בעגל לא היו מתים כלל ולא הי' כלל טומאת מת ולא הי' צורך לאפר פרה וא"כ למה ניתן להם הפרשה כלל.²⁸

ה: הנה עיקר הפרה לטהר מטמאת מת, מאידך מבואר בחז"ל וברש"י [בפ' חקת שם פסוק כ"ב] בשם ר' משה הדרשן דבא לכפר על חטא העגל, ואיך הם שייכים זה לזה.

ו: בחז"ל [במדבר ובה י"ט ו'] מבואר דרך למשה נתגלו טעמי פרה, אבל אף אחד לא השיג טעם פרה גם שלמה

28 וידידי הרב מאיר דוד דיסלר שליט"א תי' בדרך חידוד, דהי' נצרך לקברו של אברהם אבינו שנקרא האדם הגדול בענקים וכמבואר בתוס' ב"ב נח. ולכן דוקא לאברהם אבינו ניתן שכר אפר פרה לזכות שאמר ואנכי עפר ואפר, ולכן בפ' פרה כ' זאת התורה אדם כי ימות דקאי על אברהם וגם אדם הראשון דמבואר שם בגמ' שהוא ג"כ מטמא דלכן ציין מערתא ודפח"ת.

המלך, וכאן נתגלה ענין החק שבתורה, ולכן בפיוטים מאריכים על ענין העומק שבתורה, ושוב ק' למה אנו עושים עכשיו עסק מעומק התורה, הרי העיקר הוא להכשיר מטומאת מת, רק דבמקרה הוא מצוה שאינה מובנת, ולמה זה נוגע לנו עכשיו. [וי"א כיון דחטא העגל הי' ע"י שהחליטו לבד מצד סברת שכלם צריך מצוה שיהי' בגדר חוק, אבל זה רק לענין חטא העגל ומה זה נוגע לטומאת מת.]

ז: הא דאנו קוראים הפרשה לטהר בשביל פסח, ק' דלכ' כל הטהרה הוא רק היכי תמצי שיהי' אפשר להקריב קרבן פסח, ולכ' א"כ כל שלש רגלים צריך זה, כיון דהטמא פטור מן הראי' [חגיגה ד:] וא"כ לפני כל רגל צריך להזהיר על אפר פרה, ומה מיוחד בקרבן פסח, ובשלמא בשנה שהוקם המשכן הרי היה הקרבן הראשון, אבל לדורות אינו מיוחד דוקא לפסח. ובחז"ל [שמו"ר י"ט ב'] מבואר להדיא דיש קשר מסויים בין חקת הפסח וחקת הפרה, דאיני יודע איזה חקת עדיף ומסיק דחקת הפרה עדיף לפי שהפסח נצרך לה.

ח: ועוד ק' הרי ממנ"פ אם עדיין לא יבנה ביהמ"ק לפני חג הפסח הרי לא נקריב הקרבן פסח וא"צ להטהר כלל, ואם יבנה ביהמ"ק הרי גם יתגלה אפר פרה בפועל ול"ל קריאת הפרשה כלל. ודוחק לומר דזה רק זכר למה שעשו בזמן ביהמ"ק דאז קראו כדי שיזכרו להטהר.

ט: מבואר בב"י סי' תרפ"ה בשם תוס' ברכות י"ג. ד"ה בלה"ק דקריאת פ' פרה מדאורייתא ונפסק בשו"ע שם ס"ז ובסי' קמ"ו, וכבר הק' ע"ז האחרונים הפר"ח והגר"א ועוד דלפנינו בתוס' ליתא ונוסחא משובשת נודמנה לו, אולם כמה ראשונים בברכות כתבו כן, וחשש לזה המשנ"ב להלכה, דבסי' קל"ט סק"ג החמיר שלא להעלות סומא כמו בזכור, ובסי' קל"ה סקמ"ו הקיל להביא ס"ת לחולה כמו בזכור, [ובסי' קמ"ו סק"ג כ' דגם לד' הגר"א והפר"ח אין מקילים בקריאתה את שאר הקולות שהקילו בשאר פרשיות] ובערוה"ש כתב המקור ממש"כ והיתה זאת לכם לחקת עולם, [שם י"ט כ"א] ובעבודת ישראל פרה כ' ממש"כ לאמר, ובמשך חכמה פרשת חקת [במדבר י"ט כ] [ונכ"כ במועדים וזמנים ח"ב קס"ח] דלדעתו הוא מפורש, דביומא ב. יליף לענין פרישה מהך דסו"פ צו "כאשר עשה ביום הזה ציוה ה' לעשות לכפר עליכם", "לעשות" - אלו מעשי פרה, "לכפר עליכם" - זה יום הכיפורים. ואמר שם יומא ד: אי כל הכתוב בהם מעכב, או רק המעכב לדורות, יעויין דף ה. ושם עמוד ב' אמר רשב"י: במילואים (מנין) שאף מקרא פרשה מעכבא, דכתיב (ויקרא ח, ה) "ויאמר משה אל העדה) זה הדבר" - אפילו דיבור מעכבא. אם כן, כי ילפינן לדורות גם בפרשת פרה מקרא מעכבא טרם עשיית הפרה. ונמצא בשעת עשיית הפרה, מקרא פרשה מעכבא והוי אז

ועוד הרבה ספה"ק] דהנה עיקר שורש חטא העגל הוא מנחש הקדמוני שהביא מיתה בעולם, ולולא חטא העגל היינו חוזרים למצב אדם הראשון קודם החטא, וזה הי' תכלית יצ"מ שנצא מכל הזוהמא, ובסופו של שדבר נחזור למצב של קודם הקילקול, רק דע"י חטא העגל שוב חזר הזוהמא למקומו במדה מסוימת, וזה הביא שוב הענין של מיתה שנובע מפגם הנחש הקדמוני, ועיקר טומאת מת בפועל נובע מפגם זה, ואם הי' שייך לתקן פגם זה ממילא לא הי' טומאת מיתה כלל.

והנה מי שיש לו עבירות הרבה גורם לעצמו שיאבד נשמתו ואז יש לו בחי' מיתה גם מחיים, וא"כ צריך שיהי' לו עצה כדי לחזור למצב הטהרה ומצב של חיים גמורים. והנה מבואר בזוה"ק [ח"א רב.] דתורה היא המשברת היצה"ר, ועד כמה שהאדם שקוע ועמל בתורה הקי' הוא חוזר למצב של חיים, ומתרחק יותר ויותר מכל הבחי' של טומאת מת ומתקרב להענין של צדיקים אינן מטמאין, דהגם בפועל להלכה גם צדיקים מטמאין זה רק מצד גדרי ההלכה דל"ש לחלק בדיני התורה, אבל מצד פנימיות הענין באמת אין להם שייכות למיתה, ולכן במיתתם עדיין קרויין חיים, וכן להיפך אצל רשעים גם בחייהם הם דבקים בטומאת מת, רק שלא מטמאים בפועל מצד גדרי ההלכה, אבל בפנימיות נפשם הם דבוקים בטומאת מת שהוא טומאת הנחש הקדמוני.

טהרת הפרה נובע מעצם דברי התורה של פרה

והנה שורש הטהרה של פרה באמת נובע מדברי התורה של הפרשה, דהעומק של תורת פרה הוא כ"כ גבוה ובלי השגה עד שזה מגיע לשורש החיים והעסק בה מטהר הנשמה מכל הבחי' של מיתה, ומה שאפר פרה מטהר מטומאת מת בפועל, הוא רק ביטוי לתורת הפרה בפועל, וממילא מטהר מטומאת מת בפועל, אבל עיקר הטהרה נובע בתורתה של פרה, ולכן שייך לעסוק בתורתה של פרה גם בלי שיהי' נוגע בפועל כיון דהעיקר הוא הדברי תורה שבו. ולכן כשעלה משה למרום מצא שהקב"ה עוסק בתורתה של פרה [פסיקתא פי"ד] לפי שרצה לעסוק בטהרתן של ישראל דעצם הד"ת היא היא המטהרת.

ובכל שנה בחודש ניסן שחוזר הענין של יצ"מ שאנו חוזרים ויוצאים מכלל הבחי' של מצרים, ועיקר יצ"מ הי' זה שהקב"ה הוציא נשמתנו מעמקי הקליפה, וזה חוזר כל שנה, וכמב' בחסד לאברהם דשלשים יום קודם החג הקב"ה מוציא כל נשמה כל יום מעור שער של טומאה, או מכניסה לעור שער של קדושה כ"א לפי מדרגתו, ולכן צריך מאד להכין את נפשותינו להטהר כדי שנזכה לצאת לגמרי בכל הבחינות של מצרים. וזהו

דאורייתא. ובתורה תמימה פ' חקת [במדבר יט הערה קכה] [וכ"כ בארצות החיים למלבי"ם סי' א'] כ' דכיון דעיקר הפרה לכפר על חטא העגל א"כ י"ל דקריאת פרשת פרה הוא קיום מצות זכירת מעשה העגל, דבפ' עקב ביאר (ט' ז') דמצות זכירת מעשה העגל היא מ"ע כשאר המצות, ממה דכתיב זכור אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלהיך במדבר עשו להם מסכה עיין שם, והגם שכתב המג"א בסי' ס' ס"ק ב' דמה שלא תקנו לקרות פרשה זו כמו פרשת זכירת עמלק, הוא מפני שיש בזה משום גנותן של ישראל, אבל באמת אין טעם זה מספיק לבטל מ"ע דאורייתא דהרי מפורש אמרו במגילה כ"ה: מעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם, ומפרש דאע"פ שיש בזה משום גנותן של ישראל, נוחא להו כי היכי דליהוי להו כפרה, וא"כ גם הכא נימא כן. ולכן נראה לומר בצירוף סברת המג"א, דכיון דפרה היא לכפר על מעשה העגל, לכן כדי לקיים מ"ע דזכירת העגל ועם זה שלא לפרסם מפורש גנותן של ישראל [היכי דאפשר לקיים הענין בלא"ה] תקנו לקרות פ' פרה, ויוצא מזה דקריאת פרשה זו היא מדאורייתא. [וכ' שם דאף אם נאמר שלא כווננו הראשונים במה שפסקו דקריאת פ' פרה הוי מדאורייתא לסברא זו עם כ"ז נראים הדברים כדאי לאמרם] וידידי הרב אהרן הכהן ארנטרוי שליט"א דאצ"ל דזה גנותן של ישראל די"ל דזה להזכיר חסדי ה' וכמבואר בהשגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין מצוה ז בביאור מצות זכירת מעשה העגל, דאולי היא מצוה לדורות לדעת חסד האלהים עלינו ושמרו ברית אבותינו ולתת הודאה לשמו ולברך אותו על הכל, וכענין שהנביא מזכירם [מיכה ו'] עמי זכור נא מה יעץ בלק מלך מואב וגו' ולפ"ז אדרבה פרשת פרה הוא זמן הקיום להתבוננות חסדי ה' עלינו גם אחרי שחטאנו לו.

והראני אאמו"ר שליט"א בשו"ת הג"ר עקיבא יוסף שלעזינגר סי' רכ"א שהעיד על חמיו הגה"צ ר' הלל קולומייער ששלח גם הנשים לשמוע פ' פרה ומסתמא ראה כן אצל רבו החת"ס, וביאר שם הטעם כיון דזה לטהר לפסח וגם נשים בכלל פסח.

וצ"ב טובא מה יהי' ההבנה שיהי' דאורייתא, דבשלמא זכור מצותה בפה, אבל פרה עיקרה הטהרה של האפר מטומאת מת ועד כמה שאין לנו אפר ובלא"ה אין אנו נטהרין מטומאת מת, איך יתכן שיהי' דאורייתא דגם אי נימא ונשלמה פרים, מ"מ אין זה סבה לדאורייתא, דדאורייתא היינו גם בשעה שיש אפר פרה.

פרה בא לתקן שורש ענין מיתה

והנראה בכ"ז בעז"ה ע"פ מה שהאריכו בספרי קודש, [עי' פרי צדיק פ' פרה וזרע קודש ושם משמאל ושפ"א ועבודת ישראל

ובזה א"ש למה מקדימין פרה לחודש דאי העיקר ליטרה מטומאת מת סגי אחרי ר"ח ניסן ועמד בזה החי' הרי"ם ותי' כי בחודש ניסן מתחדשים כל העולמות, מגבוה שעל גבוה עד השפל בשפלים, והחודש הזה הוא בפרטות ובכללות, ונצרך קודם החודש להעביר את זה שסותר ונגד החודש, וזהו מחיית עמלק, ועל זה בא אח"כ טהרתן של ישראל, שיהיו נכנסין לחודש ניסן בהתחדשות. ולדברינו א"ש דעיקר טהרת הפרה מתייחס לנפש, וכדי לקבל התחדשות חודש ניסן צריך כבר ליטרה לפני זה.

[הקטע דלהלן שיידך רק לשנה מעוברת שיתכן דפרה חל בפ' צו]

השייכות בין פרשת צו ופרשת פרה

הנה בשנה מעוברת יתכן דפרה יחול בפ' צו וצ"ב השייכות. ולדברינו א"ש דהנה כבר הארכנו דבפ' צו כ' הרבה פעמים ענין הציווי וגם ענין "זאת תורת" וביארנו דעיקר מכוון הפרשה הוא מעשה המצוה, ועיקר הדברים במצוה הוא להתבטל לגוף המצוה שעושה, ולהתחבר לאור התורה שמאיר בכל מצוה עי"ש באריכות ולכן הודגש כל פעם תורת הקרבנות, דתורה מרמז על גוף דבר ה', ואנו מתחברים לזה דרך הציווי אשר צוה ה' את משה. והארכנו שם טובא בגדול כח עסק תורת הקרבנות במקום קרבן ועוד יותר מקרבן, וה"נ עיקר כוחו של מעשה המצוה דפרה הוא מה שזה בא מחמת דבר ה' של פרשת פרה דשם מונח עיקר כח הטהרה של פרה, ועד כמה שמעשה המצוה דפרה לא הי' מקושר לדבר ה' של פרשת פרה לא הי' בזה שום כח טהרה, ולכן א"ש דדוקא בהגיע זמן דטהרת פרה אנו צריכים להתעמק להלימוד היוצא מפרשת צו. וא"ש דטהרת פרה נרמז בסוף פרשת צו כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות לכפר עליכם [נח' ליד] וברש"י "לעשות זה מעשה פרה" דגם מעשה פרה מתלי תליא בענין הציווי שזה מקשר אותו לכת התורה של הפרה שזהו עיקר הטהרה.

עוד יש שייכות, ע"פ מה שיתב' לקמן דעיקר פרה הוא ביטול הדעת למה שלא מבין וכדברי בית הלוי דעיקר חטא העגל שעשו ע"פ הבנתם בלי ציווי ה' ולזה פרה מכפר שיעשה ציווי ה' בלי הבנה, א"ש א"ש דעיקר ענין פ' צו הוא ביטול למצות המלך וכמשנ"ת בתחלת פ' צו וזהו עיקר טהרת פרה.

השייכות בין פורים לפרה

הנה רק עתה סיימנו יו"ט פורים ומיד נכנסנו לפ' פרה א"כ בוודאי יש להם שייכות זל"ז. ומצינו ג' אופנים של שייכות בין פורים לפרה:

עיקר ענינו של קרבן פסח שנחזור שוב למצב של יצ"מ, ושוב נצא מטומאה לטהרה וקדושה.

והנה גם לפני מתן תורה שעדיין לא הי' המכשול של העגל, הי' שייך לעסוק בתורתה של פרה, דכמו דתורת פרה מטהר ומזכך את הנשמה ומרחיקו מן המיתה, ה"נ תורתה של פרה הוא מונע לבל יכשל בפיתוי של נחש שמביא למיתה ולכן ניתן להם פ' פרה כבר מיד כשיצאו ממצרים.

ובזה א"ש מה שכ' זאת חקת התורה, ולא חקת הפרה, וגם הוזכר ומרומז בפ' זו ענינה של ממית עצמו על תורה, וכן הא דאנו עושים עסק בתורתה של פרה כמה היא עמוקה, ושזה דוגמא לכה"ת כולה, כיון דעיקר הטהרה נובע בחלק התורה שבה, ועד כמה שאדם ממית עצמו על תורה בכלל ועל תורתה של פרה בפרט, הרי הוא מתרחק והולך מכל הבחי' של מיתה וזוהמת הנחש, ומתקן בזה חטא העגל, ומכשיר את נפשו ליציאת מצרים בכל שנה.

וממילא א"ש למה נסתם בקרא ענין כניסה למקדש בטומאה, כיון דעיקר טומאת מת קאי על מה שנשמתו של האדם נטמא, ועצם זה שפגם בנשמתו זה נקרא שטימא את משכן ה' שבתוכו וע"ז הוא צריך לטהרה.

ולפ"ז א"ש דיש ענין מיוחד בקריאת הפרשה דוקא ויתכן אפי' מדאורייתא, כיון דעיקר טהרת הפרה בא מד"ת שבו, ובשבת פרה אנו מצרפין כוחו של תורה שבכתב וכוחו של תורה שבע"פ, דעצם הפרשה היא תורה שבכתב, ותקנת הקריאה בש"ק ה"ה בעצם תורה שבע"פ מדרבנן, וע"י צירוף שני כוחות האלה, נפעל פעולה גדולה בנפשות ישראל, להכנה לפסח שעיקרו לצאת מטומאת מצרים.

וא"ש הא דבהפטרה עיקרה בענין "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם" וגו' [יחזקאל ל"ו כ"ה] וכמדוייק בגמ' מגילה ל'. כשנרשמו ההפטרות דד' פרשיות ובכל הפטרה נקטו תחלת ההפטרה לבד מפ' פרה דנקטו פסוק זה שהוא באמצע ההפטרה, כיון דעיקרה של פרשת פרה היא טהרת הנפש ולא טומאת הגוף החיצוני. וכ"כ בדרשות חת"ס לג': דעיקרה של פרה לטהר מחלאת העוונות וזה"פ בהפטרה.

וע"ע בבית אהרן [קארלין ליקוטים קמד] וז"ל "בפרשת פרה נטהרים כל אחד לפי מדריגתו. צריך להאמין שכשם שנטהרים באפר הפרה ממש, כמו כן נטהרים בזמן הזה בקריאת פרשת פרה, כל אחד ואחד לפי מדריגתו להארת הפסח, ולקדושת כל אחד ואחד, לפי בחינתו בקדושה".

רשאי לעבור על גזרתי ומהו כפל הלשון חקה חקקתי גזירה גזרתי. עוד העיר למה באמת העלים הקב"ה טעם פרה והלא יש בה טעם דהרי למשה נתגלה טעם פרה.

וביאר דטעם הקושיות וההעלמות שיש במצוה זו הוא להרגיל את האדם בקיום מצוה זו אף שהוא זר לפי דעתו ותמוה לפי שכלו, כדי שיקנה אדם קנין בנפשו שלא יתפעל ולא יתרגש כשיארע לו או לאחרים מאורע או דבר זר ותמוה בעיניו, שלא יבוא להרהר אחר מדת דינו של הקב"ה. ולא יפעל עליו הדבר חלילה להעבירו על דעתו בשאלה הכי ישנה והכי חזקה בהסטורי' ע"י משה רבינו מפני מה צדיק ורע לו ורשע וטוב לו, ובגמ' ברכות ז. לר' מאיר לא קיבל משה תשובה ברורה ע"ז רק הקב"ה אמר "וחנתי את אשר אחן ורחמתי את אשר ארחם", [שמות ל"ג י"ט] וכדי להשריש בנו האמונה שאין אתנו יודע עד מה ושאלנו להשיג דרכי ה' והנהגתו בעולם, ניתן לנו מצוה זו הבלתי מובן לנו בטעמה בהיותה נראית כשני הפכים לטהר טמאים ולטהר טמאים ואנו מקיימים אותה כחוק להרגיל אותנו במצוה זו אף בלי שנדע טעמה.

וזה"פ לפי ששטן וכו' היינו דכל פעם שיהי' מצב שהדברים נראים מוקשים מ"מ "חקה חקקתי גזירה גזרתי" וביאור כפל הלשון הוא דלמה באמת חקה חקקתי כיון שגם במה שגזירה גזרתי איזה גזירה ח"ו במנהגו של עולם יהי' עליך ח"ו גזירות ויסורים ולא תבין למה, תקבל הכל באהבה.

ובזה הסביר למה פרה נעשה דוקא באלעזר ולא באהרן, להורות לנו שאהרן לא הי' צריך ללימוד זה מחוק הפרה, כיון דכבר הצטיין במדה זו ע"י "וידום אהרן" במיתת שני בניו ולא שאל שאלות [ע"י מה שהארכנו בזה לעיל] א"כ איננו צריך לסגולתה של פרה.

ולפ"ז א"ש למה לרע"ק נתגלה טעמי פרה כמבואר במדרש במ"ר י"ט ו' דברים שלא נגלו למשה נגלו לרע"ק וחבריו וכל יקר ראתה עינו זה רע"ק וחבריו, [ונרמז בפיוט ד"ה אצורה ומפרשה "לבעלי אסופות חידותי" חשופות] כיון דרע"ק היו מיוחד בענין הנ"ל שלא לשאול קושיות על הנהגת הקב"ה דהרי סרקו את בשרו במסרקות של ברזל ואמר כל ימי הייתי מצטער וכו' ובפ"י ידי משה שם פ"י בזה מה שכלל בכל יקר ראתה עינו דהרי יקר זה תפילין וכשמרע"ה שאל הקו' דצדיק ורע לו א"ל הקב"ה וראית את אחורי ופני לא יראו ואז הראהו רק קשר של תפילין וכיון שלא ראה רק אחוריו נשאר בקושיית צדיק ורע לו, אולם רע"ק זכה לראות כל יקר היינו השלימות של התפילין וממילא לא הי' שייך אצלו קושיות כאלה. ע"כ דברי הבאר יוסף.

א: עצם תיבת פורים בשורשו "פור" כמו "פרה" שלשניהם יש אותיות פ"ר רק שיש הבדל במספר אחד בין ה"ה לוי"ו. וידוע דענין פ"ר דפרה מרמז לר"פ דינים היוצאים מן ה' אותיות מנצפ"ך שהם בגי' ר"פ, וע"ז מרמז תוספת ה"א לה' אותיות מנצפ"ך לה' גבורות, וצריך להבין ענין זה ושייכותו לפורים.

ב: איתא בירוש' סוף מגילה דאין מפסיקין בין פורים לפרה, והביאור ע"פ הגמ' מגילה ל. דאיזהו שבת שלישית כל שסמוכה לפורים מאחרי' ומ' דיש ענין מסויים שיהי' מיד סמוך לפורים, וגם באופן שי"ד חל בע"ש מקרי סמוך לפורים וכמבואר ברש"י שם בע"ב ד"ה ואי זו, דעכ"פ סמוכה לפורים דמוקפים, אלא דאמרי' שם דבאופן דר"ח ניסן חל בשבת, אנו מסמיכים פרה לחודש כדי לסמוך אזהרת טמאים לפסח. [אולם רש"י שם ע"א ד"ה הא מבואר דתמיד כוונתנו להסמיכו לפ' החודש רק דאם חל ר"ח באמצע שבוע ולכן הקדמנו חודש לשבת קודם א"כ הוזקקנו להקדים פרה לשבת הקודם ובהכרח יהי' סמוך לפורים ומ' דאין ענין לקשר בין פורים לפרה אולם בירוש' מ' דמעיקר הדין אנו מחפשי' לא להפסיק והי' אפשר"ל דגם בשנה די"ד חל בע"ש מקרי סמוך לפורים ע"י ההו"א של הגמ' של שיתסר ושיבסר דאיתא בספרי חסידות שמצד ההו"א של הגמ' יש בו שייכות לפורים ובפרט לנתבאר דפורים משולש פועל שיתפשט קדושת פורים גם לאחריו וגם לפרזים]

ג: איתא בפ"א דמדות מ"ג "שער המזרחי עליו שושן הבירה צורה, שבו כה"ג השורף את הפרה ופרה וכל מסעדי' [כל הכהנים המסייעים וסועדים את הפרה] יוצאים להר המשחה". ופי' הרע"ב דכשעלו מן הגולה צו להם מלכי פרס לצייר צורת שושן הבירה על שערי הבית כדי שיהי' להם מורא מלכות וציירוהו בשער מזרח, אולם י"א דציירו כן כדי לזכור נס פורים, וצ"ב למה דוקא בשער זה העבירו את הפרה, ומשמע דענין נס פורים מסייע לטהרת הפרה.

פרה ענינה ביטול הדעת

ושמעתי לבאר מפי הג"ר ישראל דוד שלזינגר שליט"א בהקדם יסוד ענין פרה, דיסודה ביטול הדעת להקב"ה אף בדברים שאינו מובנים, דהנה רש"י ריש חקת כ' לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כ' בה חקה גזירה הוא מלפני ואין לך רשות להרהר אחרי'. וכבר הק' שפ"א בפ' חקת תרל"ו דאי באמת אין בה טעם א"צ להאי טעם דמונים את ישראל רק העיקר כיון דכ' בה חקה מש' שאין בה טעם. גם בספר באר יוסף להג"ר יוסף סלנט וצ"ל בפ' חקת עמד בזה והוסיף לדקדק בלשון חז"ל במדרש על הסתירה דפרה מטהרת טמאים ומטמא העוסקים בה, אמר הקב"ה חוקה חקקתי גזרה גזרתי א"א

פרה, ולכן יצאו דרך שער המזרח שמצוייר עליו שושן הבירה כדי לזכור הנס של פורים והלימוד של ביטול הדעת.

מה ששרפו את הפרה רק בב' ניסן

בזה י"ל למה במדבר שרפו את הפרה בב' ניסן יום אחרי הקמת המשכן משא"כ לדורות מקדימין פרה לחודש. וכבר הבאנו ד' ירושלמי כדי להקדים טהרתן של ישראל וא"כ צ"ב מ"ש במדבר, ומפרשי ירו' כתבו כיון דבעי פתח אוה"מ ולא הוקם רק ר"ח, אולם כבר הק' בדרשות חת"ס סו"פ פרה הרי מפורש סו"פ צו דבז' ימי המילואים ישבו בפתח אוה"מ הרי דכבר הי' עליו אז שם פתח אוה"מ. וחת"ס תי' ע"פ יסוד שכתב הרבה פעמים דמה שפסקה זוהמתן במתן תורה לענין מיתה לא חזר עד המתאוננים וא"כ לא הוצרכו לפרה רק במיתה נדב ואביהוא הוצרכו לזה. אולם להנ"ל י"ל עוד דרך ע"י כוחו של אהרן שעמד בנסיון בר"ח ניסן לא לשאול קושיות על הקב"ה איך ביום שמחתו הגדולה מתו עליו שני בניו הגדולים בזה גופא נתחזק כוחו של פרה.

ובאמת זה גופא יש ללמוד מנדב ואביהוא כדכ' שפ"א "אשר לא צוה אותם" דמדה טובה מרובה אם נעשה ציווי הקב"ה בלי שום הבנה בוודאי יהי' לנו מעלה גדולה. ע"כ דברי הגרי"ד שלזינגר שליט"א.

וכ"ז הכנה לפסח שכ' ג"כ זאת חקת הפסח [שמות י"ב מ"ג], דכדי להבחר להיות עם ה' צריך להיות מוכן לקבל כל דבר באהבה, וכמו שאומרים לגר שבא להתגייר בזמן הזה, "מה ראית שבאת להתגייר, אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דוויים, דחופים, סחופים ומטורפין, ויסורין באין עליהם אם אומר יודע אני ואיני כדאי, [ואיני ראוי להשתתף בצרתן ומי יתן ואזכה לכך- רש"י] מקבלין אותו מיד." [יבמות מז.]. הרי דל"ש להיות עם ה' רק אם מוכנים לסבול יסורים גם לא מבינים.²⁹

²⁹ דודי הרה"ח ר' שמעון דוב הירשלי שליט"א רגיל לספר שפעם אחת הי' בליל הסדר אצל חמיו מו"ז הגה"צ ר' יעקב סניידערס זצ"ל שאיבד אשתו ואחד עשר ילדיו במלחמה, והתחיל לדבר על גלות מצרים ואמר "אני גם רוצה לספר על גלות שלי", וסיפר שכשהי' בדרך לאוישוויץ נעמד הרכבת וחילקהו, שהחליטו שחלק מהרכבת יחזרו לשטרסהאף, כיון שהיו צריכים שם עובדים, ובשעת עמידת הקרון הסתכל מן החלון ובמקרה נסתבב שהקרון שלו עמד מול הקרון של החלק השני של הרכבת, וראה דרך החלון את אשתו הראשונה הי"ד עם תינוק פחות משנה יושבת ברצפה, ואמר "יארן לאנג איז דין בילד נישט ארויס פון מיין געדאנק" [שנים רבות שהציור הזה לא מש מזכרוני] ופחד דודי שמעתה יתחיל לבכות על כל מה שאבד, אבל פתאום נשתתק במחשבתו ודפק על השלחן ואמר "מען דארף אננימען דאס וואר רצון ה'" [אנו מקבלים הכל שכך הי' רצון ה'] ולדברינו א"ש דמתאים לומר זה דוקא בליל פסח, דמעיקר ענין יו"ט פסח להיות מוכן לקבל באהבה רצון ה'.

וע"ע בבית הלוי פ' כי תשא שביאר דזה הי' עיקר חטא העגל שעשו כפי הבנתם ע"פ הסודות והטעמים בלי ציווי ה' ולזה הי' המשכן נעשה בדיוק כפי ציווי ה', ולזה פרה מכפר על חטא העגל כיון שיש בו ענין חוקה לעשות כפי ציווי ה' בלי הבנה וא"ש דר' משה הדרשן פי' טעם פרה לכפר על מעשה העגל דלא נקרא שיש טעם לפרה דאדרבה זה גופא כפרת חטא העגל לעשות הפרה בלי הבנת הטעם וזה חלק מלשונו שם "נמצא דפרה אדומה הוא סייג וגדר גדול לאדם המתבונן בשכלו לחקור בטעמי המצות לבל יכשל בהם לדון אחר שכלו ולהרוס ולומר אנכי הרוואה לידע טעמם ועל ידי זה יוכל להכשל להוסיף או לגרוע רק צריך לעשות הכל בכל הפרטים כפי מה שקבלנו מרבותינו ע"פ כללי התורה וההלכה הקבוע בלי נטות מאומה מדברי השו"ע כיון דהוא יודע בעצמו שאינו יודע עומק הדברים, ונמצא דמצות פרה הוא מנגד ממש למעשה העגל והיא סייג וגדר שלא להכשל עוד ברעיונות כאלה לבדות מלבו עבודות ומעשים חדשים שלא נתקבלו מרבותינו הלכה" עי"ש באריכות.

האם פרה הוא לכפרה

ואמר הרב שליט"א דיתכן ליישב בזה הסתירה אי פרה הוי לכפרה או לא, וכדהעירו בזה הפנ"י והגבורות ארי יומא ב. דמבואר שם דפרה לאו בר כפרה היא ולכן לא יתכן דמש"כ לכפר בסו"פ צו הכוונה לפרה, ומאידך במו"ק כ"ח. מבואר דנסמכה מיתה מרים לפרה לומר דמיתה צדיקים מכפרים כמו פרה, ותרצו ע"פ תוס' שם דכפרת פרה הכוונה לחטא העגל וכמבואר ברש"י בשם ר' משה הדרשן וא"כ זה הי' רק בפרה ראשונה שעשה משה במדבר, אבל לדורות ל"ה כפרה כלל, וא"כ דין הפרישה הנאמר סו"פ צו שנוגע לדורות לא יתכן דקאי על פרה. אולם לדברי באר יוסף הנ"ל י"ל דוודאי עצם מעשה הפרה אינו כפרה, אולם חלק הקושיות והסתירות ואי ההבנות שיש בפרה זהו המכפרת, וא"ש דדוקא מיתה מרים דמי לזה כיון דלמיתה מרים לא הי' הבנה, דבשלמא משה ואהרן נתפרש בתורה יען לא האמנתם בי, אבל מיתה מרים אין בו טעם וכדאמר כבר משה בברכותיו לשבט לוי תריבהו על מי מריבה עי"ש, וא"ש דדמי לענין כפרת פרה.

לפ"ז א"ש ענין פ"ר דינים וה' גבורות של מנצפ"ך נרמזים בפרה כיון דגם אם יש לו לאדם יסורים עליו להתבטל להנהגת הקב"ה בלי שום קושיות, וא"ש הקשר לפורים דהרי ענינו של פורים הוא להגיע לביטול הדעת בגדר עד שלא ידע דיאמין דגם אם נראה הנהגת הקב"ה ח"ו לרע אינו אלא טוב, וא"ש דענינו של פורים מסייע לטהרת פרה דכפי גודל ביטול הדעת כך גודל טהרת

השייכות בין פורים לפסח

הנה עכשיו עברנו את יו"ט פורים בעז"ה, ומצד אחד עלינו להמשיך להשפעות של פורים ומצד שני עלינו להתכונן לחג הפסח. הנה מצד המשך קדו' פורים כבר אומר הגרצ"מ זילברברג שליט"א כסדר דפנימיות "לא יעבור" הוא שהפורים אינו עובר כלל רק שממשיכים בכוחו של פורים.

מאידך הרי כבר התחלנו שלשים יום קודם החג דמוטל להזהר בצרכי פסח וזה בין בהלכה בין בפנימיות, דהנה בפסחים ו. נחלקו אביי ורבא אי יש חובת בדיקה וביעור מתחלת שלשים באופן שלא יהי' בבית בימות החג, דלד' אביי דוקא באופן שיהי' בבית, אבל דעת רבא דגם אם לא יהי' בבית מוטל עליו חובת ביעור כבר משלשים יום קודם החג ובגמ' שם "הני שלשים יום מאי עבדיתיהו כדתינא שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום" וכו' [וברש"י שם ד"ה קודם שלשים דכיון דכבר שואלין מאז בהלכות פסח חל עליו להיזהר בצרכי הפסח]. וביאר מו"ר הגר"ר א' אשר אריאלי שליט"א דלד' אביי עיקר החיוב הוא רק ב"ד ניסן רק משלשים יום קודם מוטל עליו לדאוג שיוכל לקיים חובתו דע"פ, אבל דעת רבא דיש עליו חובת ביעור כבר מתחלת שלשים, הרי לן גודל החיוב להיות מונח בעניני פסח, וע"ע כא: דדעת רבי יהודה ב"ב דכותח וכל מיני כותח אסור למכור שלשים יום קודם לפסח. וברש"י ד"ה שלשים יום "משעה שחל עליו חובת ביעור, מששואלין בהלכות הפסח". וברש"י שבת יט. ד"ה שלשים יום "משמתחילין לדרוש בהלכות הפסח חלה אזהרת פסח עליו". ועי' ריש הל' פסח במשנ"ב ובביאור"ל באריכות בענין חובת לימוד הל' פסח.

ודבר נפלא שמעתי מהגרמ"י רייזמן שליט"א בשם חת"ס דלכן הפקיע מרדכי חלות שם יו"ט מפורים כדי שלא יפריע ההכנות דשלשים יום קודם החג, דאילו הי' עליו שם יו"ט הי' חיוב ללמוד בו הל' פורים דוקא מדין הל' חג בחג, אבל עכשיו יש ללמוד הל' פסח גם בפורים. עוד אמר בשם ערוגת הבושם דכיון דמבואר בחסד לאברהם דמשלשים יום קודם החג כבר מוציא הקב"ה כל נשמה ונשמה מן הטומאה לטהרה, כל יום שער אחד כל אחד לפי דרגתו, וכיון שכן צריך לזה הכנה והזמנה גדולה, דיו"ט בעי הזמנה כמבואר בביצה ב., אולם סעודת חול לא בעי הזמנה, ולכן הפקיעו שם יו"ט מפורים כדי שלא נצטרך הכנה לפורים, ושיזכו כל השפלים להשפעות של פורים, וכיון שפורים הוא תוך שלשים לחג אז ע"י קדושת פורים יזכו כולם לקדו' החג. עוד אמר ע"פ הקדושת לוי שיובא לקמן דעיקרו של פורים הוא היכי תמצוי שנוכל אח"כ להתלהב מניסי

יצ"מ, א"כ ברגע שכבר הושרש בנו הלימוד מפורים צריך מיד להתעסק בענין פסח ולכן לא יעבור כתיב.

הרי דמוטל עלינו מעכשיו לעסוק בהכנות לפסח, ומאידך יש לנו עדיין להמשיך בעניני פורים, ובהכרח דיש שייכות בין פורים לפסח, דמה שקבלנו בפורים מסייע לנו לקבל קדו' החג, וכבר מצינו בגמ' השייכות, במגילה ו: דמסמך גאולה לגאולה עדיף וברש"י ד"ה גאולה לגאולה "פורים ופסח", וכן הא דמשנכנס אדר מרבין בשמחה פירש"י תענית כט. [ד"ה משנכנס] "ימי נסים היו לישראל "פורים ופסח" הרי לן דשייכא אהדדי.

ובספר שפתי חיים יש לו ג' מאמרים בג' אופנים לבאר השייכות. ונסכם בקיצור:

א: בפורים ובפסח הי' הישועה ע"י הקב"ה בעצמו בלי שום שליח.

ב: בשניהם הי' נראה דאילו היו מתקרבים לאומות הי' יותר טוב בשבילם, ונתברר ההיפך, דהצרה הגיע דוקא ע"י שנתקרבו דבמצרים ויתערבו בגוים וגו' הפך לבס' לשנוא עמו, ובאסתר נהנו מסעודתו של אותה רשע, והישועה הגיע רק ע"י מרדכי שיצא נגד המן.

ג: ע"פ רמח"ל דפעמים הקב"ה משתמש עם הרע עצמו, לגלות הייחוד, עי"ש באריכות.

אולם כל הפי' האלו הוא רק בגדר צד השווה, אולם בדרך העבודה עדיין צ"ב איך פורים נהי' סולם כדי להגיע לקדו' הפסח.

[וכבר הבאנו בפ' פקודי מש"כ הגה"ק רמ"מ מקוסוב זי"ע בספרו אהבת שלום פ' כי תשא במש"כ שם כי תשא את ראש בני' לפקדיהם דמרמו על ב' פקידות פקידת משיח בן יוסף ופקידת משיח בן דוד שהם נשיאות ראש לבני' ונרמז במש"כ ויפקד מקום דוד [שמאל א' כ כ"ה] מקום בגי' מוס"ף שמתחלף בא"ת ב"ש ליוסף כמ"ש אריז"ל [בליקו"ת יתרו ד"ה זכור]. והנה חודש העיבור הוא נגד יוסף דיוסף הוא יסוד שהוא אות וי"ו, ובמילוי אלף "וא"ו רומז ל"ב מזלות י"ב שבטים ואל"ף נגד יוסף כדאיתא בזוה"ק ח"א ר. כשאמרו השבטים כולנו בני איש אחד נחננו וחסרו האל"ף. נמצא חודש הי"ג שהוא האל"ף שמשלים לשני פעמים ו' הוא נגד יוסף. וזה הכנה לימי ניסן שהוא הגאולה מצד משיח בן דוד. וזה השייכות בין פורים לפסח כדאיתא במגילה ו: דלכן דיני פורים דוקא באדר שני דמסמך גאולה לגאולה עדיף כדי להסמיק פקידת משיח בן יוסף לפני פקידת משיח בן דוד.]

והנר' בעז"ה וזה אולי הרחבה במשנ"ת מהלך ג' ע"פ הרמח"ל, ונקדים ד' הקדושת לוי [כללי הניסים] דיש ניסים נסתרים ויש ניסים נגלים, ומבואר ברמב"ן סו"פ בא דמתוך שאדם מודה בניסים הנסתרים ממילא מודה אח"כ בניסים הנגלים, וא"כ פורים משריש בנו דכל הטבע הוא רק מהקב"ה ורק אז אפשר להתלהב מניסים

דברים לרגל היארצייט השלישי של מרן הגאון רבי חיים

קנייבסקי זי"ע ועכ"י

[נכתב אחרי הפטירה ולרגל היארצייט אעתיקים שוב כיון דיש בו ענינים הנוגעים לפרה וכן אפשר תמיד לנסות להשתדל ללכת בדרכיו]

והנה בט"ו אדר ה' היארצייט השלישי של מרן שר התורה רבינו הגאון רבי חיים קנייבסקי זי"ע ועכ"י. ובוודאי לא דבר ריק הוא שהסתלקותו היה ב'פ' שמיני [בשנת תשפ"ב ה' שנה מעוברת וט"ז אדר ה' ב'פ' שמיני] שעוסק במיתת צדיקים ונאמר בו ואחיכם כל בית ישראל וגו' ומוזכר גם ב'פ' אחרי בענין יוה"כ, ודרשו חז"ל מזה דמיתת צדיקים מכפרת כמו יוה"כ וגם יצא ב'פ' פרה שממנו למדו חז"ל ג"כ דמיתת צדיקים מכפרת מדנסמכה מיתת מרים לפ' פרה אדומה. והנה כבר כ' המשך חכמה ר"פ אחרי [ויקרא ט"ז א'] בביאור הדמיון דכמו דיוה"כ לא מכפר רק עד כמה שמאמין בה כן מיתת צדיקים מכפר רק עד כמה שמחשיב את הצדיק ומנסה לאחוז בדרכיו. והדמיון לפרה שגורמת טהרה, כן מיתת צדיקים גורם לאדם להתעורר ולעשות תשובה ולטהר מחטאיו כיון שמתבונן אם בארזים נפלה שלהבת וכו' ובכן עלינו להתעמק בדרכיו כדי לנוכל קצת ללכת בדרכיו ואף של"ש כלל להקיף דמות פלאי זה אשר נשגב מבינתנו עוצם רום דרגתו מ"מ להפטר בלא כלום א"א.

וכבר אמר אז מו"ר הגרצ"מ זילברברג שליט"א בשלש סעודות בדברו על ענין להתחבר לפנימיות ולא לריבוי החיצוניות שיש בזמנינו, הזכיר שאבינו שבשמים סיבב שכלל ישראל איבד את ר' חיים זי"ע, [אמר שכבר לפני חמישים שנה כשגדל במונסי שה' עדיין כפר קטן כבר ה' ידוע שבבני ברק יש ריבוי עצום של תורה וקדושה] ואיתא מהרבה צדיקים שהתעוררות הגדולה שהקב"ה רוצה בהסתלקות הצדיקים, גם אם אין כ"כ הרגשה של בא השמש בצהרים אם הצדיק ה' מצב של חולשה בשנים האחרונות, מ"מ צריך לדעת שכך הוא המציאות וולכן לא יהי' כלי זמר גם אם זה שיתסר ושיבסר] וכשמסתלק צדיק גדול ויש התעוררות גדולה אצל כלל ישראל יש בחינה של ריבוי עצום של חיצוניות, וצריך הסייעתא דשמיא לקבל ההתעוררות האמיתי בפנימיות הלב, וגם היו צדיקים שלא הספידו צדיקים, וא' מפנימיות הענינים דאחיכם כל בית ישראל הוא הפנימיות, ויתכן שיהי' הרבה רעדעריי [דיבורים] ואומרים דרשות והספידים, ואומרים מה שצריך להגיד, אבל בתוך הלב לא פגע ולא נגע כלל, רק שכן צריך לומר וכן צריך לעשות וכדו', אולם העיקר שהמשכיל בעת ההיא ידום שאז נעשים פנימי, והקב"ה יודע מי באמת בוכה בפנימיות הלב.

הנה בוודאי לא בחנם יצא ימי אבילתו בעת העסק ב'פ' פרה כיון דמהעמקות ב'פ' פרה יכולין אנו להתבונן בדרכיו. דהנה כבר ביארנו לעיל דחזינן דעיקר שורש טהרת פרה נובע מדברי התורה העמוקים של פרה, וביוצרות שעוסקים בפרה עוסקים ג"כ בעומקה ואורכה ורחבה של התורה הקדושה, ועד כמה שאדם ממת עצמו על תורה בכלל ועל תורתה של פרה בפרט, הרי הוא מתרחק והולך מכל הבחי' של מיתה וזוהמת הנפש, ומתקן בזה חטא העגל, ומכשיר את נפשו ליציאת מצרים בכל שנה. ובזה א"ש מה שכ' זאת חקת התורה, ולא חקת הפרה, וגם הוזכר ומרומז ב'פ' זו ענינה של ממת עצמו על תורה, וכן הא דאנו עושים עסק בתורתה של פרה כמה היא עמוקה, ושזה דוגמא לכה"ת כולה, כיון דעיקר הטהרה נובע בחלק התורה שבה. ושמעתי מפי הג"ר משה שפירא זצ"ל שמעתי דלכ"כ פ' פרה ב'פ' חקת שהיא בסוף ל"ח שנה כשעומדים ליכנס לא"י, אף דעיקר

הנגלים, ופי' דלכן היו מסובין בבני ברק דנשמת בני ברק הוא האור והלימוד שיצא מהמן, וע"י שהיו מסובין וקבועין כבר באור זה, ממילא יכלו להתלהב בניסי יצ"מ כל אותה הלילה עד שהגיעו תלמידיהם שכבר הגיעו להשגה הגבוה ביותר דשמע ישראל וכו' עכ"ד בקיצור. הרי לן עבודה דגילוי הייחוד בתחלה בטבע ואח"כ בגלוי למעלה מדרך הטבע.

ולדברינו הנ"ל י"ל ע"פ מה שנת' דפ' פרה ענינו לטהר את האדם מכל הבחי' של סט"א ויצה"ר שהביאו לחטא העגל ובכל הבחי' של מיתה, ועיקר כוחו של הסט"א הוא להביא לביבלול שיש איזה מציאות אחרת חוץ מרצונו ית' ושאפשר לקחת לבד, וכל הקליפה של המן ביארנו באריכות שרצה לקחת כבוד ויקר לעצמו, וזה מגיע ממה שלא ברור לו האמת היחידי של"ש שום דבר חוץ מרצונו ית' ומזה מגיע כל הנסיונות של האדם להיות בהול בכל עניני קנאה תאוה וכבוד, שחושב שיוכל לקחת דברים לבד בלי רצון ה', ועד כמה שמתברר היטב איפה מונח היקר האמיתי ושאין עוד מלבדו לא ה' שום נסיונות בזה.

והנה כל עניני פסח הוא גילוי האור של יחידו ית', וכל עניני הרע המדומים התבטלו לגמרי, ורמז לדבר העיר ידידי הרב עזרי' גרינבוים שליט"א דעיקר התחלת מס' פסחים הוא בעניני אור לבאר באריכות מהו הביאור במלת אור, וכל הבדיקה והביעור הוא ע"י אור דוקא, ובפסחים נ. מבואר דלא יהי' עוד אור יקרות וקפאון ע"י ש דזה הגילוי דעליונים למטה ותחתונים מעלה, ושלע"ל לא יהי' עוד מצב של כבוד המדומה דכל דבר שנר' כאן בעוה"ז כדבר חשוב ומכובד, ע"י הגילוי דלעתיד יתברר האמת לאמיתו, וזהו הוא האור המיוחד של פסח, ועי"ז ה' הגאולה דהקב"ה נכנס למצרים והי' לילה כיום יאיר, ולכן בעי' דוקא כוחו של אור לבדוק ולבער החמץ, וברגע שהאמת מתברר אז כל הפירושים של עניני עוה"ז ממילא מטלי מחמת פחיתות ערכם.

וממילא א"ש, דפורים הוא הכנה לפסח דהקב"ה עשה לנו הצגה שלמה מכח דמיונו של הרע, איך הוא מדמה לעצמו כל עניני כבוד וקנאה, והי' הכל דמיון והבל, דהמן חשב שבטח כולם רוצים לכבד אותו ולרומם אותו, ועי"ז רצה להרוג את מרדכי ולכן דימה שאחשורש כוון לו ועי"ז גופא הביא למפלתו, וע"י הלימוד של פורים והליצנות שאנו עושים מהמן וגונדא דילי', יותר קל לנו להכין נפשותינו להאור הגדול שיתגלה בפסח.

צופים שהי' מאוד מקורב אצלו להרבה שנים וגם דבר אתו הרבה בלימוד, גם אכל אצלו כמ"פ, והגר"ח לא זכר אותו בשמו הפרטי רק בשם ספרו "שדה צופים" כיון שזה קשור לתורה, עוד דוגמא כשרצו ממנו ברכה לכבוד יום הולדת ענה **"יום הולדת את פרעה"** ולא רצה לברך כיון שבתורה אין דבר כזה לישראל, וייעץ **מן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל** שנוסח הבקשה יהי' **שבאותו יום נעשה בר מצוה**, ובאמת מאז ידעו אנשים לבקש בנוסח זה כיון שזה קשור לדיני התורה, וכשהעמידו קאראוואן חוץ לביתו וראה את המבנה אמר עכשיו הבין דין א' של הרמב"ם בדיני טומאה, ³² וכשהלך לבקר א' מנכדיו ראה שיש לו הול [מבואה בין החדרים] ארוך אמר לו **"הרי יהי' לך עבודה קשה בבדיקת חמץ"** ³³ הביקור הי' בתחלת חורף ומי חושב על פסח רק מי שיש לו עיניים של תורה, וכן יש סיפורים לאלפים ורבבות המראים על גודל שקיעותו ודביקותו בתורה, ולכן אין פלא שדבר ה' היתה בפיו שהי' **מכוון הרבה דברים ברוה"ק כידוע ומפורסם לכל וברכותיו היו מתקיימות**. ³⁴

והנה חשוב להדגיש דאף שהשתדל לא לזכור שום דבר שאינו נוגע לתורה מ"מ כשהי' נוגע לבין אדם לחבירו הי' זוכר גם אחרי רבות בשנים, וכפי שסיפר הגרש"ד פרידמן שליט"א על ר' שמחה וויינמן נ"י צלם בלעיקוואד, דבהיותו בחור בישיבה בבני ברק כבר הי' אתו מצלמה תמיד, ופעם עבר ברחוב רשב"ם וראה הגר"ח מושיט קערה של חלב לחתולה, וצילם אותו, ור' חיים הבחין והקפיד ועשה תנועה בידו שלא יעשה כן, ההיא נבהל ומיד הוציא את ה"פילם" [כן הי' במצלמות הישנות] וזרקו, אחרי כ"ה שנים שכבר עבר הצלם לגור בארה"ב עשה בר מצוה לבנו והי'

³² ובעקבותיו נהגו תלמידיו ההולכים בדרך, שביום שישי יום הסתלקותו, עמדו חוץ לביהמ"ד לדרמן וחקרו האם בשבת מותר לכהנים ליכנס לביהמ"ד מצד טומאת מת כיון שהביהמ"ד מחובר לבית הגר"ח, ועבר שם חסיד אחד וצעק **"הרבי נפטר ואתם חוקרים בהלכות טומאת מת"** ? אולם ז"פ שזה מה שהי' ר' חיים בעצמו עושה.

³³ וכן כשהלך לחפש דירות עבור חתנו הגר"ח זעליג ברוורמן שליט"א הי' בשתי דירות ובצאתו סיכם את ההבדל ביניהם כי הדירה הראשונה צריך 9 מזוזות והשני צריך רק 7 מזוזות ולא עניין אותו כלל גודל הדירות. **אגב - סיפר חתנו הגר"ח** שלא ראה אצלו אף פעם רגשות של צער או דאגה פחד או חרדה, אפי' בעת שבישרו לו בשורות קשות כמו למשל על קרובי משפחה מהמעגל הקרוב ביותר שחלו במחלה נוראה וכדו' הוא הי' מרצין לרגע קל מברך ברפואה שלמה ומיד חוזר לתלמודו, לא יצא מהכלים אף פעם. רק פעמיים מתוך כארבעים שנה שזכה להיות בביתו ראה אותו מבוהל מאד א': כשנפטר יהודי בבני ברק וחשש שנפטר מצד איזה מאבק שניהלו כנגדו דמי יודע אם ידעו לא שפכו את הדם הזה. ב': פעם בפורים, דקות ספורות לפני השקיעה, נכנס לפתע אברך חשוב שהתבסס מעט יותר מהרגיל וצעק שעדיין לא קיים מתנות לאביונים, **מן נבהל מאד והחזיר לגמרי**, וביקש מיד שיביאו לו סכום ובירר מא' מנכדיו שהי' אברך צעיר כמה כסף מקבל מכולל ולאחר חישוב מהיר בעזרת המסובים יצא לו שאותו נכד הוא אביון מהודר, ומיד העניק לאברך השתוי את הסכום במתנה שיתן אותו לנכדו לפני השקיעה, כך הפך הנכד לאביון מהודר לרגע כדי להציל את המתנות לאביונים של האברך, ומרן נרגע מהבהלה הגדולה. [רק כשהרבנית ע"ה נפטרה הי' עצוב ובוכה כל הזמן ולא הי' שייך לדבר אתו כי הי' ולא כלי ומרוב ענוותנותו סבר שמעכשיו יהי' לבד ואף אחד לא ידאג לו ולא יוכל ללמוד, ולא עלתה על קצה דעתו האפשרות שמישהו יזכור אותו ויכין לו אוכל - נכדו הגר"ח גדלי' הוניגסברג שליט"א שסיפר זאת לסבו הגראי"ל שטיינמן זצ"ל בתום השבעה של הרבנית, ואמר מרן "הוא גם התייתם וגם התאלמן כ"כ היא נשאה אותו על כתפי כמו אמא שנושאת את בנה"]

³⁴ גם אני הקטן זכיתי ליכנס לחדרו של מרן עם אאמו"ר שליט"א חודש לפני פטירתו עם הגר"ח משה ברום שליט"א [בעל אמרות משה נכד הסטייפלר חותן מחותנו של גיסי הגר"ח רפאל הלוי דינר שליט"א] וקבלתי ברכת קדשו.

הפרשה נאמר כבר בר"ח ניסן כיון דהגזירה על הדור המדבר הי' גם **גזירה על התורה**, דבכלל גזירה זו שהי' גזירת מוות על דור מקבלי התורה הי' זה גזירה על התורה גופא שיוכל להשתכח, וממילא ילכו בגלות ויהי' בחי' מלכה ושרי' בגוים אין תורה, וגם האפשרות שיוכלו לשרוף את התורה ביי"ז בתמוז וכן בכל הדורות, וגם שיוכלו לשרוף ולהרוג גדולי תורה כדוגמת ר' חנינא בן תרדיון, ולכן פרשה זו שמסיימת דור המדבר ומתחלת דור החדש מתחילה עם הרמז **דא גזירת אורייתא** דזה גזירה שחלה על התורה.

אבל באותו זמן נתחדש שיור בשבילינו מן התורה שעל ידה נוכל להתחבר למקור החיים גופא, וזה ע"י שהתורה נחקקת ונעשית עצם בעצמינו דזהו תורה שבע"פ שנחקקת מן התורה כדכ' רמב"ן, ועי"ז נתדבק במקור החיים, ואפשרות זו גורם שמי שלא יתחבר לזה היטב אז שכלו יטומטם ומנעשה בחי' טמא, נמצא לפי"ז דפ' טומאה וטהרה דפרה היא הביטוי לדביקות בתורה שבע"פ ולכן הקדימה התורה דיני הפרה לפני דיני הטומאה דנר' דדיני הטומאה הוא סניף מדיני הפרה, כיון דאפשרות הפרה שהוא הדביקות בתורה הוא גורם למי שלא יחובר לזה להעשות בחי' טמא.

והנה מי הי' לנו בדורינו יותר ממרן הגר"ח זי"ע שהי' דבוק בתורה כ"כ עד שנעשה עצם מעצמיו וכל שיג ושיחו הי' רק בד"ת וכל תשובותיו וכל מבטו על עניני עוה"ז הי' רק ע"י תורה ולא ידע שום דבר שום חוץ מדברי תורה ³⁰ והי' לו תפלה מיוחדת להקב"ה שישכיח ממנו כל דבר שאינו נוגע לדברי תורה, ³¹ ומזה יצא שלא זכר שום דבר אחר, כגון אם נכנסו אצלו גדולי העסקנים להתייעץ אתו, ובאו שוב אחרי כמה ימים לא זכר דבר, גם לא הי' זוכר בכל ארוחה מה אכל, כיון שהי' חבל לו להשתמש בזכרוננו לדבר שיוכל לשאול את אשתו אח"כ איזה ברכה אחרונה צריך לברך, גם ידוע שלא הכיר רחובות בני ברק רק מה שהי' צריך להגיע לכולל חזו"א, והעיד הגר"ח יהודה ארי' דינר שליט"א שפעם שאל להגר"ח בימי הספירה אם א' ישאל את חבירו ביום כ"ג לספירה מה הספירה היום ויענה "כמספר הבית ברחוב רשב"ם שהגר"ח"ק גר שם" [הי' ידוע שגר ברח' רשב"ם 23] האם יש חשש שיצא, ענה לו הגר"ח **"הרי מי יודע המספר של ביתי הרי גם אני בעצמי לא יודע"** וכן הי' אנשים שהיו באים אצלו כסדר ולא זכר שמם רק ספרם כמו שהעיד הגר"ח שמואל דוד פרידמן שליט"א בעל "שדה

³⁰ ידוע מה שהי' למרן סדרי לימוד שהי' לו להשלים כל יום והי' קורא אותם חובות, וסיפר הגר"ח **"מי שקובסקי שליט"א**, שמכיר בעצמו אברך מצוין בעל כשרון, מתמיד וצדיק, שהסתבך מאד בחובות, ובא למרן ותינה את צערו. אמר לו מרן גם לי יש חובות! אמר לו האברך, זה לא דומה... הרב יש לו חובות בלימוד, הוא לומד ומשלם את החוב. לי יש חובות של כספים, מאיפה אני אביא את הכסף? ! אמר לו מרן, **מי שיש לו חובות בלימוד - אין לו חובות של כסף**. תהיה גם אתה בעל חוב בתורה וכל חובות הכספיים, הכל יסתדר. אמר האברך בפליאה, איך אני יהיה בעל חוב כמו הרב, הרב גומר בשנה בבלי ירושלמי ספרא ספרי רמב"ם טוש"ע, אני לא מסוגל. אמר לו מרן "רק בבלי" תהיה בעל חוב לגמור כל שנה את כל ש"ס בבלי. אותו אברך לקח את הדברים ברצינות, וכבר באותו יום, הוא התיישב ללמוד את השבע שמונה דפים. וכעבור זמן קצר - הכל הסתדר !!! מישחו שמע שהוא בעל חוב וכל החובות שלו נפטרו. מעשה שהיה! מי שיש לו עול כזה - אין לו את העול השני. וזה כוונה כל המקבל עליו עול תורה - מעבירין הימנו! [יל"ע אם זה הי' רק בצירוף אמונת האברך בתמימות בדברי חז"ל ובכח ברכת מרן זצ"ל]

³¹ וי"ל בדרך צחות **חק"ת ר"ת תורת חיים קנייבסקי**, ולכן נקרא חיים לפי שפרה מחבר את האדם לשורש החיים ומסלק עיני מיתה.

אבל הרי חז"ל כבר העידו דהלומד תורה בסתר תורתו מכרזת עליו מבחון, והי' פלא גדול איך איש כזה שמעולם לא הי' לו משרה מסויים רק ישב ולמד כל חייו כמו אברך בכולל עם חברותות נעשה לרשעבה"ג, 37 וכל כלל ישראל מכל הציבורים השכימו לפתחו וביקשו ברכתו והכרעתו בדיני נפשות, ובימים שאחרי פטירתו התברר דבר מופלא שהמוני יהודים מכל העולם דיברו אודות ר' חיים, ועל קשר שהי' להם אתו, אם ע"י רבבות תשובות ששלח לכל קצוות תבל, או ע"י ברכותיו והכרעותיו, כל אחד מאתנו ידע לספר על איזה תשובה שקיבל או בהלכה או במקור בחז"ל או הכרעה מדויקת בענין אישי או ברכה שהתקיימו במילואה, על הרופאים שעמדו משתאים, ויש הרבה גם בחז"ל וגם בכל העדות ליטאים, חסידים, ספרדים, אשכנזים, וממזרחי, שכל ספק שלחו להתייעץ עם ר' חיים.

גם הרבה מהחילונים העריכו אותו מאד, וסיפרו שביום שישי כאשר נשמע דבר פטירתו של ר' חיים, כעשרה פושעים עצורים אמרו לרב בית הסוהר בו הם כלואים, השבת אנחנו שומרים את השבת כי ר' חיים רצה מאד שנשמור את השבת, והיו הרבה יהודים כאלה שכל קשר שלהם לידידישקייט הי' השייכות לר' חיים, ופלא והפלא שבפטירתו בפרט אחרי שהי' עסק גדול סביב ההלוי' ע"י גודל ההכנות, שמעו כל עמים וירגזו, מי זה האיש הזה המרגיז ממלכות ושעבורו מתכנסים קרוב למילין איש ללוותו, והתקשורת מכל העולם עסקו במהותו של האיש הפלאי הזה, וגם הרבה נציגי התקשורת מכל העולם הגיעו להלוי', עד שגויים מכל המקומות הנדחים היו שואלים איש את רעהו נדרך הכלים של היום

37 סיפר הג"ר גדלי' הוניגסברג שליט"א נכד רבינו, [בגליון לקראת שבת – דרשון] שסיפרה לו הרבנית ע"ה ששנים רבות לא הי' הפרנסה מצויה בביתם וחיו בדחוקות עצומה וכמעט שלא הי' להם מה לאכול, וכל יום שישי בצהריים היתה יוצאת לאיזה חנות ירקות בקצה העיר ששם היו מוכרים ירקות בזול בסוף שבוע, והיתה בוררת הסחורה הכי טובה שיכלה לברר מכתת רגליה למרחק גדול מאד כדי שיוכלו לאכול משהו בבית כי ההכנסה שלהם הי' מאד דלה מלגת הכולל של ר' חיים ותו לא. שאל אותה ר' גדלי' "אבל סבתא היום את זוכה לכבוד גדול והערכה רבה על כך. תראי מה קורה כשאת באה עם סבא לכותל המערבי בחול המועד מתנפלים עליך כ"כ הרבה נשים לבקש את ברכתך עד כדי כך שצריכים להביא משטרה כדי לחלץ אותך"! היא חייכה וענתה לו "אתה חושב שמישהו יכול הי' לנחש שכך יקרה. שמישהו יקרא לי הרבנית? מה פתאום! הוא הי' קודש לתורה ואני שמרתי על כך מכל משמר לרגע לא חשבתי שיום יבוא והוא יהי' כזה רב מפורסם בכל קצוי תבל" ע"כ. הרי לן קיום אמיתי של כל הלומד תורה בסתר תורתו מכרזת עליו מבחון.

עוד סיפרה לנכדה הנ"ל שבראשית שנות נישואיה לא היתה לה מעיל [באותם זמנים בחורף גם בב"ב לא הי' דבר כזה לצאת בלי מעיל] פעם אחת הי' לחמיה הסטייפלר כסף מיותר מצד השכירות של מקום מגוריו [אכמ"ל] והי' לה ויכוח עצום עם חמ"י מה לעשות עם הכסף, שהסטייפלר טען שלבת שבע אין מעיל וצריך לקנות לה, אבל הרבנית טען של"חיים" אין ש"ס משלו דכשהתארסו לא הי' לאבי' הגרישי"א כסף לקנות לו ש"ס ולכן קנה לו רק "משנ"ב", וטענה בתוקף שלקנות לבעלה ש"ס עדיף הרבה יותר ממעיל. בסוף היא ניצחה והראתה לנכדה הש"ס הישן של בעלה הגר"ח ואמרה תראה את הש"ס הזה, הוא לומד בו כל הזמן מסיים אותו כל שנה השוליים הרחבים שלו מלאים בהערות שכתב על כל הש"ס חידושים נפלאים והכל בזכות העקשנות שלה- כשסיפר זאת ר' גדלי' לסבו הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל אמר מרן "הגע בעצמך! תחשוב מה הי' קורה אם הסטייפלר הי' מנצח בוויכוח והיו קונים לה מעיל. כמה שנים הי' המעיל מחזיק? עשר שנים? עשרים שנה? לא יותר. אבל הש"ס מחזיק עד היום וצובר כ"כ הרבה זכיות. תראה איזה אשה פקחית היא היתה-הוסיף מרן בהתרגשות- היא יושבת כעת בנן ערן ועטופה בשריון של מעיל העשוי מהש"ס שרבי חיים לומד בו! איזה זכות עצומה!"

בא"י, והבחור ביקש מאביו ליכנס להגר"ח לברכה, כשנכנס, מיד אמר הגר"ח "איך האב געווארט אויף דיר" [אני כבר מחכה לך עשרים וחמש שנים לבקשך מחילה שמא פגעתי בך אז] הרי דכשהי' נוגע ב"א לחבירו זכר גם אחרי כ"כ הרבה זמן. ³⁵ והנה ידוע מה שבמשך השנים ענה רבבות תשובות בכתב לכל מי ששאלו, גם אם זה הי' ילדים קטנים, והי' אומר שמכיר מתוך השואל שהוא ילד ואעפ"כ עונה לו דאולי יהי' זה חיזוק בשבילו כשיקבל ממנו תשובה.

והנה כבר אמרנו דא' מענינים של פרה הוא ביטול הדעת, ואצל מרן זצ"ל דביקותו בתורה התבטא ג"כ בהתבטלותו הגמורה לכל דבר מדברי חז"ל, שכל מה שהוזכר בדברי חז"ל הי' אצלו למציאות, ומה שכתוב בחז"ל בכל גמ' או מדרש בבלי וירושלמי, מדרשים לא מפורסמים לקהל הרחב, ודברי הוזה"ק והקדמונים, היו אצלו קדש קדשים, ובכל פעם שנשאלה שאלה שיש עלי' התיחסות בחז"ל וקדמונים הרי כך הורה למעשה בלי שום חכמות, והרבה מתשובותיו הי' ציון מדברי חז"ל והי' משתדל מאד לא לחדש מעצמו, וכן הארחות יושר שלו על מוסר בנוי כולו על ציטוטים מחז"ל, וכ"ז בא לו כיון שכה"ת כולה הי' פרוסה לפניו כשמלה, ממילא הי' מוצא כל שאלה וכל סתירה בדברי חז"ל גופא, ולדוגמא מה שהי' מקצר בלשונו שהי' מברך בר"ת וכן במקום לומר חס וחלילה הי' אומר חלילה, היו שפירשו כיון שכ' במדרש שיש כמות מסויים של מילים שניתן לבן אדם א"כ יש לו לקצר בדבריו בלי חכמות. אולם ראה הערה. ³⁶

והנה באמת לפני שיצא ספרו הנורא דרך אמונה לא העריכו אותו מספיק שסברו שהוא רק בקי עצום, וכן כשהי' בישיבת לומזא בפתח תקוה לא עשה כ"כ רושם שישב רק בפניה שלו בשקט ולמד בהתמדה, גם הגרישי"א זצ"ל שלקח אותו לחתן עבור בתו ע"פ עצת החזו"א לא הכיר עוצם גדלותו, אבל אח"כ כשיצא הספר דרך אמונה וראו שם החידושים הנפלאים שלו בביאור ההלכה, נתפעלו כולם מעוצם גדלותו בתורה, אבל הוא מגודל ענוותנותו סבר שרק עשה ספר ליקוטים, ועיקר טעמו שחיברו מתוך שראה שחסר חיבור מקיף וכולל כל ההלכות והעניינים וכל פסקי דודו החזו"א הנוגעים למעשה כאן בא"י, ולכן עשאו כספר ליקוט.

35 כעיי"ז הי' כשהלכתי אז עם אאמו"ר שליט"א לבקר את אחותו של מרן זצ"ל הרבנית ברום שתח"י ואחותי עשתה תמונה, ובידה עשתה סימן מחאה, ואחר כמה שעות התקשר בנה הג"ר משה לאאמו"ר שליט"א שאמו מבקשת מחילה דאולי נפגעו מקפידתה, ואמר אאמו"ר הנה כבר יש לו סיפור על הרבנית.

36 אבל להג"ר ראובן פרידמן שליט"א אמר שהטעם שמקצר בברכותיו כיון שאין לו זמן. וכן אמר הג"ר אשר ווייס שליט"א בהספידו, והוסיף דאם תק' מה ההבדל בין "ברכה והצלחה" ל"בו"ה", שני' או שני שניות, אולם כאשר עומדים מאתיים או שלש מאות אנשים, פרוטה לפרוטה מצטרפת, עוד שני' ועוד שני', ושניות הולכות לדקות וכל דקה אצל ר' חיים הרי מוקדש לתורה, זאת ועוד, כאשר אתה מתחיל לברך אנשים, מטבע הדברים, שאנשים יפליגו בדברים ויבקשו עוד ברכה ועוד ברכה, הי' לו ר' חיים פטנט מדהים, אם הגדול הדור אומר לך "בו"ה" אתה מבין לבד שזה לא הזמן לשאול שאלות, וזה לא הזמן להפליג בדברים, אתה מקבל את הברכה ואתה נפנה ויוצא כי ההתמדה של ר' חיים לא הי' לו גבולות. והגרמ"י רייזמן שליט"א אמר לי בשם הג"ר משה פריד שליט"א בעל וישמע משה שהגר"ח אמר לו טעמו כיון שתמיד יש מלאכים מקטרגים על ברכה, ומלאכים אין מכירין בגימטריאות ור"ת [ע"ד אין מכירין בלשון ארמין והוכיח כן מו"ר שליט"א שפעם הי' שם בעצמו לחמש דקות שלימות ועל הכל ענה הגר"ח לאט, אבל הברכה בסוף הי' בו"ה כדרכו.

שאפשר לשאול בכל שפה ומתורגם לשפה אחרת וממילא יוכל כל גוי לקבל תשובה הוגנת וכאן בא"י יש גוים מכל המקומות כגון סינים ורוסים ורומנים וגוי מסין יוכל לקבל תשובה מגוי סיני כאן]

והנה דוגמא א' מיני אלף: שאלה: גוי מהודו שואל "מי זה האיש הזה שלא שמענו עליו מעולם, ולמה עושים עסק בפטירתו הרי רבבות בני אדם מתים כל יום", ועונים לו: "האם שמעתם על אברהם [אברהים בערבי] או משה רבינו" [מוסה]? "וודאי", "א"כ להוי ידוע שהקב"ה עשה שבכל דור יהי אחד כמוהם, והאיש הזה שנפטר הי' כמו משה או אברהם", שאלה: "א"כ הוא נביא", תשובה: "אכן הי' נביא", שאלה: "אבל למה ראינו בהלוי' רבבות אנשים לבושים שחורים", תשובה: "דמעת חורבן בית המקדש שלהם הם עצובים ולכן הם לובשים שחורים כל השנה חוץ מיו"כ שדומים למלאך" שאלה: אבל אני ראיתי יהודי עם עגיל באוזן ושערות ארוכות" תשובה: "זה באמת יהודי שמתנהג

כמו גוי" ! אבל יש יהודים שנשארו כמו יהודים. וזה רק מו"מ אחד שראינו בין הגוים וכן הי' עוד רבבות גוים שדיברו ביניהם ע"ז, וזה גרם קידוש ה' עצום שרואים שיש אחד שלא עסק בשום דבר רק בתורה ועי"ז נתפרסם כ"כ, ובעז"ה יגיע הזמן שיראו כל אפסי ארץ את ישועות אלקינו ויעזבו כולם את פסיליהם ויכירו כח מלכותו ויתנו להקב"ה כתר מלוכה.

וזה פשוט דבפטירת מרן נעשה חסרון בהשפעתו העצומה, וכפי שרואים במה שסיפר ידידי הרה"ח רבי שמשון כהנא שליט"א מלונדון על נכדו, שלפני כמה שנים יצא לו היד מן הכתף, ואביו ביקש ברכה מהגר"ח שאמר שיגיד עשרה פרקי תהילים ליום ואכן מאז הי' הכל כשורה, **אולם באותו יום שיש אחה"צ בזמן פטירת מרן יצא לו היד שוב**, והיו צריכים למהר לרופא לתקנו, הרי שע"י פטירת מרן הי' איזה הפסק וחולשה בהשפעתו וברכותיו, ולכן עלינו להתחזק ולבקש מהקב"ה שנוכל להמשיך ללכת בדרכיו הקדושות, ושישלח לנו הקב"ה עוד אנשים גדולים וצדיקים לכוון אותנו עד ביאת משיח צדקינו בב"א.

